

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Jan Hladík

Útvar rychlého nasazení:

Vnímání terorismu příslušníky protiteroristické jednotky ve vztahu k
české bezpečnostní politice

URN - Rapid Response Unit:

Counterterrorists' Perception of their Enemies and
its Relation to the Czech Security Policy

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jan Jireš

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval osobám, bez jejichž přispění by předkládaná bakalářská práce nemohla vzniknout. Předně je to pan doktor Jan Jireš, jemuž vděčím za to, že se chopil vedení tohoto empirického výzkumu a docent Milan Znoj, Csc., který svou osobou zaštil žádost o jeho provedení. Velké díky patří plukovníku JUDr. Liboru Lochmanovi, řediteli a veliteli Útvaru rychlého nasazení, za to, že mi umožnil provedení empirického bádání uvnitř jeho útvaru. Zcela zásadní pak byla osoba klíčového informátora, a zároveň mého odborného konzultanta, velitele výcvikového oddělení Útvaru rychlého nasazení, majora Mgr. et Mgr. Jiřího Laňky, jenž mi velmi napomohl s organizací celého výzkumu a svým odborným vhledem do problematiky poskytl mnoho cenných rad a informací. Jsem mu za to velmi vděčný. V neposlední řadě pak děkuji všem příslušníkům útvaru, které jsem během svého bádání mohl poznat a s nimiž výzkum probíhal. Jejich otevřenosti a vřelého přijetí si velice vážím. Všechny případné nedostatky předkládané práce padají samozřejmě na mou hlavu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že uvedenou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně a výhradně s použitím uvedených informačních zdrojů.

V Praze dne 30. 7. 2012

Jan Hladík

Anotace

Předkládaná bakalářská práce pojednává o Útvaru rychlého nasazení Policie České republiky (ÚRN) jako o specifické protiteroristické jednotce. Cílem bádání bylo vykreslení pozice útvaru v kontextu strategických zájmů ČR. Zároveň provést hlubší rozbor významu tohoto typu bojové jednotky pro principy společenské smlouvy – Ústavy ČR. Nejprve byl vytvořen model inovativního terorismu a následně teroristy, následován anti-modelem antiterorismu a antiteroristy. Následně je popsán vzájemný vztah těchto protipólů se svými implikacemi. Opíraje se o tento model vzájemné konfliktní dynamiky byl proveden empirický výzkum uvnitř ÚRN. Ten měl za cíl reflektovat teoretická zjištění a testovat modely pomocí kvalitativního pozorování a dotazování. Metody výzkumu kombinovaly techniky zúčastněného pozorování, neformální a nahrávané rozhovory s otevřenými otázkami, s řadou konzultací. Práce pak v závěrečné diskusi výsledků motivuje k zavedení inovujících protiteroristických mechanismů a politik.

Klíčová slova:

Útvar rychlého nasazení; ÚRN; URNA; terorismus; politické násilí; protiterorismus; antiterorismus; speciální jednotka; protiteroristická jednotka; terorista; antiterorista; bezpečnost; Česká republika; bezpečnostní politika; bezpečnostní systém; Irák; Afghánistán

Annotation

The presented bachelor thesis discusses the Útvar rychlého nasazení (URN) - Rapid Response Unit of the Czech Police as a specific counterterrorist unit. The main aim of this thesis is to describe the position of the unit in the context of Czech strategic interests, as well as give an in-depth analysis of the meaning of this special force with reference to the social contract – the Czech Constitution. Firstly a model of innovative terrorism and a terrorist was developed, followed by the development of an anti-model of antiterrorism and an antiterrorist. The relationship between those opposite models is then described along with their implications. Based on the aforementioned research, a dynamic model was created which was used to carry out qualitative research with members of the URN in order to test the model. Various interviews, participatory observations and consultations were used to collect data. Based on an analysis of the results, the need for implementing an innovative mechanism of counterterrorism measurements and policies is recommended.

Key words:

Útvar rychlého nasazení; Rapid Response Unit; URN; URNA; terrorism; political violence; counterterrorism; antiterrorism; special forces; counterterrorist force; terrorist; antiterrorist; Czech Republic; security policy; security system; Iraq; Afghanistan

1 Úvod.....	9
1.1 Téma bakalářské práce.....	9
1.1.1 Hypotézy	11
1.1.2 Výzkumné otázky	11
1.2 Důvody volby tématu a charakter přístupu.....	12
1.3 Stav zkoumané problematiky a rozbor použité literatury	14
2. Metody výzkumu	16
2.1 Sledování jedinci.....	16
2.2 Metody sběru dat	17
2.2.1 Nahrávané rozhovory.....	18
2.2.2 Pozorování	19
2.2.3 Skupinová diskuse	20
2.2.4 Neformální rozhovory.....	20
2.2.5 Práce s literaturou	21
2.3 Prostředí výzkumu	21
2.4 Techniky analýzy.....	22
2.5 Zhodnocení užitých metod.....	22
3. Terorismus	24
3.1 Typologie terorismů.....	25
3.2 Vývoj terorismu v čase	26
3.2.1 Historie terorismů a jejich vlny	27
3.2.2 Internacionalizace terorismu	32
3.3 Techniky terorismu a jejich vývoj	34
3.3.1 Primitivní útoky	34
3.3.2 Střelné zbraně	35
3.3.3 Rakety	35
3.3.4 Braní rukojmí	35
3.3.5 Sabotáž.....	37
3.3.6 Bombové útoky.....	38
3.3.7 Zbraně hromadného ničení	39
3.3.8 Netradiční taktiky útoků	39
3.3.9 Active shooters	39
3.4 Nový terorismus.....	40
3.4.1 Inovativnost teroristických organizací.....	43
3.5 Terorista	46
4. Antiterorismus	48
4.1 Protiteroristické kontinuum	51
4.1.1 Preventivní složka kontinua.....	52
4.1.2 Zpravodajsko-analytická složka kontinua	53
4.1.3 Vyšetřovatelská složka kontinua	54
4.1.4 Eliminační - bojová složka kontinua	55
4.2 Cesta k antiteroristům	57
4.2.1 Charakteristika konfliktu a adekvátní reakce.....	59
4.3 Antiterorista	61
4.4 Terorista vs. Antiterorista	64
5. Útvar rychlého nasazení.....	67
5.1 Role motivací a strategie.....	69

5.1.1 Vnímání protivníka	71
5.1.2 Terorista	72
5.2 Dynamika skupiny	74
5.3 Reakce na teroristické inovace	76
5.4 Zdroje	78
5.4.1 Výcvikové – znalostní kapacity	80
5.5 Vztahy s ostatními organizacemi	81
5.6 Otevřenost novým nápadům	82
5.7 Diskuse výsledků	83
6. Závěr	88
Seznam literatury	91

Seznam zkratek

BIS: Bezpečnostní informační služba

GSG-9: Grenzschutzgruppe neun

IZS: Integrovaný záchranný systém

MV: Ministerstvo vnitra

MZV: Ministerstvo zahraničních věcí

NATO: North Atlantic Treaty Organization

NKBT: Národní kontaktní bod pro terorismus

OO: Organizační odbor

ORN: Odbor rychlého nasazení

OSN: Organizace spojených národů

OSS: Odbor speciálních služeb

PFLP: Popular Front for the Liberation of Palestine

PLO: Palestine Liberation Organization

SAS: Special Air Service

ÚOOZ: Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu

ÚRN: Útvar rychlého nasazení

ÚZSI: Úřad pro zahraniční styky a informace

VZ: Vojenské zpravodajství

WTC: World Trade Center

1 Úvod

Sun-c' pravil: „*Jak lze postavit vítězství na taktice nepřítele, to chápou jen nemnozí.*“

1.1 Téma bakalářské práce

Jak vyplývá z bezpečnostních priorit České republiky (ČR), zajištění proti terorismu a boj proti tomuto fenoménu patří mezi strategické zájmy ČR. Díky tomu je Útvar rychlého nasazení Policie České republiky¹ zvláštním útvarem strategického významu. Jeho specifické vyčlenění pro boj proti terorismu z něj činí unikátní a originální prvek českého bezpečnostního systému. Jako součást kontinua zaujímá místo jakéhosi posledního řešení. Tento finální faktor operativního postupu proti teroristické hrozbě či provedenému útoku mu přiřazuje nemalý, speciální význam. Úspěch či neúspěch eliminace teroristické hrozby, resp. teroristického útoku, souvisí s kvalitativní úrovní samotné speciální jednotky, která tuto eliminaci zajišťuje. V případě ÚRN se tedy jedná o bojový útvar, který jako takový pracuje s jistým uměním vedení boje. Jak pravil mistr Sun-c' v citátu uvedeném výše (Sun-c' 2008, s. 42, odst. 26), toto umění nepřítele porazit je zároveň schopností odhalit jeho záměry a metody, přizpůsobit se jim, překonat je a na tomto základě pak usilovat o vítězství.

ÚRN představuje jakousi vytrvalou a usilovnou snahu dosáhnout vítězství ve prospěch životních, strategických a bezpečnostních zájmů ČR. Pro úspěch své snahy, a tedy úspěch naplnění bezpečnostních zájmů ČR, potřebuje jisté zdroje a efektivní organizaci své činnosti v mocenském, resp. bezpečnostním systému českého státu. Aktuálnost tématu podtrhuje mezinárodně vyhlášená válka² proti terorismu. Vzhledem ke spojeneckým závazkům ČR, a zároveň s ohledem na zahraniční nasazení ÚRN, je nutné jeho činnost zasadit do historického kontextu vývoje terorismu a jeho protipólu, antiterorismu. Z tohoto zobecnění vyplývá teze (terorismus) a antiteze (antiterorismus). Práce tedy na základě empirického a teoretického výzkumu poukazuje na vzájemnou dynamiku výše uvedených protipólů. Výzkumným záměrem práce je pak nalezení pozice ÚRN v této dynamice a následná reflexe oné pozice a výzkumných výsledků vybranými příslušníky útvaru.

¹ Název útvaru se zjednodušuje zkratkami „ÚRN“ či „URNA“. V práci budu nadále používat buď zkratku ÚRN či pouhý pojem „útvar“.

² Metafora války má své vlastní konotace. Především implikuje válečný konflikt vedený mezi státy a nepřítelem je tedy identifikovatelný a jedná se o konflikt nulového součtu. Nepřítel si většinou přeje zničení druhého, či ovládnutí jeho teritoria. Výstižnost této metafory pro boj proti fenoménu terorismu je však velmi sporná, nepřítel je jen těžko identifikovatelný a konflikt neprobíhá podle tradičních regulí evropského válečného práva, naopak, je neregulérní. Metafory však mají svůj zjednodušující a explanační přínos, který ještě jednou využiji v kapitole o antiterorismu (srov. Kruglanski 2008).

Ve výzkumu jsem se tedy nejprve zaměřil na historický vývoj pojmu terorismu jako způsobu politického boje a na některé specifické teroristické skupiny a útoky, resp. na dynamiku jejich úsilí. Zároveň jsem na základě vybrané literatury zhodnotil inovační potenciál teroristického boje a propojil ho v čase s přihlédnutím k analýze současného stavu bezpečnostního prostředí, ve kterém jsou uplatňovány bezpečnostní zájmy ČR. Tímto byla postihnuta charakteristika pólu (teroristy) a jeho vlastní dynamika. V práci tedy dále sleduji vývoj protipólu (antiteroristy). Pro vysvětlení této dynamiky nejprve užívám obhajobu státocentrické pozice jako obranu společenské smlouvy proti teroristické hrozbě. Postihuji jednotlivé součásti protiteroristického kontinua a následně vyzdvihuji postavení protiteroristické speciální jednotky v bezpečnostním systému ČR, jak z hledisek právně-institucionálních, mezinárodně politických a strategických, tak následně z pohledu příslušníků a tedy přímých aktérů tohoto protiteroristického segmentu.

Po předchozím probádání problematiky pomocí relevantních odborných, oficiálních a vědeckých dokumentů jsem na základě dynamického modelu dvou protipólů (teroristy a antiteroristy) přistoupil k empirické části výzkumu v ÚRN. Jelikož příslušníky útvaru vnímám jako reprezentanty protipólu teroristických bojovníků, zajímal mě především jejich vztah k samotnému pojetí boje proti terorismu, jak vnímají své nepřátele, jak reflektují svou činnost v útvaru a svou roli ve společnosti. Tím jsem testoval kauzálně propojený model, který na základě existence fenoménu teroristy implikuje fenomén antiteroristy. Díky zaměření se na bezpečnostní zájmy ČR v sobě práce obsahuje státocentrické hledisko, které je vyjádřeno ve společenské smlouvě.³ Na základě této perspektivy je pak antiterorista nazírán jako pozitivní fenomén hájící jistým způsobem postuláty společenské smlouvy, resp. zájmy ČR a jejich občanů – obyvatel, proti hrozbě teroristů.

Jelikož je v práci fenomén terorismu rámován jako prostředek politického boje, vyplývají z něj i konotace pro politický systém ČR. Jedná se především o zdůraznění závislosti strategické speciální jednotky na pozitivním politickém vedení v duchu společenské smlouvy. V předkládané práci tedy postulují některé specifické vazby mezi politickým vedením a existencí speciální jednotky strategického významu. Z těchto vazeb pak vyplývá potřeba efektivní součinnosti, která je závislá na efektivní organizaci a podpoře. Pro úspěšné vedení protiteroristických akcí je totiž taková efektivní organizace nezbytná, načež z tohoto tvrzení vyplývá nutnost adekvátní podpory strategického prostředku pro řešení mimořádných

³ Společenskou smlouvou je v tomto případě myšlena Ústava České republiky jakožto vyjádření aktu přijetí smlouvy - ústavy ze strany občanů ČR.

situací s politickými a bezpečnostními dopady, neboť ty mají přímou návaznost na obranu zájmů společenské smlouvy.

S ohledem ke zkušenostem některých spojeneckých zemí pak v závěrečné diskusi výsledků navrhuji takové prvky, které by dle mého názoru mohly organizaci protiteroristického boje v ČR zefektivnit. Tyto prvky sledují modelovanou dynamiku předchozích protipólů – terorismu a antiterorismu. V těchto návrzích je kladen důraz právě na úroveň speciální protiteroristické jednotky, jejíž místo v bezpečnostním systému ČR zaujímá ÚRN.

1.1.1 Hypotézy

V počátcích bádání nad tématem ÚRN jsem předpokládal, že se bojovníci proti terorismu od svých nepřátelských protějšků výrazným způsobem liší. Má prvotní pracovní hypotéza tedy zapříčinila otázky po tom, jak tato odlišnost vypadá. Po zpracování jistého objemu informací jsem vytvořil hypotézu, že terorista a jeho protějšek mají velmi podobné vlastnosti, především v taktické a motivační oblasti, ale je mezi nimi nějaký zásadní rozdíl.

Na základě výše uvedeného předpokladu jsem pak usoudil, že protiteroristé své nepřátele nějakým způsobem analyzují a snaží se jim přizpůsobovat. Má další hypotéza tedy uvažuje nad existencí kauzálního vztahu mezi teroristy a protiteroristy. Rozvíjím jí ale natolik, že tento kauzální vztah má bezprostřední vliv na úroveň státních bezpečnostních opatření, a to tak že: do jaké míry je stát schopen držet tempo s vývojem terorismů a teroristů, do té míry přijímá efektivní protiteroristická opatření.

Posledním předpokladem je pak možnost z analýzy kauzálních vztahů na úrovni konečného řešení teroristického problému⁴, vyvodit potřebné kauzální efekty na zbývající složky protiteroristického boje, směrem k držitelům moci, tedy k politické reprezentaci. Jinými slovy předpokládám, že pochopení snahy o maximalizaci efektivity na úrovni ÚRN odpoví na to, co je k efektivní eliminaci teroristů potřeba od zbývajících, vyšších úrovní. Čímž by mělo dojít k bližšímu vysvětlení úkolů jednotlivých složek protiteroristického boje.

1.1.2 Výzkumné otázky

Postulované výzkumné otázky jsou odvozeny z výše představených hypotéz a mají za cíl tyto hypotézy testovat. Nejprve tedy položím otázku a pak naznačím směr bádání za účelem jejího zodpovězení.

⁴ Tedy na úrovni speciální jednotky, která eliminuje teroristické útočníky či řeší teroristický útok.

Základní výzkumnou otázkou předkládané práce je, zda existuje strategický a taktický kauzální mechanismus mezi fenoménem terorismu a následným protiopatřením státu. Pro zodpovězení této otázky budu v práci sledovat nejprve kvalitativní proměny terorismu a jeho formy, načež pak přistoupím k hodnocení protiterorismu jako protikladného pólu.

Další, odvozenou výzkumnou otázkou je, zda mezi těmito dvěma protipóly existuje nějaká funkční a kauzální dynamika a jaké má dopady na stát. Pro zodpovězení proti sobě postavím charakteristické rysy obou protipólů a zjistím, pokud jsou kauzálně podmíněny, jaká dynamika se v této podmíněnosti vyskytuje a jaké jsou její důsledky pro stát a jeho společenskou smlouvu.

Poslední výzkumné otázky hodlají zodpovědět, jakým způsobem je dynamika teroristického úsilí reflektována uvnitř Útvaru rychlého nasazení. Ptám se tedy, jak příslušníci ÚRN vnímají svou profesi, jak vnímají terorismus a širší kontext tohoto fenoménu, resp. jak tento fenomén zasazují do své přímé zkušenosti ze zahraničí. Zároveň se jich dotazují, jak by svou činnost zlepšili a co toto zlepšení může podmiňovat.

1.2 Důvody volby tématu a charakter přístupu

Po útocích na budovy Světového obchodního centra a sídlo ministerstva obrany USA z 11. září 2001 umožnilo světové veřejné i státnické mínění, vyjádřené na Valném shromáždění Organizace spojených národů (OSN) ve shodě s Radou bezpečnosti a s generálním tajemníkem Kofim Annanem, provést invazi do Afghánistánu. Uvedené orgány OSN se shodly, že uvedený akt je legitimní dle kapitoly VII, článku 51 Charty OSN⁵. Tímto byla politicky vyhlášena takzvaná válka proti terorismu (srov. Shapiro 2009, s. 26-27). Česká republika, jako členský stát Severoatlantické aliance (NATO) a OSN, se tak díky tomu ocitla v situaci, kdy vede globální válku proti terorismu.

Tento fenomén je zároveň velmi těžko postižitelný a vyplývající nepřátelé jsou definováni politickým vedením. Jde tedy o záležitost jistého politického programu a politického boje, který je protikladný politickým, ideologickým a náboženským motivům teroristických kampaní. Politické motivy doprovází i snaha bezpečnostně zajistit životní a strategické zájmy ČR, spolu s jejími občany a obyvateli. Zároveň je ČR svými závazky

⁵ Kapitola VII, článek 51 Charty Organizace spojených národů tvrdí, že „[ž]ádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobranu oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.“ In: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> [4/10/2010].

povinoována určitým způsobem pomáhat ve spojeneckých a aliančních iniciativách, a to nejen v tzv. válce proti terorismu, ale také v zajišťování globální bezpečnosti obecně. Kvalitu naplňování těchto závazků prostřednictvím realizace bezpečnostních opatření nezajišťují bezpečnostní složky samostatně, ale jsou do určité míry závislé na politickém vedení. Bez znalosti konkrétních specifik a potřeb těchto složek je těžké přistoupit k jejich efektivnímu řízení. Přitom vědomí o jejich funkci a schopnostech je zásadní i pro strategické plánování. V předkládané bakalářské práci jsem si tedy vytkl za cíl poukázat na tato specifika a potřeby pomocí teoretického a empirického výzkumu. Své bádání jsem zacílil na speciální protiteroristickou jednotku.

Povědomí o speciálních protiteroristických jednotkách trpí díky jejich utajovanému charakteru, což se promítá i do akademické sféry. Ta v ČR dosud nepředstavila dostupný výzkum této části bezpečnostní politiky ČR. Přitom jde o zásadní prostředek, jehož kvalita a úroveň má bezprostřední vliv na řešení politicky motivovaných krizových situací, při nichž je ohrožen život nejen českých státních příslušníků. Citlivost takových situací si žádá adekvátně citlivý přístup k jejich řešení. V rámci prevence selhání v této situaci, jež by mohlo ohrozit i politické elity, jsem se rozhodl probádat, jaká je úroveň naší speciální protiteroristické jednotky.

Vzhledem k tomu, že akademická sféra fenoménu terorismu a teroristických bojovníků postihuje velmi obsáhle, je problematika jejich protějšků, tedy protiteroristických bojovníků upozaděna. Současně je překryta rozličnými mystérii a výstupy populární literatury. Proto jsem se zároveň rozhodl sledovat odhodlané bojovníky, kteří jsou v ČR vyčleněni proti teroristům.

Specializování výzkumu na jednu složku českého protiteroristického kontinua je vhodné díky vyplývající interní validitě. Když je pak tato zahrnuta do širšího kontextu dynamiky mezi terorismem a bojem proti němu, může být nahlédnuta ve světle externí validity. Studium protiteroristické jednotky tedy nabízí probádání kauzálních vztahů, jež jsou potřeba pro identifikaci kauzálních efektů na bezpečnostní politiku ČR. Interakce s přímými aktéry protiteroristického boje v jejich přirozeném prostředí zároveň nabízí možnost, jak se lépe a s hlubším vhladem vypořádat se zásadními výzkumnými otázkami. Na tomto základě lze identifikovat jednotlivé identity a sebepojetí bojovníků v kontextu boje proti terorismu. Následná zjištění jsou sice subjektivně ovlivněna vnímáním badatele, ale je možné postihnout kontextovou podmíněnost, z níž lze při správném popisu metod vyvodit limitace výzkumu.

Z těchto důvodů se předkládaná bakalářská práce věnuje tématu boje proti terorismu na úrovni české protiteroristické jednotky – Útvaru rychlého nasazení (ÚRN). Konkrétní

metody výzkumu jsou popsány v samostatné kapitole, nicméně určujícím charakterem přístupu k tématu je i motivace nabídnout relevantní studii, jež má aspiraci být nápomocnou pro zlepšování bezpečnostní politiky ČR, v kontextu boje proti terorismu, a pro efektivní řízení rizik.

1.3 Stav zkoumané problematiky a rozbor použité literatury

V následujícím přehledu stěžejní pracovní literatury u vybraných děl zhodnotím jejich charakteristický přínos pro předkládanou bakalářskou práci. Nejprve postihnu literaturu související přímo s tématem protiteroristické jednotky, resp. s ÚRN, dále se pustím do rozboru dílčí literatury, jež byla nápomocná pro tvorbu teoretického a konceptuálního rámce práce.

Ve světové vědecké literatuře bezpečnostně-politického charakteru neobjevíme příliš velké množství té, jež by se protiteroristickým bojem zabývala z pohledu přímých aktérů bojových situací. Přitom jejich specifická role zaujímá v celém spektru prostředků a institucí – v protiteroristickém kontinuu - nenahraditelné místo. Světlou výjimku zaujímá práce Adama Dolníka a Keitha M. Fitzgeralda o vyjednávání krizových situací s držením rukojmí. V této jejich práci analyzují některé nejznámější a metodicky nejpropracovanější metody útoku, při nichž byli drženi rukojmí. Kromě toho se pokoušejí o definici fenoménu tzv. nového terorismu, kterou následně využívám pro potřeby vlastní práce. Na závěr přinášejí mnoho doporučení pro politickou reprezentaci, jak analogické krizové situace v budoucnu efektivně vyjednávat.

Další přínosnou prací je spíše populárně naučná kniha kolektivu kolem Eduarda Stehlíka z Vojenského historického ústavu České republiky. Pojednává přímo o ÚRN a vyšla po započetí mé badatelské činnosti k příležitosti 30. výročí útvaru. Její ucelený přehled velmi hodnotně postihuje základní problematiku spojené s útvarem a zároveň nabízí historický přehled. Metody této knihy jsou díky užití kvalitativních explanačních rozhovorů podobné metodám mé bakalářské práce.

Pro pochopení kvalitativního vývoje terorismu jsem jako základní dílo užil velmi citovanou knihu Bruce Hoffmana, *Inside terrorism*. V ní nabízí strukturovaný přehled, jenž postihuje takřka celou problematiku terorismu, ale především přínosně pojednává o historickém vývoji tohoto fenoménu. Další stěžejní prací, kterou jsem postihnul inovační schopnost teroristických organizací je Dolníkova kniha o porozumění teroristické taktice a teroristických inovacích. Její metodologický rámec mě inspiroval i pro kategorizaci zjištěných skutečností z kvalitativního výzkumu uvnitř výzkumu.

Téma speciálních jednotek není v protiteroristickém boji nijak speciálně zpracováno, a pokud ano, jedná se většinou o studie vojenských jednotek. Tyto studie však vzhledem k operačním úkolům vojenských speciálních jednotek nejsou úplně vypovídající. I to byl jeden z hlavních důvodů, proč se vydat vlastní výzkumnou cestou přímo k aktérům protiteroristického boje v ČR.

Základní literaturu doplňuje množství strategických a legislativních dokumentů, které jsou relevantní pro potřeby tématu této bakalářské práce. Některá dílčí témata jsem se pak snažil postihnout pomocí odborných článků, především z anglosaského okruhu.

2. Metody výzkumu

Tato část práce si klade za cíl představit metody, jimiž byl výzkum proveden. Jelikož je práce postavena na převaze kvalitativního sběru dat, bude následovat popis právě kvalitativních metod. Ke strukturaci následujícího popisu je v upravené podobě užita osnova nabízená v knize Jana Hendla, *Kvalitativní výzkum* (Hendl 2005, 318-319). Další částí výzkumu bylo studium literatury, dokumentů a fyzických dat. Popis práce s těmito dokumenty se bude prolínat v následujícím představení metod výzkumné práce, především v části o technikách analýzy.

Základním plánem kvalitativního výzkumu uvnitř ÚRN bylo zjištění kontextu a interakcí uvnitř uzavřené skupiny, konkrétně uvnitř české protiteroristické jednotky. Tuto sledovanou skupinu tvořili příslušníci Útvaru rychlého nasazení Policie České republiky. Díky charakteru skupiny se tak užitá metody v mnohém dotýkají technik etnologického výzkumu, neboť záměrem bylo zkoumat nejen názory a úvahy příslušníků útvaru, ale také jejich přirozené prostředí, jejich běžné chování, interakce a reflexe přítomnosti výzkumníka.

Následující podkapitoly nejprve obecně postihují obecný popis problematiky, poté konkrétní aplikaci při realizaci výzkumu a konečně závěrečné kritické zhodnocení limitací užitých technik a možné návrhy pro budoucí badatele, které by mohly posloužit ke zkvalitnění výzkumu.

2.1 Sledování jedinci

Vzhledem k pracovnímu režimu sledovaných jedinců byla procedura vzorkování ovlivněna operativními možnostmi útvaru, resp. časovou vytížeností jeho příslušníků. V této oblasti byla velmi nápomocna osoba klíčového informátora⁶, která představovala spojnici mezi výzkumníkem a útvarem. Její velký přínos lze spatřovat v přehledu o služebním režimu jednotlivých příslušníků a také v přehledu o organizaci samotné. Výraznou měrou se tak podílela na samotném výběru sledovaných jedinců, neboť díky utajované identitě příslušníků nebylo možno volit konkrétní osoby, především pak na plánování a dohadování jednotlivých výzkumných sezení a akcí.

Záměrem bylo sledovat a dotazovat bojovníky útvaru v rozličných služebních pozicích. Prvotní výběr byl strukturován podle funkce a zařazení v útvaru, konkrétně se jednalo o velitele týmů, řadové bojovníky, ale také vedení útvaru. Klíčový informátor byl

⁶ Klíčový informátor byl přidělen velitelem útvaru při první oficiální komunikaci mezi tehdejšími ředitelem Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a velitelem ÚRN, avšak tato pozice vyplývá i z jeho pozdější činnosti při výzkumné práci a také z pozice odborného konzultanta předkládané práce.

obeznamen se záměry výzkumu a tuto informaci předal i příslušným subjektům výzkumu. Celkově se jednalo o velitele útvaru, plukovníka JUDr. Libora Lochmana, dále o velitele výcvikového oddělení (klíčový informátor), jeho zástupce, o tři velitele bojových týmů a řadu bojovníků. Do uvedeného výčtu je nutno zahrnout také neformální setkání s veliteli sekce rychlého nasazení, a s dalšími zaměstnanci útvaru, k nimž došlo v průběhu výzkumu.

Limitace vzorkování spočívá ve výše popsané stěžejní roli klíčového informátora, jehož výběr do jisté míry ovlivňuje reprezentativnost sledovaného vzorku. Ve svém záměru jsem přednesl požadavek na vzorkování podle hierarchického schématu, tedy od řadových funkcí směrem nahoru, k funkcím velitelským. Tento postup byl zvolen pro lepší orientaci v prostředí, a to plánovitě z pohledu nově přichozího, který nepřichází shora. Snahou bylo alespoň do určité míry simulovat příchod nového člena do sledované uzavřené sociální skupiny. Zároveň byl požadavek upřesněn ve směru výběru zkušenějších příslušníků, nejen ve smyslu doby služebního poměru v útvaru, ale také ve smyslu profesionální roviny.

Popsanou limitaci lze v případě opakování výzkumu minimalizovat pouze za předpokladu bližšího seznámení výzkumníka s personálním obsazením útvaru, tj. pomocí získání dostatečného množství relevantních informací o jednotlivých příslušnících a na základě těchto informací poté provést rozřazení či výběr. Další možností minimalizace je provedení celoplošného výzkumu, který by zahrnoval všechny příslušníky útvaru bez výjimky. Toho lze dosáhnout za předpokladu intenzivní a dlouhodobé působnosti uvnitř útvaru a především v patřičném režimu ochrany utajovaných informací, který v tomto případě představuje stupeň „důvěrné.“

2.2 Metody sběru dat

První užitou metodou bylo neformální setkání s klíčovým informátorem, na kterém byl představen koncept výzkumu, a zároveň došlo k prvotní vzájemné výměně informací. Na základě tohoto setkání byly vytvořeny prvotní, testovací dotazníky směřované k bojovníkům, velitelům týmů a k veliteli útvaru. Ty byly následně distribuovány a zpětně sbírány klíčovým informátorem. Vrátilo se 7 vyplněných dotazníků, z toho jeden vyplněný velitelem útvaru, velitelem výcvikového oddělení a pěti příslušníky útvaru bez bližšího určení. Tento dotazník nebyl formulován adekvátně ke konečným potřebám výzkumu, spíše posloužil jako sonda do názorových profilů příslušníků, pomocí níž bylo možné se připravit na hlubší bádání. Stěžejní metody sběru dat jsou popsány v následujících pododdílech a slouží nejen k prohloubení důvěry k získaným datům, ale také informativně pro případ opakování výzkumu.

2.2.1 Nahrávané rozhovory

Nahrávané rozhovory byly vybrány jako hlavní metoda sběru dat, a to především díky výhodám z této metody plynoucím. Mezi výhody se řadí především možnost záznamu i toho, co bylo a dále kontrola situace sběru dat. Nevýhody této metody sběru dat pak lze spatřovat: v nepřímých informacích, jež jsou filtrovány informantem; v umělých podmínkách rozhovoru; v přítomnosti výzkumníka, která může vést ke zkreslení; a dále v limitacích schopnosti vyprávět (srov. Hendl 2005, s. 162).

Konkrétní provedení nahrávaných rozhovorů spočívalo v kombinaci narativního a strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Narativní metoda byla zvolena díky motivaci zkoumaných subjektů k volnému vyprávění, jímž se dá dosáhnout hlubšího vhledu do názorové profilace subjektu. Předpokladem je možnost vyjevení subjektivní významové struktury o určitých událostech, která by se při cíleném dotazování neprojevila (srov. Hendl 2005, s. 176). Vzhledem k plánovitému charakteru nahrávaných rozhovorů byla motivace k volnému vyprávění doplněna také usměrňujícími otázkami, kterými se mělo dosáhnout alespoň základní struktury rozhovoru, jenž měl mimo volného zkoumání poskytnout i odpovědi na konkrétní výzkumné otázky – tedy na motivace příslušníků ke službě v boji proti terorismu, resp. vnímání sebe sama v kontextu tohoto kontinua, a dále na specifické otázky jejich služby v domácích, ale i zahraničních podmínkách, definice terorismu, apod. Tyto otázky zůstaly otevřené proto, aby bylo možné podnitit projevení hlubších motivací a konkrétních zkušeností, které se liší u každého z příslušníků, resp. podle jejich služebního zařazení. Tím došlo i k užití technik fenomenologického rozhovoru (Hendl 2005, s. 180).

Informant byl před každým rozhovorem seznámen se záměry výzkumu a také s výzkumníkem samotným.⁷ Uvedení informanta k rozhovoru měl na starosti klíčový informátor, který zároveň informanty poučil o schválení rozhovorů ze strany velitele útvaru a pobízel je k maximální otevřenosti. Tohoto významného faktoru šlo dosáhnout pouze v rámci vzájemné dohody neposkytnout nahrávky rozhovorů nezainteresovaným osobám, mezi něž nepatří případní hodnotitelé výzkumu.

Limitací této metody je tedy zmiňovaná absence prepisů nahrávaných rozhovorů, resp. nahrávek samotných. Specifikum tohoto výzkumu je však dle mého názoru náležitě popsáno a ve srovnávaných vědeckých pracích zaujímá důležité místo, neboť může proniknout za závoj důvěrnosti. Další možnou limitací je pak schopnost adekvátního vyhodnocení nahrávaných rozhovorů ze strany výzkumníka.

⁷ Ve třech případech došlo k nabídce tykání ze strany informantů.

2.2.2 Pozorování

Zahrnutí pozorování bylo pro výzkum velice důležité. Pomocí této metody lze zjistit, co se v prostředí uzavřené skupiny skutečně děje. V kvalitativním výzkumu jde o promyšlené používání metod, jež jsou člověku přirozené v běžném životě, resp. při setkání s neznámým prostředím, s neznámými lidmi. Zároveň je díky pozorování možné doplnit výzkumnou zprávu o popis prostředí, ve kterém výzkum probíhal. Cílem bylo zachytit co největší spektrum situací v dané skupině, takže úkolem výzkumu bylo zajistit pozorování v takových situacích, které budou zkoumaným subjektům co nejpřirozenější a budou co nejvíce odpovídat běžnému chování uvnitř útvaru. Tímto způsobem se totiž kvalitativní výzkum obecně velmi obohacuje (Hendl 2005, s. 191-205). Díky vstřícnosti velitele útvaru bylo možné zajistit zúčastněné pozorování na konkrétních plánovaných cvičeních útvaru. Techniku pozorování bylo možno použít již při prvním setkání s příslušníky útvaru, po prvotním kontaktu s klíčovým informátorem, tedy před provedením nahrávaných rozhovorů.

Konkrétně se jednalo o účast na jednom cvičení s účastí italské speciální jednotky, při které jsem byl v roli zúčastněného pozorovatele přítomen od začátku příprav cvičení, při samotném průběhu cvičení v roli rukojmí a nakonec při vyhodnocení tohoto cvičení.⁸ Další pozorování podobného charakteru proběhlo při předváděcím zásahu na konferenci CASRI, tentokrát v roli teroristy kolektujícího jadernou bombu.⁹ Účast z pozice pozorovatele mezi skupinou příslušníků útvaru při nočním cvičení byla jinou akcí tohoto druhu.¹⁰ Konečně den strávený s jedním týmem na výcvikové základně ÚRN s vyvrcholením v cvičné situaci zásahu v městském prostředí.¹¹ Výstupy z těchto pozorování budou rozpracovány podrobněji níže v části práce, která se věnuje výsledkům výzkumu.

Zkvalitnění výzkumu by jistě prospělo hlubší zúčastněné pozorování, kdy by výzkumník hrál podobnou aktivní roli, jaká přísluší samotným příslušníkům. Dále by tento proces mohla podpořit i účast na běžných a nikoli cvičných akcích útvaru, tedy na ostrých akcích. Tento nedostatek byl však limitován bezpečnostními předpisy a nedostatkem kapacit, jež by bylo nutné vynaložit jak pro efektivní ochranu zdraví a života výzkumníka, tak pro jeho náležité uvedení do problematiky, na jehož základě by mohl přistoupit k aktivní roli blížící se činností příslušníků útvaru.

⁸ Cvičení proběhlo 23. 9. 2010.

⁹ Toto cvičení proběhlo 10. 11. 2010.

¹⁰ Toto cvičení proběhlo 13. 3. 2011.

¹¹ Toto cvičení proběhlo 12. 6. 2012.

2.2.3 Skupinová diskuse

V průběhu výše popsané celodenní účasti na běžném výcvikovém dni bojového týmu byla podniknuta i skupinová diskuse s celým týmem. Tímto bylo zamezeno plánovitému sestavení skupiny. Výsledná skupina se tedy vyznačovala přirozenou heterogenitou a pluralitou názorů. Diskuse nebyla nijak pevně strukturována, zároveň totiž probíhala technická příprava příslušníků na následující cvičení, nicméně usměrňování z pozice výzkumníka se konalo. Příslušníkům byly představeny základní koncepty vyplývající z dosavadního výzkumu a na jejich základě pak probíhala kritická skupinová diskuse. Výsledkem této diskuse byl soubor pojmů a zápis, který bude rozveden níže.

Limitací byla nejen únava příslušníků z dopoledního výcviku, ale též časová tíseň vyplývající z přípravy na nadcházející cvičení. Pro zkvalitnění této metody by v případě opakování výzkumu prospělo naplánování podobné skupinové diskuse jakožto samostatné pracovní činnosti a omezení vnějších rušivých faktorů. Otázkou je, zda by výběr účastníků dle předem definovaných kritérií přinesl kvalitativně odlišné výsledky. Jsem toho názoru, že přirozené složení skupiny bylo díky její heterogenitě pro výzkum přínosnější, zároveň se totiž jednalo o dostatečně integrovanou skupinu, která spolupůsobí jako jeden funkční celek – tým.

2.2.4 Neformální rozhovory

Mezi výzkumné metody je třeba přiřadit i celou řadu neformálních rozhovorů s příslušníky útvaru, které probíhaly v rámci výše popsaných plánovaných situací. Jejich přínos pro kvalitativní výzkum lze vyzdvihnout z mnoha důvodů. Neplánovitost situace neformálního rozhovoru mnohdy přinesla velmi důležité informace, které vplynuly z rozhovoru a z prostředí, ve kterém jsme se pohybovali. Díky tomu bylo možné ad hoc dotazovat přítomné příslušníky, či rozvíjet dialogy na řadu běžných konverzačních témat. Mohl jsem tak zaznamenat běžné jednání příslušníků a jejich interakce.

Limitací této metody lze spatřovat právě v neformálnosti, kdy plynutí témat není možné efektivně korigovat, jako tomu lze u nahrávaných a plánovaných rozhovorů. Na druhou stranu se však díky tomu příslušníci necítí zavázáni mluvit nijak strojeně a probírané problematiky se tak mohou osvětlit z mnoha stran, neboť interakce v tomto případě nebyla limitována na dialog dvou osob. Kvalita těchto rozhovorů záleží na kvalitě tazatele, ani srovnávání dat z těchto rozhovorů není jednoduché, neboť se strukturálně liší.

2.2.5 Práce s literaturou

Práce s literaturou především obnášela studium cizojazyčných textů s historickými a teoretickými poznatky o terorismu a vývoji protiteroristických opatření. Zároveň se jednalo o výtah strategických dokumentů ČR spolu s relevantní legislativou. Na tomto základě jsem pak modeloval konceptuální rámec práce, který je obsažen v následujících dvou kapitolách. Ten byl zásadní k provedení výzkumu uvnitř ÚRN.

2.3 Prostředí výzkumu

Jak uvádí Hendl, popis místa, kde se výzkum uskutečnil, je důležitou částí etnografických výzkumných zpráv. Dané místo je totiž silně spojeno se sběrem dat a analytickými strategiemi, které lze v konkrétní chvíli užít, čímž zároveň dochází k ovlivnění výsledků studie (srov. Hendl 2005, s. 319). Proměna místa a situace v něm totiž zároveň ovlivňovala nejen mou osobu, ale také subjekty výzkumu. Výzkum byl totiž v mnohém velmi dynamický a díky tomu se podařilo zaznamenat rozličnou škálu dat. Vliv na výběr místa byl omezený, což je dáno nejen statickou infrastrukturou útvaru, ale především organizačním potenciálem klíčového informátora, který je závislý na operačním režimu útvaru. Klíčový informátor však projevil velkou vstřícnost při plánování jednotlivých aktivit, tudíž bylo zajištěno alespoň částečné ovlivnění výběru prostředí. Na začátku jsem si alespoň obecně nadefinoval, jaké situace hodlám pozorovat a z jaké pozice. Jednalo se tedy o účast na cvičeních útvaru a o výzkum v místě výcvikového polygonu.

Z více méně statického prostředí se kromě prostor základny útvaru a kanceláří jednotlivých příslušníků (velitel útvaru, velitelé výcvikového oddělení, velitelé týmů) jednalo o výcvikový polygon útvaru, o slapskou přehradu, kde probíhalo cvičení s italskou jednotkou a dále o budovy určené k provedení cvičných akcí. V průběhu cvičení v městské zástavbě jsme se pohybovali v obchodních domech Kotva a Palladium a ve vestibulu přilehlého metra, resp. na Náměstí republiky. Mezi ta více dynamická prostředí počítám služební automobily, kterými jsme se přesunovali na místa výcviku, či se kterými jsem s příslušníky cestoval ze základny do města. Dále se jednalo o transport na místo výcvikového polygonu dodávkovým vozem s celým bojovým týmem.

Z popisu prostředí by měly vyplývat možnosti provádění neformálních rozhovorů. Zároveň je jistě zřetelný interaktivní vliv prostředí na výsledky pozorování, resp. výzkumu jako celku. Limitace výběru prostředí spočívá v ohraničující vlastnosti samotných událostí, proto platí to samé jako výše – zkvalitnění prostředí by prospěla dlouhodobá účast

výzkumníka v běžných situacích útvaru, resp. účast na ostrých akcích a ve všech místech působení útvaru, tedy i na zahraničních misích, kde by bylo možné pozorovat hlubší interakce s prostředím. Tato účast by však musela být pod vlivem výzkumníka, který by měl možnost určovat, čeho se konkrétně zúčastní.

2.4 Techniky analýzy

Pro analýzu empirické části výzkumu jsem využíval kvalitativních způsobů zpracování dat. Jednotlivé metody kolekce dat jsou uvedeny v podkapitolách výše, návaznou částí výzkumu tedy byla jejich analýza. Jako nejvhodnější metodou analýzy se v tomto případě jeví užití techniky fenomenologického zkoumání, jak j popisuje Hendl (Hendl 2005, s. 128 – 130 a 267). Tato metoda se totiž v souboru dat snaží nalézat jednotící a specifické prvky, substance, ze kterých lze později generalizovat koncepty a kategorie, avšak díky syntetickému působení vlastní analýzy, tedy několika analytických metod, v práci užívám jen některé její prvky. Díky studiu teoretické (odborné) literatury a následné konfrontaci těchto zjištění ve výzkumném procesu není dodržen požadavek „uzávorkování teoretické předsudkovosti,“ a perspektivy poznatků z odborné literatury se tak do analýzy shromážděných dat promítají. Díky tomu se tak v analýze empiricky získaných dat projevuje fenomenologická interpretace, zaměřená na osobní zkušenost.

Samotná analýza představovala dynamický a proměnlivý proces, v němž docházelo k úpravě analytických nástrojů. Je to dáno především delším časovým rozmezím výzkumu, jež bylo ovlivněné pokračujícím poznáním, z něhož vyplývaly nové, hlubší poznatky. Tyto následně ovlivňovaly poznatky předchozí, čímž kvalitativně rozvíjely poznání a umožňovaly klást nové otázky. Mechanistické užití metod proto nebylo vhodné, což z podstaty předkládaný výzkum řadí do oblasti kvalitativních přístupů analýzy. Segmentace dat sice probíhá podle nějakého organizačního schématu, ten je ale zároveň zakotven v samotných datech. Hlavní roli tedy hrál proces tvorby kategorií a je na zvážení kritiků výzkumu, do jaké míry byl tento proces úspěšný v hledání definičních ohraničení jednotlivých kategorií a konceptů (srov. Hendl 2005, s. 269).

2.5 Zhodnocení užitých metod

Dle hodnotících a doporučujících kritérií Jana Hendla v jeho knize jsem toho názoru, že užití metody i přes své limity přinesly dostatečný informační zisk k potvrzení či vyvrácení představených hypotéz a ke sledování výzkumných otázek. Předkládaná kombinace metod je i přes popsané limity unikátní. Je na posouzení kritiků předkládané práce, do jaké

míry jsou její výsledky přínosné pro vědu obecně, ale také pro bezpečnostní výzkum, resp. pro tvorbu bezpečnostních politik ČR.

3. Terorismus

Terorismus je metodou politického boje. Účelem této metody je nejen zpochybnění napadeného mocenského monopolu, ale také získání pozornosti ostatních přihlížejících.¹² Je to taktika spektakulární, mající za cíl emocionálně ovlivnit velké množství lidí, nastolit atmosféru strachu. Pokud je psychologický účinek dostatečně silný, může dojít ke zpochybnění mocenských struktur, nebo struktur okupantských či koloniálních. Zasetím strachu a nejistoty oslabují panující mocenskou strukturu tím, že vyjevují ztrátu jejího mocenského monopolu na daném území. Úspěšnost teroristické taktiky¹³ tedy není měřitelná kvantitativními ztrátami protivníka, ale psychologickým dopadem na cílové skupiny, jež protivníka přímo zahrnují, nebo se skládají z jeho podporovatelů. Dále lze k měřítku úspěšnosti přiřadit úspěch či selhání v procesu internacionalizace aktérů operujících s teroristickou taktikou a jejich následnou legitimizaci.¹⁴

Terorismus vnímám jako politický koncept. Taková perspektiva mi totiž napomůže odlišovat terorismus od ostatního kriminálního násilí, neboť v sobě obsahuje politické prvky. Užití násilí má v tomto konceptuálním pojetí své vlastní cíle a za účelem jejich dosažení volí aktéři určité metody, které k těmto cílům vedou či vést mají. Jedná se tedy o plánovaný, vypočítavý a systematický akt násilí, i hrozby jeho použití, sloužící politickým, náboženským či ideologickým cílům. Je to jakýsi druh politické kampaně, sdělení, probíhající specifickými prostředky. Lze tedy hovořit o teroristické taktice. Terorismus je zároveň záležitostí moci a síly, aktérům jde o získání či manifestování těchto dvou veličin, o jejich sjednocení a užití za účelem dosažení politických cílů. V tomto procesu za jejich dosažením užívají násilí, či alespoň hrozbu jeho užití. Z výše uvedeného lze tedy terorismus označit jako politické násilí (srov. Hoffman 2006, s. 2-3).

Různé definice terorismu jsou mnohdy ovlivněny státocentrickou perspektivou. I já v této práci přistupuji k terorismu z této pozice, nicméně nehodlám pomíjet význam státem iniciovaných aktů teroru. Perspektiva je však dána zaměřením práce na specifické metody

¹² Nejčastěji je toto úsilí spojeno s aspirací po legitimizaci ze strany mezinárodního společenství států, ale také za účelem získání podpory veřejného mínění či rekrutování stoupenců a spolubojovníků.

¹³ Taktika je způsobem vedení boje, či nějaký promyšlený postup za účelem dosažení cíle.

¹⁴ Například úspěšná antikoloniální kampaň izraelské teroristické skupiny Irgun Zvai Le'umi pod vedením Menachem Begina, která cílila na Britskou mocenskou správu v oblasti Palestiny. Pomocí teroristické taktiky dosáhli nastolení vlastní agendy a internacionalizace celého problému. K legitimizaci Irgunů došlo poté, co bylo mezinárodní společenství zasaženo jedním z irgunských teroristických aktů, načež byl k jednáním v rámci OSN přizván i Begin. Ten se po vyhlášení státu Izrael nechal slyšet, že úspěch proti britské moci zaručila právě teroristická taktika (Hoffman 2006, s. 46-53).

státu, jak teroristům čelit, resp. na konkrétní způsob protiteroristického boje, který představuje bojová speciální jednotka. Jedná se však o pracovní definici, která bude rozvíjena historickým exkurzem do pozadí vývoje terorismu a následně konfrontována s empirickými poznatky z ÚRN. Cílem je postihnout důsledky teroristických aktů, které směřují za nějakým účelem. Tyto důsledky mají zároveň jisté politické a bezpečnostní implikace. *Terorismem je pro mě tedy akt nebo hrozba extrémního druhu násilí s politickým, ideologickým, či náboženským motivem, spáchaná individuem nebo skupinou, kdy tato událost má účel ovlivnit názory či jednání cílové skupiny v širším rozsahu, než bezprostřední oběti události.*

Jak uvádí Dolník, bez porozumění procesů a faktorů, jež podněcují inovační proces teroristických aktérů, a tedy kvalitativní proměny terorismu, nelze přijímat adekvátní antiteroristická opatření (srov. Dolník 2007, s. 11). Proto v práci hodlám postupovat pomocí této perspektivy. Nejprve tedy seřadím typologii terorismů a následně osvětlím vývoj terorismu v čase s důrazem na jeho politické implikace. Dále se zaměřuji na inovační potenciál teroristických skupin, neboť ho vnímám jako podstatný motiv k evoluci protiteroristických opatření a tak i speciálních protiteroristických jednotek. Ten bude nastíněn výčtem užívaných teroristických taktik a následně doplněn kontextem globálních změn, jež inovaci teroristických skupin podněcují. Popisem fenoménu tzv. nového terorismu bude přehled ukončen a přistoupím k formulaci teze, proti níž dále v práci nacházím antitezi.

3.1 Typologie terorismů

Terorismus lze rozdělit podle dynamiky úsilí a podle typu aktérů. Dynamika úsilí nám sdělí, z jaké strany a za jakým cílem můžeme teroristické akty sledovat.

Subverzivní - rozvratný terorismus sleduje dynamiku zdola nahoru, tedy proti držitelům moci. Represivní terorismus naopak sleduje opačnou dynamiku shora dolů, tedy od držitelů moci, mezi něž se řadí i stát. Jedná se nejen o přímý výkon státem, ale i o podporu nestátních teroristických organizací. V praxi se tedy setkáváme s kombinací těchto dvou dynamik, kdy držitelé moci mohou podporovat subverzivně působící skupiny proti jiným držitelům moci – státům. Většinu sledovaných případů však zaujmají nestátní aktéři rozličného charakteru, mezi něž mohou patřit i osvobozené armády, tzv. guerilla.¹⁵

¹⁵ Jedná se o specifický pojem z období napoleonské války ve Španělsku, kdy se partyzánské oddíly, rekrutované z místního obyvatelstva, přidávaly k boji proti francouzským útočícím vojskům. Je to tedy druh odboje, neregulérní armády, která však může přijmout komatantské označení, jakým jsou například uniformy a strukturace velení. Definici moderní guerilly pak svým stěžejním dílem výrazně ovlivnil revolucionářský bojovník Che Guevara.

Nestátní aktéři v naprosté většině převažují, jejich dělení se pak odvíjí od hlavní, řídicí motivace. Tou je nejčastěji ideologické vymezení, na tomto základě tedy dělíme na: ultralevicový, či ultrapravicový; etnický, nacionální či teritoriální; ekologický či antiglobalistický; psychopatologický či kriminální; náboženský terorismus.

Tyto typologie se budou vzájemně prolínat v následujícím historickém exkurzu.

3.2 Vývoj terorismu v čase

Pokud začneme etymologickým rozbořem slova terorismus, jeho základem je teror – hrůza - který byl v této podobě prvně politicky užit ve spojení s velkou francouzskou revolucí. Ta znamenala proces tranzice od starého vládního režimu k novému, čímž *régime de la terreur* z let 1793-1794 měl nabývat pozitivních, evolučních konotací. Zde byl teror politickým režimem, nástrojem nově ustaveného revolučního státu. Paradoxně je tedy první užití slova teror užit v souvislosti s budováním státu, a to státu demokratického. Předznamenává ustavení nové vlády, nového stavu bez nepřátel lidu. V této době byl teror znamením spravedlnosti, která se měla vypořádat se starými strukturami a nastolit nový, spravedlivější mocenský režim a řád. Cílem bylo zastrašit monarchy, manifestovat sílu lidu vůči privilegovaným. Symbolickým nástrojem hrůzy je pak v tomto případě gilotina, nikoli akt spravedlnosti, ale hrozby.

Kromě systematického, až konceptuálního provádění teroru výše popsaným režimem lze zaznamenat další charakteristiku, kterou se tento způsob politického boje obvykle ospravedlňuje. Jde o snahu dosáhnout spravedlivějšího řádu, spravedlivějšího uspořádání společnosti. Tento prvek je pak přítomný v manifestech mnoha dalších revolucionářských aktivit, užívajících teror jako nástroj pro svůj politický koncept. Předně se jedná o levicové, marxisticky orientované teroristické organizace, např. německé Frakce rudé armády či italské Rudé brigády (srov. Hoffman 2006, s. 4).

S ohledem na vývoj francouzského revolučního režimu v čase nabyl pojem teroru jiných, negativních konotací. Edmund Burke ve své reakci na Velkou francouzskou revoluci nazval činitele revolučního režimu teroristy. Režim teroru začal být navíc kriminalizován. Této kriminalizace se dočkal především i díky postoji zbytku tehdy ještě monarchistické Evropy. Koncept teroru za účelem demokratizace, který takto závažným způsobem narušil legitimitu dědičných panovníků na kontinentu, pro ně představoval ohrožení. Re-akce na tyto události volaly po obnovení, či lépe řečeno po utvrzení tradičního řádu. Pomalu se rýsující ideologie konzervatismu, jež formovala politické koncepty panovnických rodů, zároveň vytvářela podmínky pro vzestup nové akční síly. Vyzyvatelem privilegovaných vládnoucích

vrstev, často svou autoritu odvozujících od Boha, byly nově se formující nacionalistická a měšťanská hnutí, která v 19. století nastoupila cestu své vlastní emancipace. Inspirována republikánskou ideou francouzské revoluce, a tehdy populárním klasickým liberalismem, představovala tato hnutí významnou hybnou sílu. Pro potřeby této práce lze dichotomii mezi režimem teroru a následnou reakcí ve formě konzervativních konceptů vnímat v podobě jistých protiteroristických opatření vůči potenciální protirežimní hrozbě. Postupně se nám tak vyjevuje jistá dynamika dichotomie terorismu a antiterorismu, kterou hodlám implikovat popisem historických souvislostí.

V následujícím oddíle se pomocí historického exkurzu pokusím nastínit teroristické trendy, které terorismus člení na různé druhy, tedy na různé terorismy. Tyto terorismy vždy mají nějaké charakteristické příčiny a především politické motivace. Ideologická nadstavba níže popsaných terorismů je pro ně definiční. Karen Raslerová a William R. Thompson je ve svém příspěvku analogizují s pojetím vlny – tedy že některý z terorismů nejprve začne předznamenávat jednotný trend, ten postupem času narůstá na objemu a později upadá. Zároveň ve chvíli úpadku jednoho z trendů sledujeme počátek nového, či paralelní existenci růstu jiného trendu (srov. Rasler, Thompson 2009, s. 39). Nabízejí čtyři typy nejčastějších a statisticky měřitelných terorismů: anarchistický, nacionalistický, levicově/marxistický a religiózní. Ty se také vyznačovaly určitými specifickými technikami boje, které užívaly. To ale popíši v samostatném oddíle.

3.2.1 Historie terorismů a jejich vlny

Díky průmyslové revoluci a postupnému bohatnutí městských vrstev v 19. stol. vyvstala kvalitativně nová situace, která formovala socioekonomické uspořádání společností. Lidé se s nabývajícím zkušeností z městského života dovídali mnohem víc o společenských uspořádáních. Ty nejnížší třídy ve městech čelily významné chudobě a mohly své postavení poměřovat s ostatními, ba co víc, mohly se sdružovat a tak utvářet ideové skupiny. Ruku v ruce s postupným rozmachem hromadných sdělovacích prostředků bylo umožněno vzniknout novým formám politických uskupení a politických programů. Ne všechna uskupení však spoléhala na legální cestu prosazení svého politického konceptu ve stávajícím politickém režimu, pakliže vůbec takovým aktérům nějakou legální cestu nabízel. Tyto režimy totiž nebyly příliš otevřené právě socioekonomicky nejhůře postaveným členům společností. Jedním z konzervativně orientovaných politických režimů bylo velmi rigidní carské Rusko. V něm se postupně vyvinulo hnutí, které pojem terorismus opět posunulo v čase a v jeho konotacích.

Základem pro ruské teroristické hnutí byla vzdělaná mládež, zpochybňující carismus nihilistickou filosofií. Tato individualistická pozice pramenila z jejich zkušeností se západními evropskými zeměmi, které byly ve srovnání s carským Ruskem velmi pokrokové. Dalším inspirativním podnětem byl pro ně vznik pařížské komuny a návazná socialistická transformace. Carský režim toto hnutí podroboval policejním, ale i vojenským represím, což v hnutí vyvolalo potřebu zareagovat. Jako nástroj vhodné reakce si zvolili právě terorismus útočící na režimní symboly. Hnutí studentů později přerostlo v národnické hnutí, kdy organizace Narodnaja Volja spáchala po sérii neúspěšných pokusů v roce 1882 sebevražedný útok trhavinami na cara Alexandra II. a uspěla. Politický režim však na takovou situaci opět reaguje a spouští vlnu rozsáhlých represí, jíž lze opět označit jako jistý druh protiteroristického boje. Úspěch útoku tak zároveň předznamenal konec tohoto hnutí, jež nebylo s to ustát tak masivní státní reakci. Zmiňovaná státní reakce však nebyla schopná terorismus eliminovat, můžeme naopak sledovat, že podnítila větší vzdor. Úspěšný atentát na cara totiž navíc představoval příklad hodný následování.

Ruská hnutí operovala s rétorikou oprávnění bojovat za svá demokratická práva násilím. Mělo jít o druh propagandy pomocí činů, jež korespondovaly se specifickými ruskými podmínkami. Politický manifest byl v tomto případě opět nesen násilím. Teroristický akt byl tedy druhem agresivní agitace, která svou taktikou politického boje zrcadlila rigidní carský režim. Dalo by se tvrdit, že politická skupina s emancipačním a demokratizačním poselstvím by za jiných okolností nemusela být brána na vědomí, naopak by byla podrobena režimní represi a tedy umlčena. V takovémto náhledu můžeme spatřit realistické zhodnocení možností, jak vlastní definované politické cíle vyjádřit.¹⁶

Propaganda činem do jisté míry splnila svůj účel a zakořenila v myslích lidí. Úspěšný atentát na cara byl příkladem hodným následování. Jak popisuje Bruce Hoffman ve své knize, anarchistické hnutí zanechalo jistý dějinný otisk. Přes úspěch v podobě atentátů na různé vládní představitele vneslo, především do informačního věku, jistý individualistický přístup v radikálním politickém boji a ovlivnilo tak vznik všelijakých manuálů pro vlastní výrobu trhavin, manifestů a podobných materiálů (srov. Hoffman 2006, s. 7). Nyní můžeme tvrdit, že anarchistický terorismus je minoritním fenoménem s prakticky vzácným výskytem (srov. Rasler, Thompson 2009, s. 35 a 39).

¹⁶ V otevřeném či demokratickém režimu by bylo možné tyto cíle sjednotit v nějakém druhu politické frakce, která by se účastnila politické soutěže idejí pomocí konstituovaných institucionálních procedur a mechanismů. V tomto případě je politická soutěž převoditelná spíše na druh politického boje, který se uchyluje k násilí jako k běžné formě soupeření – represe režimu, následující útok na režim a opět reakce režimu v podobě vystupňovaného násilí. Akt násilí je tedy zároveň aktem sdělení, jednou z taktických možností politického boje.

Nový kvalitativní rozměr do dějinného vývoje terorismu vneslo irské osvobozenécké hnutí. Jako takové představovalo osvobozenécký, národně podmíněný a protimonarchistický spíše než anarchistický boj. Jeremiah O'Donovan Rossa, člen organizace Clan na Gael (Sjednocení Irové) po emigraci do USA spojil své síly s Patrickem Fordem, editorem Irského světa. Ford ve svém krátkém manifestu z roku 1875 volá po malé skupině hrdinů, úderníků schopných guerillové¹⁷ války. Pro potřeby této práce je nejzajímavější, jakým způsobem dokázali vystihnout dynamiku terorismu, užívajícího masových sdělovacích prostředků k nesení politického sdělení v jejich představě guerillové války. Vskutku pozoruhodný je v jistém ohledu prognostický popis asymetrické strategie oněch požadovaných úderníků: „budou přelétávat přes zemi a moře jako neviditelné bytí – tu udeří nepřítele v Irsku, rázem v Indii, pak v Anglii jak okolnosti dovolí.“ Dále: „nebudou vědět, jak nebo kde zaútočíme.“ A rázem popisují výhodnost takového přístupu i ve finanční rovině v poměru nákladů vůči způsobeným škodám (srov. Hoffman 2006, s. 9). Pomocí vydávaného média shromažďovali finanční prostředky nutné pro jejich formu boje a nacházeli své sympatizanty. Jejich první útok na stanfordská kasárna odrážel stejnou orientaci na cíl moci reprezentující jejich nepřítele¹⁸, jako tomu bylo v případě ruských anarchistů. V evoluci terorismu se toto hnutí zapsalo především popisem strategie užívané i v současné době globálními teroristickými sítěmi. Dále pak užití taktiky, útočící na mocenské, ale i civilní cíle za účelem ekonomicky poškodit protivníka, způsobenou škodou ovlivnit veřejné mínění a zároveň podat své politické sdělení. Byli mezi prvními, kdo pochopil nutnost založení zahraniční základny před započítím útoků za účelem zvýšení efektivity vlastní kampaně. Nejen to, zároveň začali operovat s časovanými náložemi, čímž dospěli k úspoře vlastních bojových kapacit (srov. Hoffman, 2006, s. 10). Osobně k výčtu těchto inovativních přístupů přidávám schopnost využívání potenciálu médií, která v tomto případě užívali nejen pro získávání finančních prostředků, ale také pro šíření svého politického sdělení.¹⁹ Po útocích na londýnské metro²⁰ a rozšíření jejich aktivit za hranice Londýna hnutí podlelo státní-monarchické protiteroristické reakci.²¹

¹⁷ Vzhledem ke zdroji nechávám tento pojem v nezměněné podobě a v kontextu popisu evoluce terorismu. V další části předkládané práce provedu bližší rozbor tohoto pojmu a pokusím se ho vymezit od terorismu.

¹⁸ V těchto kasárnách byla potupně vězněna velká část irských republikánských aktivistů.

¹⁹ Tento prvek je v pozdějším vývoji velmi zásadní při motivaci teroristických jednotek provádět spektakulární útoky se širokým obecnstvem. Čím širší publikum, tím větší je rozsah příjemců sdělení, které má své politické konotace.

²⁰ Taktika útoku na masové dopravní prostředky se souvisejícími ztrátami na civilních životech představuje další zásadní inovaci v taktice teroristického boje, kterou v budoucnu zopakují nejedny teroristické skupiny.

²¹ Takzvaná „dynamitová kampaň“ trvala až do roku 1887 (Hoffman, 2006, s. 10).

Protivlna ze strany Velké Británie byla z povahy reakční, nicméně v představovaném historickém exkurzu považují za důležité zmínit i její kvalitativní přínos, tentokrát do dynamiky evoluce protiteroristických kampaní. Jak uvádí Hoffman, policie zintenzívněla svou vyšetřovací a zpravodajskou činnost, začala střežit důležité dopravní uzly, hranice a vybudovala síť informátorů. Dokonce přistoupila k mezinárodní kooperaci a co je nejzásadnější, Scotland Yard zformoval Special Branch (Speciální Odbor), první policejní jednotku určenou výhradně za účelem potírání politických zločinů a určenou k protiteroristické činnosti (srov. Hoffman 2006, s. 10).

V období před první světovou válkou byla násilná politická hnutí nesena především revoluční myšlenkou. Hoffman uvádí příklad Arménců, kteří svou násilnou politickou kampaní cílící na Otomanské úřady a jednotky, aspirovali na získání pozornosti a sympatií světových mocností (srov. Hoffman 2006, s. 11). Popisem struktury organizace Černá Ruka²² dojdeme k dalšímu typu aktérů politického násilí tehdejšího období, tentokrát v podobě tajného, velmi uzavřeného a s iniciačními rituály operujícího spolku odhodlaných mladých bojovníků, složených především ze studentstva. Pod ideologickým vlivem národního osvobození proti habsburskému impériu a inspirování ruským anarchistickým hnutím však představují kvalitativně zajímavý případ. Byli totiž řízeni šéfem srbské tajné služby, Dragutinem Dmitrievichem. S jeho přístupem k výcvikovému a zpravodajskému zázemí tak vzniká kombinace polostátního (státem financovaného), spíše povstaleckého, protihabsburského hnutí, s přeshraničním operativním dosahem. Tento typ bude později odpovídat různým uskupením, jež budou vlády států využívat k prosazování svých konspiračních zájmů skrytým a neoficiálním způsobem (srov. Hoffman 2006, s. 13 a 14). Takovýto typ organizace je dle mého možné zařadit do typologie státních terorismů.

Pojem terorismu či teroru prodělal další kvalitativní vývoj s nástupem fenoménu totalitárních států. Je otázkou, do jaké míry jde o posun od významu režimního teroru revoluční Francie, neboť v sobě obsahuje také masivní represi politických protivníků. Nicméně dynamika totalitárních režimů teror směřovala i na ostatní občany s konečným cílem totální kontroly, nad nimi a nad celým státním územím. Teror byl v tomto případě uplatňován vůči tzv. nepřátelům státu a probíhal nejen oficiální, legislativní cestou, ale také pomocí různých skupin pouličních rváčů a štváčů. Mezi hlavní představitele tohoto nového fenoménu patří nacistické Německo, do něhož lze počítat také akty teroru Hitlerova hnutí před jeho samotným nástupem do funkce říšského kancléře, dále Mussoliniho Itálii a Sovětský svaz.

²² Konsekvence jejího nejslavnějšího atentátu na arcivévodu Ferdinanda Habsburského s vyústěním v první světovou válku mě vedou k tomu, abych tuto teroristickou skupinu uvedl jako jistým způsobem programově úspěšnou.

Když Hoffman cituje Mussoliniho, dovídáme se, že ten nepovažuje své aktivity za teror, ale za léčbu společnosti, za zbavení společnosti parazitů. V další citaci Hoffman volí Stalinovo prohlášení, že politické čistky z jeho příkazu znamenají „*spiknutí za účelem uchvácení totální moci pomocí teroristických akcí*“ (srov. Hoffman, s. 14 a 15).²³ Pro účely této práce však zůstanu u obecně užívaného rozlišení mezi pojmem státního *teroru* směřujícího na vlastní obyvatelstvo, resp. dovnitř svého teritoria, a *terorismu* nestátních aktérů, obyvatel a různých uskupení vůči státní moci.

Následně po druhé světové válce byly jako teroristické označovány násilné akty revoltujících hnutí s osvobozeneckým, nacionalistickým, antikolonialistickým a také antiimperialistickým poselstvím. Užití teroristické taktiky v jejich boji se vzhledem výrazné asymetrii vůči jejich protivníkům jeví jako vhodné a racionální. S ohledem na jejich cíle se světové společenství dostalo do jisté rétorické pasti práva na sebeurčení a svobody od útlaku. Politické násilí formou terorismu v sobě totiž nese pejorativní označení. Avšak sympatie obyvatelstva koloniálních států podnítily trend, kdy tyto aktivity začaly být označovány jako osvobozenecké války a boj za svobodu. Yasir Arafat pak ve svém projevu z listopadu 1974 před Generálním shromážděním OSN označil motivy a cíle politického násilí za rozhodující při rozlišování zda se jedná o teroristický či revolucionářský, resp. osvobozenecký akt (srov. Hoffman 2006, s. 16). Nabízí se otázka, do jaké míry tato rétorická změna ovlivnila nárůst radikálních skupin uvnitř samotných koloniálních států. V tomto období lze totiž zaznamenat i vlnu nacionálně osvobozeneckých a levicových terorismů, která tak postihla liberálně-demokratické kapitalistické státy zevnitř. Dotčené státy se díky výše uvedené rétorické pasti mohly dostat do situace, kdy jejich vlastní obyvatelstvo považovalo kolonialismus či kapitalistické zřízení za společensky škodlivé a následně se uchýlilo k radikálním prostředkům boje vůči politické reprezentaci, která takové stanovisko ztělesňovala. Politické násilí však bylo uplatněno i proti vlastní politické reprezentaci a proti vlastnímu obyvatelstvu, tedy proti státu, ze kterého daná teroristická skupina působila. Tuto charakteristiku je možné přiřadit především k vlně marxisticky/levicově orientovaných terorismů. Dalo by se tvrdit, že tato vlna, která předstihla vlnu nacionalisticky a osvobozenecky motivovaných terorismů, jistým způsobem na předchozí vlnu reagovala. Myslím to tak, že v sobě vyjevuje sympatizující tendence s osvobozeneckým bojem některých národů a zemí, resp. s jejich ekonomicky a imperiálně vykořisťovanou pozicí (srov. Rasler, Thompson 2009, s. 39).

²³ Hoffman uvádí, že období tohoto typu státního terorismu lze sledovat i v současné době v podobě různých eskader smrti a politických režimů pravicových, militaristických režimů v latinské Americe (Hoffman 2006, s. 15). Projevy teroru vůči vlastnímu obyvatelstvu můžeme pozorovat takřka ve všech typech autoritářských, totalitárních, hybridních, či sultanistických režimů.

Touto optikou lze tedy spatřovat kritizovatelnou zahraniční a vnitrostátní politiku jako podnět k radikalizaci politických aktivistů, čímž se terorismus dostává do kategorie nezamýšlených důsledků politik jím dotčených států. Díky tomu je však zároveň potenciální bezpečnostní hrozbou ostatním státům (spojencům), jež v tomto případě dotčené, kritizovatelné státy podporují.

Hoffman uvádí, že antikoloniální teroristické kampaně jsou zásadní pro pochopení dynamiky evoluce terorismu. Poukazem na příklady židovské, kyperské a alžírské teroristické kampaně ukazuje, jak tyto kampaně uspěly minimálně v tom, že upoutaly pozornost rozhodujících aktérů, tedy nezúčastněných třetích, jež problém vnesli do mezinárodního společenství. Schopnost přenést poselství čistě lokálních akcí mimo tento omezený prostor podle Hoffmana představuje inspiraci pro podobně motivované aktéry kdekoli na Zemi. Terorismus se z této perspektivy jeví jako funkční prostředek politického boje při snaze transformovat lokální problém do mezinárodního společenství a tak z něj učinit problém mezinárodní. Tímto se však kvalitativně proměňuje i dimenze globální bezpečnosti, neboť případný lokální problém má díky tomu globální bezpečnostní implikace (srov. Hoffman 2006, s. 62). Popsaný fenomén lze shrnout jako internacionalizaci terorismu. Tu s ústupem nacionálně osvobozené a levicově-marxistické vlny terorismů velmi dobře využije nastupující vlna náboženských terorismů (srov. Rasler, Thompson 2009, s. 39).

3.2.2 Internacionalizace terorismu

Přestup z lokálního do globálního prostoru přinesl významnou kvalitativní změnu, která se jako akce stala zásadní pro státní re-akci. Vlna mezinárodních útoků lokálně působících skupin přímo podnítila vznik speciálních, antiteroristických jednotek. Proto je vhodné tento problém trochu blíže nastínit.

Internationalizací teroristických aktivit se zvětšil rozsah arény, ve které mohou skupiny operovat a v níž mohou šířit své politické poselství. Dynamika globalizace tento trend podněcuje především tím, že rychlým pokrokem v komunikačních technologiích umožňuje snadnější šíření informací a sdělení všeho druhu. Rozvoj v přepravě zboží a osob zvýšil i mobilitu teroristických aktérů, resp. jejich zdrojů. Následným nárůstem interakcí se prohloubily i vazby mezi různými politickými společenstvími, resp. mezi různými státy a jejich občany. Mediace těchto vztahů za pomoci mezinárodních režimů, organizací, ale také informačních kanálů určitým způsobem ovlivňuje veřejné mínění těchto rozličných společenství. Ty se pak v případě internacionalizace stávají novým publikem politického sdělení teroristických útočnicků, na které je možno cílit při prosazování vlastních zájmů.

Ukázkou výše popsaného trendu je to, co Hoffman uvádí jako stěžejní případ internacionalizace. Únos letadla izraelské společnosti El Al na lince z Říma do Tel Avivu v roce 1968 skupinou Lidové fronty za osvobození Palestiny (PFLP²⁴), tuto charakteristiku splňuje především díky jasnému politickému poselství (srov. Hoffman 2006, s. 63). Dopravní letadla totiž byla unášena již v předešlém období, ale hlavním motivem těchto únosů byly buď politické problémy únosců v zemích, ze kterých se takto snažili uniknout, kriminální motivy či prosté psychické poruchy únosců (srov. Dolník 2007, s. 32).²⁵ Tímto útokem se poprvé změnil charakter teroristických útoků tak, že útočníci volně překročili hranice k provedení útoku na území jiného státu, než na který svým útokem chtěli zacílit. V tomto případě tedy konkrétně zvolili dopravní prostředek spojený se státem Izrael, ale krizovou situací do vzájemného konfliktu s Izraelem uvedli i mezinárodní společenství (srov. Hoffman 2006, s. 64). Jelikož se na palubách podobných linek nachází i další státní příslušníci, nabývá taková krizová situace diplomatických konsekvencí. To je podpořeno i vysokou mobilitou takového dopravního prostředku. Zároveň se díky tomu přilákala velká pozornost médií. Díky tomu je v tomto případě možné nahlédnout ideální mix prostředků pro efektivní vedení šokující kampaně za účelem přilákání pozornosti ke svému politickému sdělení – problému.

Kromě aktivity nestátních aktérů je třeba do kvalitativní proměny internacionalizace zařadit také taktiku některých slabších států,²⁶ jež tak mohou svým sponzorstvím teroristických skupin útočit na své silnější rivaly. Cílené využívání teroristických sítí státními aktéry se tím jeví jako efektivní taktika, minimalizující riziko nákladných ztrát v případě přímé konfrontace.

Díky zintenzívnění informačních toků ruku v ruce s technickým vývojem vyvstala před státy nová bezpečnostní hrozba. Díky výrazné závislosti společenské organizace na informačních systémech je i tato zranitelnost cílem teroristických aktů, které lze sjednotit pod pojmem kybernetického terorismu, resp. kybernetické kriminality. Díky transnacionálním komunikačním sítím se zde objevilo nové pole pro vedení boje, který může být veden nejen nestátními, ale i státními aktéry oplývajícími dostatečnými kapacitami.²⁷

Dimenzi internacionalizovaného terorismu rozšiřuje také jistý typ šedé zóny, jak jí popisuje Hoffman. Jedná se o „narko-terorismus,“ tedy o obchodníky s narkotiky a celé drogové kartely, jejichž aktivity generují velmi vysoké zisky (a příjmy). Tito obchodníci se

²⁴ Popular Front for the Liberation of Palestine, jedna ze šesti skupin, která později konstituovala Palestinskou osvobozenou organizaci – Palestine Liberation Organization (PLO).

²⁵ Jednotlivé metody teroristických útoků rozvedu níže v samostatné kapitole.

²⁶ Jak uvádí Hoffman, toho času šlo především o Írán, Irák, Lybii a Sýrii (Hoffman 2006, s. 17).

²⁷ Problematiku kyberterorismu nehodlám v této práci podrobněji rozebírat. S tímto fenoménem nicméně počítám a budu ho instrumentálně využívat v argumentacích, pokud to bude nutné.

totiž v mnohých případech svým financováním podílejí na aktivitách rozličných teroristických skupin.²⁸ Jde o nezanedbatelné zdroje příjmů, jež poskytují dostatek prostředků k vytvoření výkonné hrozby, resp. výkonné, akceschopné teroristické skupiny. Tento potenciál představuje významné bezpečnostní riziko pro státy jakéhokoli typu.²⁹

Terorismus výše uvedeným výčtem překračuje teritoriální ohraničení a stává se z něj substátní fenomén násilí prováděného částečně politickými a částečně kriminálními aktéry, kteří jsou součástí širšího nestátního konfliktu (srov. Hoffman 2006, s. 18).

3.3 Techniky terorismu a jejich vývoj

Dynamika teroristické činnosti se v čase kvalitativně proměňuje. Od primitivních po velmi sofistikované druhy útoků, a jejich různých kombinací, hledají teroristické skupiny tu nejefektivnější cestu, jak dosáhnout svých cílů. Popisem vybraných technik útoků ukážu jejich taktická specifika, která si ve státní protiteroristické reakci budou žádat specializované taktické řešení. Část o vývoji antiteroristy pak nabídne úvahu nad touto adekvátní reakcí. Protiteroristická opatření je totiž třeba utvářet na základě charakteru teroristických akcí a jejich vývojové dynamiky.

V následujícím přehledu tedy popíši různé typy teroristických útoků na základě jejich analýzy v knize Adama Dolníka, *Understanding Terrorist Innovation*. Jde o výčet, tak jak se v historii různě projeví. Jejich výčet doplním komentářem a dalšími věcnými komentáři z ostatní literatury. Poté lze v dalším oddíle přistoupit k inovačnímu potenciálu, který předznamenaly geopolitické proměny koncem studené války, jež jsou dle mého spojené s fenoménem tzv. nového terorismu.

3.3.1 Primitivní útoky

Jedná se o útoky chladnými zbraněmi, o demonstraci brutality v podobě uříznutí hlavy, či třeba upálení. Zarámování těchto útoků jako primitivních má v našem kulturním okruhu normativní konotace. Tyto normativní soudy vycházejí z našeho vývoje, kdy jsme jako společenství seznali, že útoky nesofistikovanými zbraněmi nejsou takovým způsobem civilizované, jako je tomu v případě vysoce sofistikovaných zbraňových systémů. Zároveň se v tomto soudu projevuje distanc uživatele – v porovnání se stělnou zbraní a zbraní chladnou,

²⁸ Mezi nejznámější případy lze řadit Kolumbijský drogový kartel financující levicové teroristické skupiny, které pak působily v oblasti Peru a Kolumbie, kde rozličnými způsoby ovlivňovaly politický proces. Také nedávná alianční invaze do Afghánistánu dosud čelí problematice financování Tálibů a jejich bojovníků z příjmů z pěstování máku a výroby heroínu.

²⁹ Příklad Mexika je v současnosti velmi nosný, tamější drogové kartely výrazným způsobem destabilizují politický systém.

útočník s nožem musí provést velmi kontaktní útok se svou obětí, zastřelením se tento kontakt může minimalizovat.

Techniky tzv. primitivních zbraní však můžeme zaznamenat při pokročilých teroristických útocích, především pak při únosech letadel.

3.3.2 Střelné zbraně

Jde o nejužívanější nástroj v případě naprosté většiny teroristických útoků, navíc se jedná o dostatečný donucovací nástroj s potenciálem vytvořit velmi krizovou a letální situaci. Lze zaznamenat neustálý vývoj směřující k miniaturizaci při zachování dostatečné účinnosti. Střelné zbraně jsou užívány především při individuálních útocích na veřejné činitele a státní představitele, dále se s nimi dají spáchat různé léčky, hromadné popravy, zajetí dopravních prostředků a různé typy únosů. I přes značný technologický pokrok v oblasti střelných zbraní v této oblasti teroristé nezaznamenali výrazný inovační pokrok, tedy že by používali různé taktické doplňky jako tlumiče, apod. Spíše se spoléhají na funkčnost a jednoduchost, ale mnohdy jsou limitováni schopností zbraň vůbec obstarat (srov. Dolník 2007, s 26).

3.3.3 Rakety

Vypálení rakety při projevu Che Guevary v OSN a následná mediální reakce inspirovali další teroristické skupiny. Především hnutí Hamas a Palestínští bojovníci tuto techniku velmi výrazně užívali, či dosud užívají. Dolník na základě inovativních tendencí teroristických skupin předpokládá kvalitativní vývoj v tomto trendu ve smyslu jeho většího využití. Užití protitankových granátů (RPG), je totiž operativně velmi snadné a přístup k tomuto druhu zbraně není příliš složitý. Jejich ničivý účinek se projeví především v městské zástavbě, proti masovým shromážděním lidí a proti vzlétávajícím, či přistávajícím letadlům. Speciální protiletadlové střely jsou naproti tomu příliš nákladné, ale mohou být poskytnuty třetí stranou konfliktu, tedy státem, jako tomu bylo v případě raket Stinger ve prospěch afghánských bojovníků. Nelze tedy předpokládat široké užití těchto zbraní, ať už díky vysokým pořizovacím nákladům, tak díky náročnému výcviku, který je pro jejich použití potřebný. V případě užití proti civilnímu dopravnímu letadlu jsou však její účinky vysoce letální (srov. Dolník 2007, s. 27 a 28).

3.3.4 Braní rukojmí

Tato metoda teroristického aktu zaujímá 20 % podíl ze všech teroristických incidentů v Dolníkem sledovaném období. Dá se rozdělit na tři typy: únos, zabarikádování, únos

dopravních prostředků na vodě, na zemi a ve vzduchu. V prvním případě je místo známé a jedná se o limitovanou oblast, kterou lze obklíčit. V případě únosu je místo většinou neznámé a protiopatření jsou tedy vysoce komplikovaná. V třetím případě únosu dopravního prostředku tento poskytuje také jistou mobilitu. Obecně lze případ brání rukojmí charakterizovat jako racionální brání jistých aktiv, tedy prostředků k dosažení cílů. Lidé jsou zde bráni jako zboží, se kterým se dá při vyjednávání obchodovat za účelem splnění požadavků

Únosy osob zaujímají 12 % incidentů, ale jde o fenomén známý již od biblických časů. Po studené válce došly různým radikálním skupinám peníze od států, čímž byly motivovány k unášení osob jako k prostředku obstarávání finančních příjmů. Únosy v této době vzrostly o 70 %, o 80 % v Latinské Americe. Tento druh incidentu je náročný především na vyjednávání, protože úkryty jsou těžko dohadatelné (srov. Dolník 2007, s. 30).

Zabarikádování s rukojmími, popřípadě spojené s únosem dopravního prostředku, je nejvíce spektakulárním druhem teroristického útoku. V pododdíle o internacionalizaci se jednalo o významný kvalitativní milník. Tento druh akcí přitahuje pozornost médií, které ze situace vytvoří živě vysílanou reality show, čímž jde o nejlepší prostředek pro sdělení teroristů. Zároveň je to pro ně ale velmi nejistá situace, neboť jsou pod neustálou hrozbou užití síly v operaci na záchranu rukojmí. V reakci na některé záchranné akce protiteroristických jednotek se v pozdějších útocích snažili zabezpečit, třeba užitím výbušných nástrah.³⁰ Při mnohých záchranných operacích pak selhalo politické vedení, které nebylo schopné efektivně vyhodnotit situaci a pod tlakem okolností rozhodlo chybně, čímž celou operaci zkazilo a zapříčinilo tak smrt nevinných obětí.

Při zabarikádování hrozí 94 % teroristů sebevražedným motivem, avšak jen 1 % z nich to uskutečnilo. Z tohoto pohledu jde o neefektivní metodu, resp. o nedůvěryhodnou hrozbu, neboť ve většině případů nejsou ochotni dodržet ani svá vlastní ultimáta. Když pak při zabarikádování začnou zabíjet rukojmí, je to bráno jako dostatečný spouštěcí důvod pro záchrannou operaci (srov. Dolník 2007, s. 31).

Únos letadla má v těchto případech velmi silný dopad na vlády a na veřejné mínění. První zaznamenaný případ pokusu o únos proběhl v Československu již v roce 1925 (Keller, Koverdinský 2012, s. 8), historicky doložený první případ skutečného únosu pak pochází z Peru a stal se v roce 1931. Zpočátku šlo o politické či sociální motivy pro únos letadla, ale také pro peníze a osobní zisk. S kvalitativní proměnou po únosu letadla izraelské společnosti

³⁰ Tím se pro speciální jednotku otevírá prostor, kdy musí přemýšlet jako jejich protějšek, kdy tento princip rozebírám v samostatném pododdíle o charakteristice antiteroristy.

skupinou Palestinců v roce 1968 se pak vyjevila účinnost tohoto bojového nástroje v teroristickém úsilí. Letadlo dodává zabarikádování s rukojmími výraznou mobilitu a tak schopnost dostat se do bezpečí, na teritorium přátelského státu, apod. Únos letadla může být vzhledem k jeho charakteru proveden s minimem prostředků, mezi něž patří primitivní nástroje, jako přibory, zapalovače, břitvy, lana, ale i pouhé tekutiny, apod. Díky závislosti letadel na palivu je možné proměnit incident v prosté zabarikádování³¹, čehož se dá dosáhnout i jinými způsoby, jako je prostřelení pneumatik, nebo užití klamavých technik. S 11. zářím došlo také ke kvalitativní proměně, jak lidé přemýšlejí o vlastní bezpečnosti, pouze pasivně nepřihlížejí únosu letadel, ale jsou ochotni aktivně zasáhnout proti únoscům.

Ve svém dalším kvalitním díle pojímá Dolník ve spolupráci s Fitzgeraldem zabarikádování jako ultimátní teroristickou taktiku, především díky politickým konsekvencím pro vládu, která této situaci musí čelit. Únos letadla je příliš nebezpečný, žádá si skutečné odhodlání zemřít při misi, což je možné brát jako motivaci teroristů užívat spíše zabarikádování se s rukojmími (srov. Dolník, Fitzgerald 2008, s. 9 – 11). Ta je považována za nejúčinnější taktiku, především pak z pohledu mediální pozornosti, kdy vzniká jakási již zmiňovaná reality show. Zároveň při této situaci nemusí dojít k usmrcení rukojmí, což záleží na vyjednávání mezi autoritami a teroristickými útočníky. Ze strany teroristů se jedná o dobrý politický tah, neboť za život rukojmí je v situaci vyjednávání zodpovědná dotčená vláda, resp. speciální jednotka (srov. Dolník, Fitzgerald 2008, s. 15).

Trend únosu letadel poklesl, zabarikádování s rukojmími je konstantní a naopak narůstají mezinárodní únosy (srov. Dolník 2007, s. 32).

3.3.5 Sabotáž

Tato metoda je spíše taktikou politicky angažované guerilly ve velké osvobozené kampani, tedy ve válečném konfliktu, či v konfliktu velkého rozsahu a velké intenzity. Může být užita i jinak mírumilovným hnutím, např. environmentalisty, kteří třeba sabotují výrobu závadných potravin. Škody tedy nemusí být nutně smrtelné, ale spíše ekonomické. Při útoku na stěžejní infrastrukturu může dojít ke zpochybnění bezpečnostního systému, což nutně nemusí vyvolat teror, ale paniku. V případě závažných druhů sabotáže je však možné dosáhnout i teroru, tedy například podminováním vodní přehrady a následným zaplavením obydlené oblasti. Díky pokročilé závislosti na informačních technologiích a systémech je zde pro infrastrukturu velmi rizikový především kyberterorismus, jehož význam se v budoucnu bude navyšovat.

³¹ Pro řízení rizikové situace je to vhodnější.

3.3.6 Bombové útoky

První útok nestátního aktéra Guye Fawkesa pomocí výbušniny je datován rokem 1605. Vývoj trhavin a výbušnin předznamenal jejich užití, např. Semtex byl velmi nebezpečný, neboť byl nevystopovatelný, bez zápachu, bez barvy, tvarovatelný a neviditelný rentgenem. Později ho Československo upravilo. Bombové útoky patří mezi velmi smrtící typ útoků, ohroženy jsou místa s vysokou koncentrací lidí, metro, apod. Bombu lze vyrobit i z běžných surovin, což s proliferací internetu a volným šířením různých typů manuálů a návodů nabízí tento prostředek ke snadnějšímu užití. Jedná se tedy o často užívanou taktiku útoků. Je zde možnost odpálit bombu na dálku a šetřit tak personální kapacity útočníků (srov. Dolník 2007, s. 36).

Jinou kategorií jsou však sebevražedné bombové útoky. Ty v posledních letech představují nejběžnější teroristickou taktiku. Od roku 1981 k roku 2007 činil počet spáchaných sebevražedných útoků více než 900, od útoků z 11. září pak 70 % z nich bylo spácháno v následujících pěti letech (Dolník, Fitzgerald 2008, s. 15). Jedná se o jednu z nejlegálnějších teroristických taktik. Akt sebevražedného obětování je navíc historicky velmi dobře známý a nejedná se o nějakou psychickou vadu či šílenost, což mnohdy sugeruje mediální diskurs. Tyto akty jsou povětšinou nábožensky či ideologicky motivované a obsahují v sobě prvek mučednictví.

Doprava bomby na místo určení je efektivnější, než v případě, že by útočník chtěl zůstat naživu – vybírá tak místo, čas a přesné okolnosti útoku. Díky tomu je těžko zneškodnitelný, svým taktickým postupem eliminuje odhalení útoku a případné zajetí. Obrana proti této teroristické taktice je možná pouze výrazným omezením občanských práv, což vytváří nákladné postranní efekty a svým způsobem nahrává teroristům v jejich snaze omezovat společnost, na kterou cílí. Díky tomu všemu jsou sebevražedné útoky velmi účinnou taktikou teroru, zasévají nejistotu a strach ve společnosti.

Zdánlivá iracionalita sebevraždy přitahuje pozornost médií a tím dodává útoku na důležitosti. Poselství takového útoku je obecně velmi silné, nutí k otázkám, kde se v útočnickovi bere taková motivace, že je pro něj lepší obětovat život, než žít za stávajících podmínek. To je faktor, který může přilákat pozornost světového mínění v případě, že obětováním útočník poukazuje na nelidské a utlačitelské podmínky života v daném politickém systému. Zároveň se tímto sebeobětováním motivují další potenciální dobrovolníci uvnitř skupiny, lze tak zevnitř upevnit skupinu obětováním se jejím jménem. Rozhodnutí pro tuto taktiku je možné spatřovat i v racionálním kalkulu efektivity účinku vůči nákladům.

3.3.7 Zbraně hromadného ničení

Případné užití zbraní hromadného ničení je pro teroristy efektivní především díky jisté exkluzivitě, které se jim tak může dostat v médiích. To samé platí pro užití exotických zbraní. Nicméně všeobecně uznávaná nehumánnost těchto prostředků se skupině obecně nemusí vyplatit, neboť může být problém s přijetím u veřejného mínění, což neutralizuje výrazný mediální efekt. Pro veřejnost je to příliš silný teror. Mohou být užity chemické, biologické a jaderné zbraně. Těžké je nejen obstarání potřebného materiálu, ale také vyvinutí distribuční metody, která by dokázala osifikovat účinek. To se ostatně nepovedlo ani velmi dobře financované teroristické sektě Aum Shirikyo (srov. Dolník 2007, s. 47).

Fenomén slabých států je v tomto případě perspektivně velmi rizikový. Například ovládnutí bezpečnostních struktur Pákistánu, který vlastní jaderné zbraně, ze strany Tálíbů, či jiných radikálně náboženských teroristických skupin, může dospět k tomu, že budou oplývat funkční a velmi účinnou zbraní hromadného ničení.

3.3.8 Netradiční taktiky útoků

Cílem těchto útoků jsou jiné objekty, než lidé, budovy a infrastruktura. Například zvířata jsou vzhledem k mnohým náboženským významům buď nečistá, nebo uctívána. Útok na ně může eskalovat náboženský konflikt. Dále se může jednat o vzácné předměty, které díky jedinečné podstatě nelze nijak nahradit a tak se mohou stát prostředkem k vydírání. Pohoršení společnosti lze dosáhnout právě třeba pomocí zničení nějakého symbolu. V případě odcizení se pak podle Dolníka vyjevují i jiné výhody neživých předmětů, neboť se k nim případní uchvatitelé nemusí chovat jako k rukojmím, nemusí je krmit, hlídat, apod. K netradiční taktice lze zařadit i zmocnění se hromadných sdělovacích prostředků, či nějaký druh intervence do vysílání (srov. Dolník 2007, s. 48).

3.3.9 Active shooters

Tento druh taktiky je někdy nepřesně vykládán jako taktika „šílených střelců“. Je to dáno především mediálním diskursem a jeho reakcí na různé typy těchto útoků ve Spojených státech amerických. Názorným příkladem této taktiky je útok Anderse Breivika roku 2011 v Norsku, který tak zabil 77 lidí. Média, či veřejné mínění, tyto střelce rámuje normativním soudem, neboť je pro ně těžko pochopitelné, jak mohou přistoupit k podobnému aktu. Newyorská policie tento druh útoku definuje ve své analýze následovně: „Active shooter attacks are dynamic incidents that vary greatly from one attack to another. (...) active shooter

is an individual actively engaged in killing or attempting to kill people in a confined and populated area. In most cases, active shooters use firearms(s) and there is no pattern or method to their selection of victims.“ (Kelly 2009, s. 1)

Tato metoda se však netýká jen skutečně psychicky narušených osobností, které se rozhodnou takto jednat proti společnosti a případně se po zabití jistého počtu obětí sami zabijí. Případ Anderse Breivika ukazuje, že je jako taktika využitelná i v případě politické, či ideologické motivace útoku. Tato taktika byla užita i v případě bombajských teroristických útoků, kdy 11 útočníků nezávisle na sobě provedlo několik bombových útoků v různých částech města a poté se rozprostřeli po městě a stříleli do lidí.³² Nakonec se shromáždili a zabarikádovali v jednom městském hotelu, kde proti nim zaútočila speciální jednotka. Dynamika podobných akcí má potenciál vysoké letality a je těžké proti ní přijímat preventivní opatření, neboť jí může zmařit pouze případná přítomnost speciální jednotky (závislá na kvalitních zpravodajských informacích), nejbližší policejní hlídky (která bez dostatečného výcviku může selhat), či aktivita některého z občanů, který bude útoku přihlížet. Vzhledem k trendu těchto útoků ji vnímám jako inspirativní pro některé teroristické organizace, které ji mohou využívat právě pro své cíle.

Efektivita této taktiky vyplývá z její dynamické podstaty, kdy aktivní střelec svou mobilitou může zasáhnout velké množství lidí s minimem prostředků. Nejvíce ohrožená jsou místa s vysokou koncentrací lidí, ale především ta, kde jsou omezené možnosti úniku, jako je tomu v obchodních centrech, kancelářských budovách, ve školách a v masových dopravních prostředcích, např. v metru.

3.4 Nový terorismus

Naprostá většina autorů přiznává útokům na Světové obchodní centrum (WTC) z 11. září 2001 nezpochybnitelný význam v kvalitativní proměně terorismu nejen jako pojmu, ale také v charakteristikách tohoto fenoménu. Proces této proměny není možné izolovat a přisoudit pouze jedné konkrétní sérii útoků. Je součástí širší proměny globálních mocenských vztahů z předcházejících období. Ty jsou provázeny také inovací ze strany teroristických organizací.

Rozpad sovětského mocenského bloku představuje významnou geopolitickou událost druhé poloviny 20. století, která ve velkém ovlivnila světové dění. Dynamika vztahů mezi nástupnickými státy se výrazně proměnila, vzniklo mocenské vakuum, neboť přímá podřízenost moskevskému mocenskému centru se vytratila. Tímto způsobem došlo k

³² Útok způsobil 164 obětí a více než 308 zraněných. Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/2008_Mumbai_attacks

vychýlení světové mocenské rovnováhy ve prospěch Spojených států amerických, které neváhaly naskytnuté mocenské vakuum vyplňovat, např. rozšiřováním NATO. Světový systém tak transformoval do unipolární reality náhle velmi posílených Spojených států amerických. Tato unipolarita rozšiřovala subjektivní vnímání hranic USA do nových oblastí a dala jim zároveň pocítit mocenskou velikost, kterou se snažily proměnit v hegemonii.

USA však v současné době čelí novým mezinárodním výzvám v mocenské, ale také finanční, resp. ekonomické rovině. Nejen geopolitické proměny regionů, ale i hospodářská síla tzv. nových velmocí opět působí na vychýlení mocenských center do multilaterální reality mezinárodních vztahů. Kromě těchto mezinárodních vazeb však díky zintenzívnění a zefektivnění globální komunikace dochází k neustálému vývoji vazeb transnacionálních, překračujících hranice a kulturní okruhy. Rychlé zpracování a proudění informací či kapitálu rozvíjí sítě vztahů, které mohou být využity, ale i zneužity radikálními aktéry.

Popsaný vývoj tedy mění i dynamiku v bezpečnostní a válečné oblasti. Hegemonická snaha USA svým způsobem vyprovokovala reakce některých ideově vymezených skupin. Zároveň díky válečným operacím a vyhlášené válce proti terorismu podněcuje vedení povstaleckého boje a také svaté války proti narušiteli muslimského světa. Tento boj je nově veden s motivy absolutního nepřátelství (srov. Schmitt 2008; Barša, Císař 2008, s. 434), které už tak radikální techniky politického násilí mnohem více radikalizuje. Tyto kvalitativní změny je vhodné označit jako nový terorismus. Dolník s Fitzgeraldem rozlišují staré terorismy od terorismu nového především počtem obětí teroristických aktů.

Starý terorismus jednotí pod tvrzení, že aktérům záleželo spíše na upoutání pozornosti co největšího počtu diváků. Tato charakteristika se odvíjí především od úzce cílově profilovaných teroristických skupin, jež mnohdy vycházely ze společnosti, na kterou útočily, nebo měly osvobozené aspirace na okupovaných, kolonizovaných, či jinak sporných územích. Tyto skupiny měly tedy apelační cíle, chtěly přimět veřejné mínění k souhlasu s jejich názorem, nejlépe získat uznání od mezinárodního společenství, poukázat na problém a v neposlední řadě svůj názor efektivně manifestovat. Držení rukojmí (zabarikádování s rukojmími) se stalo hlavní užívanou taktikou, která měla zamezit vyššímu počtu ztrát na životech nevinných lidí. Taktika sama dokázala upoutat světovou pozornost, či pozornost cílových skupin a přesto mohla v limitující míře zamezit masivnímu odsouzení a znevážení celého skutku pro jeho eventuální brutalitu (srov. Dolník, Fitzgerald 2008, s. 11).

U nového terorismu však vícero autorů zaznamenává trend, směřující k nárůstu počtu usmrcení v průběhu teroristických aktů, k letalitě. Do 80. Let 20. století byly usmrcené oběti počítány po desítkách, v 80. a 90. létech se jednalo o stovky a díky útokům z 11. září roku

2001 dosáhl počet usmrcených obětí teroristického činu poprvé v historii řádu tisíců (Dolník, Fitzgerald 2008, s. 11). Události, které následovaly po útocích v New Yorku, však ukázaly kritický moment, který je možno rozlišit od předchozího tvrzení – a tedy že: i přes do té doby nevídaný rozsah civilních obětí, tento čin přesto dokázal získat širokou podporu napříč státy, skupinami a obyvateli, z jejichž kulturního a ideového okruhu útočníci pocházeli (Dolník, Fitzgerald 2008, s. 11). Teroristé tedy s tímto trendem daleko více odpovídají svému etymologickému základu, neboť takovou intenzivní kampaní šíří strach a hrůzu, bez ohledu na odsouzení ze strany veřejného mínění.³³ Dle mého je tento trend podmíněn především globální působností takto jednajících aktérů. Globální působnost nabízí také globální dopad a tedy větší zájem ze strany médií, či odborné veřejnosti. Zároveň svým dosahem představuje nevyzpytatelnou hrozbu. Teroristický akt může být proveden kdekoli a kdykoli a na jakémkoli k tomu vhodném místě. Tím noví teroristé, jistě úmyslně, utvářejí stav neustále přítomné hrozby, kombinované s nejistotou a rizikem zvýšené letality.

Výše popisovaný nárůst letality teroristických aktů je možné přisoudit racionálnímu kalkulu teroristů. Ti svým inovačním přístupem seznávají, že opakování kampaně není tak efektivní, když předtím selhala. Dospějí pak k přesvědčení, že zvýšením její intenzity mohou s kampaní uspět. Teroristé jsou tedy jistým způsobem k vyšší letalitě útoků, či k intenzifikaci kampaně motivováni. Podstatný vliv na intenzifikaci kampaně má rozšíření nábožensky motivovaných skupin, což je dáno jejich pojetím války jako války totální, nikoli spravedlivé, čímž před sebou formují totálního, absolutního nepřítele (srov. Schmitt 2008). Nepřítelem je pak zároveň každý, kdo není členem (např. sekty) nebo věřícím. Na základě takto výrazného světonázoru se pak mění i vlastní ospravedlnění zabíjení nepřátel, neboť jsou pozměněny hodnotové rámce a morální hodnoty, pomocí nichž je nepřítel dehumanizován.³⁴ Z toho posléze dochází i k proměně nazírání na cíle vedeného boje, kdy legitimním cílem může být i nevinný občan státu, jehož vláda podle nich vede válku s těmi, koho se daní teroristé snaží reprezentovat (srov. Dolník a Fitzgerald 2008).

Podívejme se tedy na analýzu inovačního potenciálu teroristických organizací na základě Dolníkovy analýzy jejich taktik a vývoje užívaných prostředků. Na tomto základě

³³ Je otázkou, jakou měrou tyto kampaně ovlivní stejnou sociální a ideovou skupinu, jejíž politické zájmy útočníci prosazují. Například právě útoky v New Yorku si získaly širokou podporu napříč muslimským světem, inspirovaly mnoho nových teroristických skupin či džihádistických jedinců. Přesto i mezi muslimy existovala kritika, mnohdy kombinovaná s pohoršením a následnou distancí od násilí takového charakteru, navíc s tak masivní letalitou.

³⁴ Absolutní nepřítel, jak ho vidí i Schmitt, je jistým způsobem totálním konceptem, avšak není přítomný jen u radikálních teroristických organizací. Jeho pojetí je zřejmé i z Bushovy obhajoby války proti teroru, jako války ve jménu humanity, čímž se z nepřátel činí nepřátelé lidskosti a jistý dehumanizační apel je taktéž implikován (srov. Schmitt 2008). K zamezení relativizace etiky boje je pak možné aplikovat učení o spravedlivé válce (srov. Holub 2009).

bude více zřetelné, co se dá v budoucnu v souvislosti s novým, intenzivnějším terorismem očekávat.

3.4.1 Inovativnost teroristických organizací

I když Dolník přiznává, že inovativnost terorismu nelze nijak globálně zobecňovat, neboť trendy v terorismu jsou nelineární, přesto nabízí jisté závěry. Teroristické inovace jsou vysoce komplexní problematikou a pouze některé proměnné dokázaly rozlišit konzervativní skupinu od inovativní. V jistém ohledu se totiž prokázala nízká inovativnost skupin, ty jsou spíše konzervativní a nevynalezou nějakou novou, převratnou technologii. Jedná se tedy o zlepšování a úpravy komerčních a běžných prostředků, např. o miniaturizaci, zlepšení detonátorů, domácí výroby či osvojení nových technologií (internet, GPS, mobil, atd.). Teroristické organizace jsou inovativní ve smyslu zjednodušování,³⁵ nevezou se na vlně nejnovějších trendů a sofistikovaných technologií.³⁶ V případě zbraňových systémů je to také ilustrativní, užívají ty osvědčené, či spíše low-endové, a to hlavně díky státnímu sponzorství, které je založeno na zbavování se starých zbraní, nebo také možnostmi nelegálního trhu, který své zboží získává z policejních či armádních skladů. S dostupností většího množství informací lze některé z ingrediencí na výrobu bomb získávat na volném trhu. Tyto trendy je nutné sledovat s ohledem na následně přijímaná protipatření.

Neustálé hledání slabých míst v nově přijímaných bezpečnostních opatřeních je taky jistým druhem teroristické inovace, která je pokroková a vyvíjí se. Díky výraznému rozvoji internetu došlo k něčemu, co Dolník s Fitzgeraldem nazývají „demokratizací násilí“, tedy že došlo k proliferaci různých militantních znalostí a radikálních myšlenek. Na internetu tak lze získat různé návody, technická specifika součástí infrastruktury, budov, apod. Dále lze díky otevřenému demokratickému procesu sledovat státy a jejich operační procedury; slabé stránky jsou pak snadno dohledatelné. Vzájemné sdílení zkušeností a úspěšných příkladů pak může plánování teroristického útoku zefektivnit k podobě plánování přesných, speciálních operací.³⁷ (srov. Dolník a Fitzgerald 2008)

Příkladem metodické pomůcky k sofistikovanému plánování teroristické operace je manuál pro džihádistické kempy Al-Kaidy, Camp al Battar. Jeho autor, Abdul Aziz al

³⁵ Mohou vymyslet nový druh zefektivnění běžného prostředku, jako třeba irští radikálové v roce 1870 časovanou bombu.

³⁶ Snad jen s výjimkou v oblastech kyberterorismu, kde je předpoklad užívání těch nejnovějších poznatků z informačních technologií.

³⁷ Ty se samozřejmě v historii vyznačují vysokou efektivitou a úspěšností (Kiras 2006).

Muqrin, se inspiruje velice úspěšnou operací čečenského vojevůdce Basayeva.³⁸ Ten dokonce plánuje ustavení a vycvičení speciální vyjednávací skupiny, která by dokázala obejít strategie antiteroristických vyjednávačů.³⁹ Také strategii propouštění rukojmí s ohledem na to, jak budou případní terorističtí operativci vnímáni veřejností. Zdůrazňuje i personální výběr operativců⁴⁰, tedy se zaměřením na jedince s vysokou inteligencí, schopností improvizace a celkově psychicky odolné. Doporučuje popravit několik rukojmí hned zpočátku, aby se tím demonstrovala ochota dostát svým prohlášením, a to se specifickým zaměřením na rukojmí, která jsou potenciálně schopná vzdoru – tedy na silné jedince a na základě identifikačních průkazů odhalené policisty a vojáky.⁴¹ Aby se vyhnul takzvanému stockholmskému syndromu, tedy přílišnému psychickému splynutí s rukojmím jako s lidskou bytostí, doporučuje omezit harmonizaci s rukojmím na minimum co nejmenším kontaktem a zakrytím jejich očí. Zároveň doporučuje použití nástražných systémů, rozdělení činností uvnitř skupiny, rotaci stráží, strategické rozmístění jistících odstřelovačů, zjištění všech potenciálních vstupů a únikových cest, hrozby užití plynu či jiné diverze a v neposlední řadě také zajištění adekvátního zpravodajství. (Dolník, Fitzgerald 2008) Tento poslední poukaz komplikuje manipulativní jednání antiteroristů v případné protiakci, v níž by mohli omezit informační toky a skrývat své záměry. Díky proliferaci internetu a pokročilých metod komunikace, se mohou teroristé v přímém přenosu dostat k alternativnímu, resp. nezávislému zpravodajství. Mohou mít také zajištěný přímý přenos chování speciálních jednotek v jejich případné protiakci, kdy dnes je díky mobilním telefonům možné přenášet video s minimálními prostředky na veřejně dostupné internetové kanály. Celkově se tedy jedná o velmi racionální kalkul, hledající prostředky ke službě vyšším, politickým či ideologickým cílům, jež jsou důležitější, než na místě akce zemřít.

Celkově se teroristům zvýšila kapacita provést sofistikovaný útok nebo komplexní operaci, což podporuje nárůst letality, který je díky tomu doprovodným jevem nárůstu efektivity (srov. Dolník 2007). Teroristé jsou tedy velmi inovativní ve smyslu nacházení mezer bezpečnostních systémů a různých protiopatření. Na základě přehledu obsahu jejich manuálu jde vidět, že mají perspektivně možnost neustále přizpůsobovat svou taktiku útoků taktice státních speciálních jednotek, ale i zpravodajských služeb. Nejedná se o žádné hloupé

³⁸ Ten v červnu 1995 ve věci ukončení válečných operací Ruské federace v Čečensku dosáhl příjezdu delegace v čele s premiérem Chernomyrdinem do Čečenska k započetí mírových ujednání (srov. Dolník, Fitzgerald 2008, s. 45 – 48).

³⁹ Varuje před vyjednávači jako před úhlavními nepřáteli, co mají schopnost rozkrýt jejich psychologický profil a zaneš v nich pochybnosti.

⁴⁰ Podobný antiteroristům, jak následně poukáží ve speciální podkapitole.

⁴¹ Vyplývá z toho ale následující – situace může být přesto vyjednávatelná a řešitelná nenásilnou cestou. Což odporuje běžnému standardu, že zabíjení rukojmí spustí záchrannou operaci.

osoby, ale o velice motivované a racionálně plánující bojovníky, mnohdy oplývající výcvikem.⁴² Jsou si vědomi úskalí nového komunikačního prostoru a zanechávání internetových digitálních stop, proto se připojují například z internetových kaváren a komunikují na uzavřených fórech či v diskusních místnostech. Využívají na internetu dostupné kódování a šifrovací programy. Také nové, v civilním sektoru nyní běžně dostupné prostředky pro šifrování mobilních telefonů, odhalení odposlechů a rušičky telefonního signálu. To vše v případě ČR bez regulace, či evidence.

Evoluce v technologickém sektoru komunikací zároveň teroristům zvýšila operabilitu i v jiném ohledu. Nemusejí podléhat neefektivním, hierarchickým strukturám, spíše jsou ukotveni v transnacionální síti nezávislých buněk s vysokou mírou mobility, akceschopnosti a operativnosti (srov. Dolník a Fitzgerald 2008, s. 14). Tím se de facto přizpůsobují prostředí globalizovaného světa s jeho transnacionálními vztahy, využívají jeho charakteru ve svůj prospěch. Vědí, že táty jsou v tomto směru omezeny a pracují na základě byrokratizovaných, suverénních jednotek s hierarchickým rozhodováním.

Maximum inovačního potenciálu nového terorismu je skryté v syntéze výše představených metod. Díky předpokládané racionální úvaze nad svými cíly, zdroji, a následnými možnostmi jak cílů dosáhnout, je možné nahlédnout trend kvalitativní proměny v novém terorismu. Ona syntéza se týká spojení rozličných taktik a konspiračních metod v jednu událost. Dolník tento jev popisuje jako multiplikaci a synchronizaci tradičních taktik, například prvním výbuchem přilákat dav přihlížejících a pak na něj znovu spáchat bombový útok. Ilustrativním příkladem je k tomu útok na Světové obchodní centrum v roce 2001. Byl využit synchronizovaný únos letadel pomocí primitivních zbraní, zahrnoval vysoký počet rukojmí, za účelem dosažení útoku na budovu sebevražednou taktikou, kdy letadlo sloužilo jako výbušné zařízení (srov. Dolník 2007, s. 53)

Velkou motivací pro inovaci je tedy řídicí ideologie skupiny, zdroje a zbraně, ke kterým má přístup, strategie skupiny a její následné provedení pod kvalitním vůdcovstvím. Schopnost užít zbraně hromadného ničení není obecně příliš pravděpodobná. Není to nutně o dichotomii náboženský – sekulární, ale jak tvrdí Dolník, spíše o apokalyptické vizi dané skupiny, která vede k výrazné radikalizaci. Tuto charakteristiku splňují spíše kulty a sekty izolované od společnosti (jako byla Aum Shirikyo), nebo skutečně radikální náboženské směry. V případě, že bychom hledali nové teroristy se zbraněmi hromadného ničení, musíme odpovědět na následující otázky: schopnost získat technologii; schopnost dopravit technologii na místo určení; prokázat motivaci k masové letalitě (srov. Dolník 2007, s. 176). Perspektivně

⁴² Ten může být poskytnut třeba státem, nebo ve výcvikovém táboře teroristické organizace.

je otázkou, zda takový potenciál nějaká z dosud známých organizací splňuje a zda se situace v globální aréně kvalitativně nepromění pod tlakem nových geopolitických proměn. Díky tomu pro nás vyplývá mnoho nejistot. Avšak ty mohou být otupovány prostým zhodnocením faktů a následným vyvozením důsledků pro adekvátní bezpečnostní a preventivní opatření.

„It is a common error to judge the enemy's rationality through the subjective mirror of those coping with terrorism. Cost-benefit considerations are the result of several variables - history, culture, sociological and psychological aspects, etc. An act that is perceived as beneficial to one, may not necessarily be perceived as such by someone else. The rational judgment must be based, therefore, on the cost-benefit considerations as perceived by the enemy alone.“ (Davis, Cragin 2009, s. 192) Na tomto základě je nutné postavit uvažování o teroristech jako o racionálních protivnících státu, resp. jeho společenské smlouvy. Tuto dichotomii rozvedu v následující kapitole, nicméně ještě předtím představím vlastní, ideálně typický model teroristy.

3.5 Terorista

Cílem této podkapitoly je nazření teroristy coby teze za účelem vymezení adekvátní antiteze v následující kapitole o antiterorismu, resp. o antiteroristovi. Na základě výše provedeného rozboru terorismů, a především pak jednotlivých teroristických taktik s jejich inovací v čase, přistoupím k tvorbě modelu teroristy. Tento model podléhá mému normativnímu hodnocení teroristy coby negativního fenoménu, tudíž je takto zarámován.⁴³

Terorista je vysoce adaptabilní bojovník. Zároveň je to politický aktivista, vyznavač radikální akce. Vede politickou kampaň činem násilného charakteru. Je to tedy neregulérní bojovník a účastník politické soutěže.⁴⁴ Věří své věci, je jí oddaný a jeho přesvědčení ho motivuje. Dokáže jednat individuálně, nebo jako součást organizace. Uvědomuje si, že stojí proti početně i konvenčně silnějším protivníkovi a proto své uvažování přizpůsobuje těmto podmínkám. Analyzuje protivníka, hledá jeho slabiny a posléze i způsoby, jak tato slabá místa nejlépe zasáhnout. Je na efektivitu orientovaný, není to tzv. férový způsob boje muže proti muži, přičemž zároveň ctí zásadu zabij nebo budeš zabit. Velmi účinně se přizpůsobuje novým podmínkám, snaží se být o krok napřed. Je tedy chladnokrevný ve své politice násilné kampaně. Usiluje tak o zisk co největší pozornosti, o maximalizaci psychologického dopadu

⁴³ Dle definic mezinárodního společenství se mezi teroristy řadí i pouzí podporovatelé vykonavatelů teroristických útoků, tedy i ty články teroristického kontinua, které se starají například o financování, apod. Pro potřeby předkládané práce je však model soustředěný na bojovníka, s nímž se následně antiterorista střetává v boji.

⁴⁴ Ve smyslu demokratického státu liberálního typu.

na jeho publikum – ať už na podporovatele, nebo na odpůrce. Chce na svou stranu (pro svou věc) zlákat veřejné mínění, členy mezinárodního společenství, či aktivní podporovatele. Ve svém úsilí usiluje o legitimizaci, o uznání jeho činů coby reprezentace politického poselství, zájmu, či politicky, ideologicky a nábožensky definované skupiny.

Když protivník přijme nová opatření, která měla teroristovi zamezit v opakování jeho předchozího útoku, není nutné, aby terorista tento způsob opakoval, bude usilovat o to, aby udeřil na místě, které protivník dosud takticky nepokryl. Konvenčnost nutí jeho protivníka přijímat pouze taková opatření, která je schopen zajistit svou kapacitou a především skrze byrokratizovaný a institucionalizovaný rozhodovací proces. Naproti tomu terorista pracuje operativně, je schopen upravit vlastní taktiku na základě nových zjištění a předběhnout protivníka. Má výhodu prvního tahu. V případě informačního náskoku určuje místo, na kterém udeří, čas, způsob jakým tak učiní a také vybrané prostředky. Je tím, kdo velkou měrou vymezuje bojiště. To vše jeho protivníkovi limituje možnosti učinit adekvátní preventivní opatření. Terorista je tedy flexibilní v mnoha ohledech. Extrémem jeho flexibility je schopnost pro svou věc i umřít. Ví, že pokud se dokáže obětovat, je těžké ho zastrašit a ignorovat.

4. Antiterorismus

Velitel kyperských povstalců Grimas poznamenal k taktice⁴⁵ svého britského protějšku: „As Grimas later reflected about his opponent commanding the British forces, Field Marshal Sir John Harding: “He underrated his enemy on the one hand, and overweighted his forces on the other. But one does not use a tank to catch field mice - a cat will do the job better.” (Hoffman 2006, s. 56) V této kapitole se soustředím především na vymezení prostoru pro onu *kočku*, tedy pro speciální protiteroristickou jednotku. Nejprve rozvedu svou výchozí státocentrickou pozici a její obhajobu v kontextu hájení společenské smlouvy ČR.⁴⁶ Dále pak rozvedu, jak je společenská smlouva násilně konfrontována s politickým násilím, jímž je v této práci teroristický akt. Tím bude připraven prostor pro nahlédnutí bezpečnostního systému ČR jako mechanismu donucujícího k dodržování společenské smlouvy, resp. mechanismu hájícího tuto smlouvu. Obecným postihnutím kontinua jednotlivých aktérů protiteroristického boje pak vyzdvihnu především poslední, represivní a bojový článek tohoto kontinua – protiteroristickou speciální jednotku a jejího člena, antiteroristu. V tomto důrazu na speciální jednotku provedu základní charakteristiku ÚRN jako předmětu provedeného výzkumu. Následně rozeberu hlavní důvody pro vznik speciálních, bojových protiteroristických jednotek ve světě v průběhu 20. století a na základě specifik nově vzniklého fenoménu vytvořím model antiteroristy. Ten pak konfrontuji s předchozím modelem teroristy, čímž uzavřu pomyslný konceptuální kruh, do něhož v následující kapitole zasadím Útvar rychlého nasazení.

Opozicí teroru, jako aktu, vznikajícího v období anarchie, je stát, reprezentující entropickou entitu. Cílem teroru je destabilizace svrchované moci, její zpochybnění, převedení stavu entropie do anarchie, jež způsobí delegitimizaci státu jakožto ochránce obecného dobra. Cílem státu je naopak zachování entropie a prevence situací, které by mohly podnítit dojem bezvládní, pocit, že zde neexistuje nadřazený arbitr, ochránce. Dynamika by v tomto případě směřovala od entropie k anarchii. Zachování státu je obecně životním zájmem. Bezpečnostní strategie ČR v tomto případě hovoří jasně: „Životním zájmem je zajištění svrchované existence, územní celistvosti a politické nezávislosti ČR, zachování všech náležitostí demokratického právního státu včetně záruky a ochrany základních lidských práv a svobod obyvatel. Ochrana životních zájmů státu a jeho občanů je základní povinností

⁴⁵ Odkaz na neefektivní taktiku boje proti kyperským povstalcům. Hromadné nasazení vojenské síly čítající 40 000 mužů nemělo proti takřka 400 povstaleckým bojovníkům skoro žádný vliv (srov. Hoffman 2006, s. 56).

⁴⁶ Referenčním příkladem mi tedy bude společenská smlouva ČR, především díky předmětu této práce.

vlády. Pro jejich zajištění a obranu je ČR připravena využít všech legitimních přístupů a použít všechny dostupné prostředky.“ (Bezpečnostní strategie ČR 2011, s. 6)

Vzhledem k tomu, že hlavním politickým motivem státu je vykonávat vůli společenské smlouvy pomocí legitimních přístupů, je tato výkonná záležitost podporována normativním systémem, jenž ze společenské smlouvy (ústavy) vyplývá. Neboť společnost ve smlouvě jistým způsobem vyjadřuje svou vůli, radikální, násilná opozice této vůli je nebezpečná vůči zachování smlouvy. Teroristický akt je tedy v jistém smyslu nelegitimním politickým činem. V tomto případě normy upravují i donucení smlouvu a normy dodržovat, resp. nelegitimním politickým a násilným aktům zabránit. Donucení pak mimo jiné probíhá také pomocí násilí jako možného mocenského nástroje. V případě absence těchto donucovacích nástrojů je ze zkušenosti těžké předpokládat, že bude smlouva dodržována. Terorismus, jako druh politického násilí, prosazuje své vlastní pojetí společenské smlouvy. Bez efektivních nástrojů donucení a proti-násilí tedy hrozí, že společenská smlouva ve střetu s terorismem selže.

Předpokladem pro obhajobu donucovacího násilí jsou však etické motivy. Jedině z této perspektivy je dle mého možné zachovat státocentrickou obhajobu užití cíleného a násilného donucení proti násilným narušitelům společenské smlouvy. Rozhodující je dle mého cílový motiv hájení společenské smlouvy silou, a to motiv, který implikuje spravedlnost a především směřování k mírovému soužití účastníků smlouvy – obyvatel daného státu (srov. Holub 2009, s. 25). S přihlédnutím k Ústavě České republiky je nutné tvrdit, že jako občané ČR jsme účastníky takovéto perspektivně spravedlivé, a o mírové soužití usilující, společenské smlouvy. Naše společenská smlouva je viděna jako legitimní. Politicky násilný akt terorismu smlouvu delegitimizuje, proto je třeba se proti němu bránit. Autoritativní obrana smlouvy je tedy jiným druhem politického násilí, a to násilí legálního a díky smlouvě legitimního. Tento druh užití násilí řadím pod kategorii politického násilí především díky politickému motivu, jenž je obsažen v obhajobě společenské smlouvy, společenského zřízení a jeho politického systému. Jinými slovy je existence demokratického státu⁴⁷ nejen životním zájmem státu, ale také politickým programem a cílem společenské smlouvy ČR.

Výše nastíněný mechanismus hájení společenské smlouvy pomocí legálního a legitimního násilí je možné označit jako bezpečnostně právní přístup. Jako takový je odlišitelný od metafory války, resp. od vojenských složek, a dle Kruglanskiho a jeho spoluautorů sám představuje vlastní metaforu. Podle něj má s metaforou války společné rozličné způsoby obrany státu a jeho obyvatel. Liší se ale v rozpětí bezpečnostní výzvy,

⁴⁷ Jako prostředku výkonu vůle jeho obyvatel.

kteřou je terorismus – bezpečnostně právní složky reagují na relativně omezené výzvy státní autoritě, zatímco válka představuje masové pojetí takové výzvy. Odpovědí na omezený teroristický útok je kontinuum bezpečnostně právních mechanismů, tedy zpravodajské, policejní a soudní práce. Odpovědí na válečný akt je vyhlášení války se všemi charakteristickými důsledky a prostředky.⁴⁸ Kvalitativní rozdíl pak dle něj spočívá ve vojenském pojetí protivníka jako nepřítele, zatímco bezpečnostně právní metafora se soustředí na samotný akt, který je odsouzen jako zločin - tedy neakceptovatelný a nelegální akt.⁴⁹ Jistým způsobem je tato metafora nápomocná za absence všemi uznatelné definice terorismu, zatímco na nepřipustnosti jednotlivých násilných aktů se shoduje celé mezinárodní společenství.⁵⁰ Tato metafora je vhodná i pro mou perspektivu pozitivního hodnocení násilného donucení k dodržování společenské smlouvy, jelikož legitimita užití takového násilí je úzce spjata s jeho legalitou (srov. Kruglanski 2008, s. 107). Jelikož předmětem zájmu této práce je de facto bojová jednotka, bude zajímavé sledovat, jaké metafory užívají její příslušníci.

⁴⁸ Například právní rámec vedení válečných konfliktů podle mezinárodních úmluv a konvencí.

⁴⁹ Česká republika je v tomto případě příkladem země, která terorismus definuje jako trestněprávní čin, jenž je zanesen v legislativě. Tuto oficiální charakteristiku uvádím z důvodu reflexe skutkové podstaty v operačním zaměření URN. Odbor bezpečnosti Ministerstva vnitra ČR se k tomu vyjadřuje následovně:

„Těžiště české trestně-právní úpravy terorismu leží v trestním zákoníku, přesněji v § 311 (teroristický útok) a v § 312 (teror). Právní úprava obsažená v těchto normách nejvíce kopíruje poznatky získané jeho teoretickým vymezením.

V případě prvního trestného činu - teroristického útoku - je klíčové prokázat úmysl poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost České republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu České republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný orgán veřejné moci nebo mezinárodní organizaci, aby něco konala, opominula nebo trpěla. Následně pak trestní zákoník stanoví chování, jež ve spojitosti s první podmínkou naplní skutkovou stránku tohoto trestného činu. Naproti tomu trestný čin teroru v sobě spojuje pouze dva základní nerozvinuté faktory - úmysl poškodit ústavní zřízení České republiky a jiného úmyslně usmrtit. Tato úprava by se dala označit za „tvrdé jádro“ trestně-právního postihu terorismu.

Oba tyto trestné činy náleží do kategorie zvláště závažných trestných činů. Rovněž se na ně vztahuje zásada univerzality, takže spáchal-li takový trestný čin v cizině cizí státní příslušník nebo osoba bez státní příslušnosti, která nemá na území České republiky povolený trvalý pobyt, bude se tento skutek posuzovat dle české právní úpravy.

V případě, kdy by se pachatel nepodařilo prokázat úmysl poškodit ústavní zřízení České republiky (či jiné zákonné podmínky vymezené v § 311), může být pachatel takovýchto trestných činů potrestán podle jiných trestně-právních norem, jež „hlídají“ jakési „předpolí“ vlastního terorismu a tím přispívají k účinnosti samotného protiteroristické trestněprávní úpravy. Těmito trestnými činy mohou být trestné činy dle § 140 (vražda), § 149 (mučení a jiné nelidské a kruté zacházení), § 172 (zavlečení), § 174 (brání rukojmí) a § 175 (vydírání), trestné činy obecně nebezpečné, ale i některé trestné činy proti majetku či trestné činy hospodářské.“

Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/clanek/trestne-pravni-uprava-terorismu.aspx>

⁵⁰ Případně označení činnosti některé politické skupiny jako teroristické má velmi negativní konotace v rámci celého mezinárodního společenství a potenciálně ovlivňuje také veřejné mínění. Jistým způsobem může legitimní politické úsilí ohrozit nepřístojným pojmenováním. Naproti tomu odsouzení jednotlivých či systematických násilných aktů je kriminalizováno a zamítnuto celým mezinárodním společenstvím, a to i (především) v případě politických motivací. Je to dáno jistým mírovým charakterem mezinárodního společenství, jenž je vyjádřen v Chartě OSN. Jednotlivé státy mají definici kriminálních činů, které jsou jednotlivě teroristy užívány, zatímco pro mnoho z nich neexistuje specifický kriminální čin terorismu (srov. Kruglanski 2008, s. 107 - 108).

Snaha o upřesnění terorismu postižením charakteristiky samotného teroristického aktu je jistým způsobem zpřesňující. To je pozitivní z hlediska spravedlivého přístupu v trestněprávním vypořádání se s aktérem teroristického činu.⁵¹ Zároveň dochází k realizaci demokratického principu českého státu, neboť teroristy s jejich politickým programem trestá za jeho násilné prosazování a nikoli za program samotný. Tím je nadále umožněna politická soutěž základně sympatizantů jejich politického programu, pokud při ní budou dodržovat společenskou smlouvu a její normy. Na druhou stranu je však kriminalizace jistým způsobem neutralizující, neboť nereflektuje ideologický, či politický motiv teroristického činu a ten tak neodlišuje od ostatních kriminálních činů (srov. Kruglanski 2008, s. 107 a 125). Pojetí teroristy jako pachatele trestného činu mu přiznává právo na zacházení podle zákona, nikoli pouze podle bojové situace, která může nastat ve válečném konfliktu.

Zanesení výše uvedených principů a limitací do kontextu obhajoby společenské smlouvy, nám implikuje potřebu výkonné složky, schopné tím samým, zpřesňujícím způsobem teroristickým činům čelit. Protiteroristická jednotka, jako forma oné výkonné složky, je tedy v tomto smyslu přenosem politického, teoretického a proklamativního do něčeho praktického, funkčního a smysluplného. V praktické realizaci jsou protiteroristické jednotky rozlišitelné dle charakteru činnosti na analyticko-zpravodajské, vyšetřovací a bojové (exekutivní).

V následujícím pododdíle tedy uvedu rozbor vzájemně provázaného systému protiteroristických jednotek s jejich obecnou specifikací a potřebami pro jejich efektivní činnost. Tím si připravím rámec protiteroristického kontinua, abych v něm následně vyzdvihnul speciální, bojovou protiteroristickou jednotku, jíž je v českém bezpečnostním systému ÚRN.

4.1 Protiteroristické kontinuum

Kontinuum protiteroristických jednotek v bezpečnostním systému ČR nejlépe vyjeví proces plánování a realizace teroristického činu. V kontinuu je totiž třeba postihnout celý proces, který vede k samotnému provedení útoku, tedy nejlépe každý jednotlivý krok.⁵² Vzhledem k existenci rozličných bezpečnostních opatření na úrovni států obecně, a na úrovni ČR specificky, se jedná o velmi náročné kroky, které za sebou zanechávají spoustu stop. Od

⁵¹ Ve válce může docházet k nevratným ztrátám na životech i nevinných lidí. Kdežto při bezpečnostně právním řešení, především v případě ČR, je možné dopustit se justiční chyby, ale bez možnosti obviněného popravit.

⁵² Díky této potřebě užívám pojmu „kontinuum“, neboť se jedná o nepřetržitý a spojitý proces. Protiteroristickou činnost za účelem zajištění bezpečnosti ČR vnímám také jako spojitý a z logiky věci nepřetržitý proces.

úmyslu po samotný útok jde tuto realizační činnost sledovat, vyhodnotit a v případě úspěšné činnosti bezpečnostního kontinua pak neutralizovat, či eliminovat.

Ideálním počátkem protiteroristického kontinua je prevence radikalizace politicky, ideologicky, či nábožensky motivovaných aktérů. Kontinuum dále pokračuje systémem zpravodajské činnosti a následným analytickým vyhodnocováním získaných informací. Vyšetřovatelský mezičlánek může napomoci činnosti zpravodajských jednotek, neboť je z podstaty policejního charakteru. Konečně závěrem kontinua je samotný nástroj neutralizace či eliminace případné hrozby (teroristické skupiny).

4.1.1 Preventivní složka kontinua

Do nástrojů prevence lze zařadit rozličné politické nástroje. Kromě diplomacie se jedná o zajištění socioekonomického prostředí, které obyvatelům státu poskytuje vhodné podmínky pro rozvoj vlastního potenciálu při zachování kulturních a politických hodnot, obsažených ve společenské smlouvě. Vzhledem k internacionálnímu charakteru současných terorismů je třeba klást důraz na transnacionální vztahy, které by měly mít nejen ekonomickou a politickou povahu, ale především povahu kulturní, stojící na demokratických principech, resp. na jakési základní etice respektu lidského života.

Jistý druh osvěty a mobilizace civilního obyvatelstva ČR je také žádoucí, neboť je to právě civilní obyvatelstvo, kdo se nejčastěji stává cílem teroristického útoku v běžných životních situacích. Zamezení bezprostředního útoku pak může spočívat i na neorganizované občanské schopnosti, která dokáže kvalitativně vyhodnotit dění ve svém okolí a předat své poznatky do struktur bezpečnostního systému státu, či rovnou aktivně zasáhnout. Systematická příprava všech členů bezpečnostních (Integrovaný záchranný systém) a vojenských sborů a jejich koordinace také spadá do preventivní části protiteroristického kontinua.

Tato složka kontinua si klade za cíl minimalizovat motivace a možnosti radikálních aktérů politického boje manifestovat násilně svůj program na území ČR, proti jejím zájmům a občanům. Tyto zájmy jsou reflektovány odstrašujícím působením bezpečnostních složek státu, aplikací bezpečnostních politik uvnitř státu a účastí na mezinárodních dohodách v boji proti terorismu, resp. v přátelských vztazích s mezinárodním společenstvím a ve válečných konfliktech, majících za cíl narušit základny rekrutující bojovníky teroristických skupin

v místě jejich působitě.⁵³ Zároveň by mělo jít o zhodnocení dosavadní mezinárodní spolupráce a případné iniciace jejího prohloubení.

Hlavní otázky, které je nutné si klást při plánování preventivních koncepcí, by měly zjišťovat, zda existují potenciální ohniska radikalizace na teritoriu ČR, která je možno ovlivnit politickými programy a reformami; zda naše zahraničněpolitické aktivity poskytují dostatečné motivy k provedení útoku na naše území; jak jsou zajištěny naše životní a bezpečnostní zájmy; jak citlivá k případným útokům všeho druhu je naše infrastruktura; zda je naše mezinárodní spolupráce na poli boje proti terorismu efektivní a dostatečně intenzivní; dále pak otázky o funkčním přerozdělování zdrojů, apod. Odpovědi na tyto otázky je pak možné hledat ve výsledné činnosti následující části protiteroristického kontinua.

4.1.2 Zpravodajsko-analytická složka kontinua

Jedná se o velmi zásadní část kontinua, která má potenciál zachytit motivované aktéry v samotném počátku plánování teroristického činu. Díky spojenecké spolupráci mezi jednotkami či agenturami podobného typu zde dochází k intenzivní výměně informací a zpravodajských materiálů. Kvalitní, relevantní a včasné informace jsou nezbytné pro kvalitní analýzu a následné vyhodnocení. Na tomto základě je pak možno odhalit skupinu či jednotlivce, kteří jsou odhodláni přistoupit k teroristickému činu, lokalizovat je, či očekávat jejich příchod z jiného státu. Následná zpravodajská činnost pak může rozkrývat případnou existenci teroristické sítě a o těchto zjištěních informovat své zahraniční kolegy. V tomto ohledu je nutné rozkrytí nejen samotných členů, ale i mechanismů obstarávání zdrojů pro jejich činnost, tedy finančních zdrojů (kdo a jak je financuje, kde získávají prostředky svépomocí, ...), materiálních (jak zajišťují svou mobilitu, jak budují vlastní infrastrukturu a jaké užívají objekty, kde shánějí zbraně či suroviny k výrobě trhavin, apod.) i personálních (jak a kde rekrutují své členy či podporovatele, jakým způsobem se orgaizují).

Analytická skupina by zároveň měla poskytovat kvalitativní vhled do globální situace teroristických sítí a realizovaných útoků. Pokrytí strategických, operačních a taktických reálií teroristických skupin a provedených útoků je zásadní pro přípravu efektivních protiteroristických opatření a preventivních politik. Jejich analýzy je pak třeba zprostředkovat relevantním subjektům bezpečnostního systému státu, především pak všem článkům

⁵³ Ideální prostředí pro nerušené působení teroristických skupin s globální působností jsou tzv. selhávající či slabé státy, jež nejsou schopny uplatňovat svou donucovací sílu a na svém území postrádají mocenský monopol. Může se stát, že pak s teroristickými skupinami přímo spolupracují (čerpají od nich finance), nebo je využívají k prosazování vlastních zájmů v tzv. černých operacích (black ops) a poskytují jim zázemí spolu se zdroji a vhodnými prostředky pro jejich činnost. Takto popsanou charakteristiku splňuje válečný konflikt v Afghánistánu, jehož se ČR také účastní se svým vojenským kontingentem a na jehož území působil i ÚRN.

protiteroristického kontinua, a to nejen k přijetí na vědomí, ale nejlépe i k vlastnímu připomínkování. Domnívám se, že sdílená znalost může vytvořit mnohem ucelenější obraz o předmětu zájmu a svým způsobem napomoci k efektivní eliminaci potenciálních teroristických hrozeb.

V ČR jsou součástí tohoto kontinua především zpravodajské služby, tedy Bezpečnostní informační služba (BIS), jenž je vnitřní kontrarozvědkou, operující především na území ČR; Úřad pro zahraniční styky a informace (ÚZSI), která představuje civilní – zahraniční rozvědku; Vojenské zpravodajství (VZ), které se specializuje na vojenský druh hrozeb, avšak svou působností, nejen na území ČR, může dosáhnout na relevantní informace pro zbývající složky tohoto kontinua a prohloubit tak jejich dosavadní poznatky v civilní oblasti. Dne 30. března 2009 byl při Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ) zřízen Národní kontaktní bod pro terorismus (NKBT), který by měl fungovat jako centrální analytické pracoviště. Samotná Strategie boje proti terorismu na léta 2010 – 2012 však bere na vědomí nutnost zefektivnění práce a koordinace tohoto centra, kdy zavedení takové činnosti vkládá do střednědobého horizontu (srov. Strategie boje proti terorismu pro léta 2010 – 2012, s. 10 – 11). Jsem toho názoru, že se v tomto případě jedná o zanedbání péče o strategické zájmy ČR, kdy hrozí nebezpečí z prodlení.⁵⁴

Efektivní plánování tohoto kontinua je třeba založit na otázkách po dostatečnosti informačních zdrojů; zda jsou strukturální kapacity vyhovující a nestagnují; zda je adekvátně znemožněna infiltrace této složky z vnějšku či nastaven funkční režim ochrany utajovaných informací; zda a za jakých podmínek probíhá inovativní proces v jednotlivých složkách kontinua; jak je přistupováno k zvyšování odbornosti personálních kapacit; zda je mezinárodní součinnost a spolupráce efektivní či funkční; pokud dle Strategie boje proti terorismu součinnost a komunikace dostatečně nefunguje, kdo je za to zodpovědný a jak tento problém odstraní; jaké typy dat od analytického centra a od zpravodajců potřebují výkonné, policejní složky protiteroristického kontinua? Atd. Odpovědi na tyto otázky by měly být hledány ve spolupráci s politickým vedením státu, které je zodpovědné za definování strategických státních a bezpečnostních zájmů a následnou kontrolu jejich zabezpečování.

4.1.3 Vyšetřovatelská složka kontinua

Jde o jakousi obdobnou formu výše popsané zpravodajsko-analytické složky. Nicméně jí oddělují z důvodu odlišení zpravodajské práce od práce vyšetřovatelské a tedy policejní. Zpravodajská práce je zásadní v procesu tvorby zpráv, resp. v třídění a interpretaci

⁵⁴ Více se tomuto problému věnuji v diskusi výsledků.

informačních zdrojů. Policejní práce však zabezpečuje výkonnou část kontinua a z tohoto základu připravuje materiály pro zahájení trestního řízení. V protiteroristickém kontinuu se tedy vzájemně doplňují, kdy policejní vyšetřování postupuje od obdržení zpravodajských výstupů přes vedení vyšetřování a trestního stíhání po zadržení a následnou podporu trestního řízení při justičním procesu. Obě složky kontinua spolu vzájemně spolupracují za společným cílem, kterým je zabránění provedení teroristických útoků a eliminace hrozby. Jako takové tak představují zdroje pro následnou, bojovou či zásahovou jednotku, která eliminaci provede.

I tuto složku je třeba na základě strategických zájmů podrobit efektivnímu plánování. Zde je tedy nutné řešit, jak funguje spolupráce mezi zpravodajsko-analytickou složkou kontinua; zda jsou technologické prostředky jednotlivých složek na srovnatelné úrovni a vzájemně kompatibilní; zda nedochází k výrazným informačním šumům mezi zpravodajsko-analytickou, vyšetřovatelskou a eliminační složkou kontinua; zda je v procesu sdílení informací zajištěno jejich adekvátní utajení a jak je opět vyřešeno zamezení infiltrace z vnějšku; jak je zabezpečeno inovativní vzdělávání personálu této složky; jaké jsou možnosti informační podpory bojových a zásahových (výkonných) složek policie, případně také armády; atd. Odpovědi je možné nalézt pouze za předpokladu funkčního a koordinovaného řízení s jednotícím centrem, za které by bylo možné považovat Odbor bezpečnostní politiky na Ministerstvu vnitra ČR, samozřejmě za předpokladu přesně vymezených a vymahatelných kompetencí.

4.1.4 Eliminační - bojová složka kontinua

Do této složky protiteroristického kontinua lze zařadit celou škálu exekutivních jednotek Policie ČR.⁵⁵ Vzhledem k záměrům práce se však soustředím na speciální jednotku, jež v této složce zaujímá výsadní postavení především rozsahem své působnosti. Je to právě definice operačních úkolů speciální jednotky, která jejich rozsahem určuje její strategický význam. Nastolení teroru či zpochybnění státní autority je přímým ohrožením životního zájmu ČR. Pro stát je proto nutné oplývat prostředkem, jenž tento životní zájem zachová svým rázným postupem proti útočníkům s teroristickou motivací. Tímto prostředkem strategického určení je v ČR právě Útvar rychlého nasazení, jenž je vyčleněn pro boj proti

⁵⁵ Vykonavatelem eliminace teroristické hrozby, teroristické skupiny, či aktu teroru může být i policista základních, nebojových útvarů Policie, dále pak člen krajské zásahové jednotky, jenž v čase svou přítomností na místě krizové události předstihl speciální protiteroristickou jednotku. V případě velmi širokého pojetí do tohoto výčtu můžeme zařadit např. příslušníky Integrovaného záchranného systému, tedy hasiče a zdravotníky, kteří by svou duchapřítomností bojově zakročili proti hrozbě. Vzhledem k perspektivě společenské smlouvy může být za krizové situace její exekutivou také občan, jenž taktéž bojově zasáhne. Takto široké pojetí však není v zájmu předkládané práce, nicméně je následně reflektováno v doporučeních pro zefektivnění operativní činnosti protiteroristického kontinua.

terorismu. „Je připraven provádět zákroky proti teroristům, únoscům osob a dopravních prostředků, také proti nebezpečným pachatelům organizované trestné činnosti a pachatelům zvláště závažných úmyslných trestných činů. V těchto případech zajišťuje především jejich zajištění.“ (Stehlík 2011, s. 8) Je tedy závislý na předchozích složkách protiteroristického kontinua, neboť jako servisní služba pro ostatní útvary a části bezpečnostního systému ČR, ale i pro politické vedení, neprovádí vyšetřování a shromažďování zpravodajských informací. Jako takový pracuje na základě informací, jež mu k jeho výkonu poskytnou předchozí složky kontinua. Bez jeho existence by celému tělu bezpečnostního aparátu chyběla pomyslná ruka, která provede eliminaci teroristické hrozby násilným, donucovacím způsobem. Proto je rozhodující ve chvíli, kdy stát čelí reálnému útoku, či jeho bezprostřední hrozbě.

Dynamický proces bezpečnostních hrozeb v mezinárodním prostředí, pokračující činnost organizovaného (transnacionálního) zločinu, klade na ÚRN nároky v této dynamice nestagnovat a držet s ní krok. Jedná se tedy především o proměny v oblasti informačních a komunikačních systémů nutných pro zajištění bojových akcí; o materiální prostředky rozličného charakteru (zbraně a zbraňové systémy, dopravní prostředky a technologické vymoženosti); o dostatečnou infrastrukturu nutnou pro adekvátní a efektivní rozvoj personálních kvalit příslušníků útvaru. Pro zajištění efektivity tohoto neustálého procesu je nutné poskytovat útvaru dostatečné množství relevantních informací a dat, především o výše jmenovaných strategických, operativních a taktických inovacích či procesech teroristických a vysoce nebezpečných zločineckých skupin, jednotlivců, či celých organizací. Dále v kontextu globálního technologického vývoje inovovat technologické zajištění útvaru a také umožnit přístup k informacím o těchto inovacích. Již zmiňovaný personální rozvoj je nutné podporovat rozličnými prostředky, které zatím není třeba rozvíjet v tomto pododdíle. Je však třeba zdůraznit, že personální kvality příslušníků útvaru jsou rozhodující z podstaty samotné věci. Morální a volní vlastnosti nutné k podstoupení riskovat vlastní život v zájmu záchrany života druhých, a v zájmu hájení společenské smlouvy, jsou v bojové situaci určující a vyjadřují jistou výjimečnost těchto příslušníků.⁵⁶ Je to dáno bojovým určením útvaru.

Z pozdějšího podrobnějšího rozboru charakteru ÚRN vyplývají i některé politické implikace, především pro politické vedení státu. Nyní postačí uvést nutné otázky, které je třeba zodpovídat při efektivním plánování činnosti útvaru v neustále se vyvíjejícím, globálním bezpečnostním prostředí. Je třeba se ptát, zda je bojeschopnost útvaru odpovídající rozsahu a charakteru bezpečnostních hrozeb pro strategické zájmy státu; zda útvar disponuje

⁵⁶ Tímto tvrzením nehodlám bagatelizovat význam osobního a služebního nasazení ostatních příslušníků protiteroristického kontinua, pouze se na základě cílů práce více zaměřuji na zkoumaný subjekt, kterým je právě ÚRN.

nejšpičkovější technikou obvyklou pro bojové situace; jak je zajišťována spolupráce s jednotkami stejného typu ve vyspělých zemích mezinárodního společenství; zda je zamezeno zastarávání užívané techniky; zda má útvar snadný přístup k relevantním informacím a datům, jež mohou zefektivnit a podpořit jeho činnost; zda jsou zájmy útvaru dostatečně reprezentovány v bezpečnostním systému ČR; jestli je dostatečně zajištěna mobilita útvaru po celém území ČR; jak se z bojových zkušeností útvaru poučit a dozvědět něco nového v protiteroristickém boji? Apod. Odpovědi je opět nutné hledat v součinnosti celého bezpečnostního systému ČR, a to především s ohledem ke strategickému určení útvaru. Dále je samozřejmě nutné do tohoto procesu zařadit politické vedení státu, které může být výslednou kvalitou činnosti útvaru v krizových situacích buď legitimizováno, nebo naopak zpochybněno. Toto tvrzení však rozvedu níže v bližším exkurzu za podstatou speciálních protiteroristických jednotek, resp. exkurzem do podmínek, které k ucelení výše popsaného kontinua vedly.

4.2 Cesta k antiteroristům

Následný historický exkurz umožní nahlédnout charakteristické rysy speciálních protiteroristických jednotek, jak a za jakých příčin se vyvinuly. Zároveň v tomto exkurzu sleduji politické implikace, které kolem problematiky tohoto speciálního, elitního exekutivního nástroje vyvstávají.

V předešlé kapitole popsaná internacionalizace terorismu představovala kromě kvalitativních změn také výrazný motiv pro vlády jednotlivých států, a to ve smyslu přijetí efektivních protiopatření. Spouštěcí událostí s významným motivačním efektem, na kterém se shodují odborníci napříč světem, byla „záchrana“ rukojmí na olympiádě v Mnichově v roce 1972. Skupina osmi Palestinců nazývajících se „Černé září“ provedla útok na Izraelské olympioniky v místě jejich ubytovny. Operace západoněmecké policie, která měla za cíl krizovou situaci vyřešit, naprosto selhala. Z 11 rukojmí byli dva zabiti při počátečním útoku na ubytovnu a zbylých devět při pokusu západoněmecké policie o jejich záchranu (srov. Dolník, Fitzgerald 2008, s. 26 a Hoffman 2006, s. 67). Tato tragická zkušenost podnítila vznik speciálních jednotek, schopných řešit krizové situace stejného charakteru. Nejednalo se pouze o německé poučení se z negativní zkušenosti, zareagovaly i ostatní státy, které měly vlastní negativní zkušenosti s nedostatečným řešením podobných krizových situací (srov. Hoffman 2006, s. 68). Nový druh politického boje si žádal nový prostředek, jak usilovat o vítězství.

Nově se rozvíjející fenomén internacionalizovaného terorismu pro vlády jednotlivých států představoval možnost, že, v případě situace podobné té z Mnichova, budou čelit

diplomatsky a politicky citlivé situaci. Na území jejich státu totiž může provést teroristický útok skupina z cizího státu a za cíl svého útoku zvolit příslušníky státu jiného. V tom mnichovském etničtí Palestinci provedli útok na Izraelské občany na Německém teritoriu a zajali je jako rukojmí. Vzhledem k principu svrchovanosti je za bezpečnost na svém území zodpovědný právě svrchovaný stát, čímž jsou na něj kladeny nároky, že nastalou krizovou situaci adekvátně a úspěšně vyřeší. Především za situace držení rukojmí jsou ostatní nerepresivní politické prostředky (jako ústupky, vyjednávání, diplomacie a kooptace) značně limitovány časem a okolnostmi. Když pak není možnost přimět teroristy, aby se zodpovídali právu, budou se muset zodpovídat zbraním.

Nasazení ozbrojených jednotek je za určitých okolností upraveno článkem 51 Charty OSN⁵⁷, ten však mluví o ozbrojeném útoku na člena OSN jako na stát a vyplývá z nich povinnost hlásit výkon tohoto práva Radě bezpečnosti. Jsem toho názoru, že článek 51 Charty upravuje především možnost válečného konfliktu, spíše než akt spektakulárního násilí pro dosažení politických cílů, tedy nikoli cílů vojenských. Nastalá politicky citlivá situace si žádá i citlivé politické řešení. Problém představuje především situace, která se týká ohrožení cizích státních příslušníků, eventuálně pokud užití síly v dané oblasti teroristického útoku může znepřátelit místní obyvatelstvo. Případná smrt nevinných osob může způsobit opovržení mezinárodního společenství, či určité sociální a etnické skupiny. Celkově může vládu dotčeného státu postavit do velmi negativního světla. To pak zpochybňuje její donucovací autoritu, jež v případě pokažení operace selhává ve svém politickém úkolu, a to zajistit nejen bezpečnost na svém území, ale také přínosné politické vztahy s mezinárodním společenstvím. To vše se v Mnichově jistým způsobem vyjevilo a především vlády tzv. západních států z toho vyvodily patřičné kroky.

Armáda obecně není strukturována, trénována a vybavena pro boj s terorismem na té politicky citlivé úrovni.⁵⁸ Je povolána v případě, pokud je to nutné, nicméně její konvenční

⁵⁷ Viz citace článku 51 v poznámce číslo 6.

⁵⁸ Například naše vojenská speciální jednotka, 601. Skupina speciálních sil generála Moravce, plní tyto operační úkoly, čímž je definováno její strategické určení: „Úkoly 601.skupiny speciálních sil vyplývají jednak z obecně definovaných úkolů speciálních sil podle dokumentů NATO a dále pak z definice úkolů nejvyššího národního velení.

1. speciální průzkum

Speciální průzkum je základem všech činností jednotek útvaru. Slouží k získávání informací strategického významu.

2. úderné akce

Jsou prováděny s cílem umlčet, zničit nebo poškodit strategický objekt zájmu. Jsou to akce malého (lěčky), středního (přepady) nebo velkého rozsahu (palební přepady) a nově také konečné navádění přesné munice na cíl.

3. zvláštní úkoly

Do této skupiny úkolů patří celý komplex úkolů plněných na základě nařízení nejvyššího velení AČR (např. záchranné operace, asistence MV apod.).“ Záleží tedy na politickém rozhodnutí, zda tento strategický prostředek využije. Případně nasazení tedy vyplývá ze specifických okolností možné krizové situace, kdy bude vhodné

síly jsou připraveny na jiný typ boje. Jsou neaplikovatelné na takové charakteristické protiteroristické akce, jako je únos letadla, zabarikádování se s rukojmími, městské bombové útoky, apod.⁵⁹ Aniterorismus je nutné provádět citlivě, v případě, že se sáhne k exemplárním trestům a manifestacím moci či její donucovací složky, může totiž naopak mobilizovat ve prospěch teroristů. I když mohou být různá neregulární opatření uplatněna s odkazem na neregulárnost teroristického boje, vytvářejí nepřátelství ve společnosti, které se tím snaží chránit. Pokud teroristé vyprovokují cílovou moc k masové represí vůči civilnímu obyvatelstvu, jedná se vlastně o snahu tuto moc znovu potvrdit, čímž ale dojde k jejímu zpochybnění.

4.2.1 Charakteristika konfliktu a adekvátní reakce

Konflikt státu a teroristy bychom mohli označit za konflikt nízké intenzity, spíše než za konflikt asymetrický. Asymetrické jsou povětšinou všechny ozbrojené a násilné střety – i střet dvou relativně silných protivníků se kvalitativně i kvantitativně liší. Nízká intenzita teroristických útoků je pak dána především nekonvenčním přístupem k vedení boje, který nemobilizuje celou mašinerii vojensko-byrokratické organizace (srov. Taillon 2001). Z charakteristiky tohoto konfliktu pak lépe nahlédneme potřebu adekvátní protireakce a zároveň požadavky na nového bojovníka státní moci, na antiteroristu. Díky tomu bude možné vytvořit ideáltyp antiteroristy (či jeho model). Tímto tedy vyjádřím svoji představu antiteroristy, k níž budu dále vztahovat úvahy týkající se zkoumaných skutečností (srov. Hendl 2005, s. 213). Uvedené body tedy shrnují charakteristiku konfliktu, jak vyplývá z výše popsaného, zároveň je doplňuji velmi příhodnými komentáři z Umění války mistra Suna:

- 1) Politický, ideologický, či náboženský motiv teroristických operací;
 - a. Následná snaha o politickou kontrolu operací – politická reakce;
 - i. „Provokuj ho (nepřítele), abys poznal, co jej uvede do pohybu a co jím nehne. Přinut' ho, aby ukázal, jaký je, a tys mohl odhalit jeho slabiny.“ (Sun-c' 2008, s. 42, odst. 23);
 - b. Vedení protikampaně ze strany států;

využít schopnosti a vymoženosti vojenských specialistů, např. ve volném terénu či na území cizího státu, kde je nutné zachovat skrytost celé akce. Vojenská obdoba ÚRN, speciální jednotka Vojenské policie Armády ČR byla již rozpuštěna, proto má ÚRN výsadní postavení i pro případ zahraničních záchranných operací.

⁵⁹ V české legislativě nově mezi úkoly armády patří její nasazení na pomoc Policii ČR, pokud je to nutné: „Zákon č. 219/1999 sb. §14, písmene b) k plnění úkolů Policie České republiky, pokud síly a prostředky Policie České republiky nebudou dostatečné k zajištění vnitřního pořádku a bezpečnosti I 1), a to na dobu nezbytně Nutnou.“

- c. Ideologické vymezení proti motivům teroristů;
- 2) Nízká intenzita konfliktu dána jeho rozsahem;
 - a. Zdůrazňuji zde především časovou jednotku, vlády i teroristé z podstaty usilují o rozhodující řešení situace – teroristé splněním vlastních požadavků a realizací svého politického poselství, vlády snahou o co nejrychlejší řešení krizové situace, nejlépe bez obětí na životech;
 - i. Obecně lze tvrdit, že ani jeden z aktérů nestojí o prodloužení krizové situace.⁶⁰
 - b. V případě užití zbraní hromadného ničení může dojít ke kvalitativní proměně;
 - c. Psychologický dopad na společnost může zapříčinit zvětšení rozsahu, ovšem nikoli ve smyslu letality, či početní převahy a tedy fyzického rozsahu konfliktu;
 - 3) Utajovaná, konspirativní podstata nepřátel;
 - a. Významná závislost státu na zpravodajské činnosti protiteroristického kontinua;
 - b. „Božské je umění důmyslného klamání a skrývání. Jím se stáváme neviditelnými i neslyšitelnými, a proto osud nepřítele leží v našich rukou.“ (Sun-c‘ 2008, s. 39, odst. 9);
 - 4) Důležitost psychologické složky boje;
 - a. Analýza bojových technik, taktik a bezpečnostních opatření států napříč světem – tedy chování protivníka;
 - b. Vyhledávání slabých míst protivníka a cílený psychologický boj proti společnosti útokem na civilní obyvatelstvo či symboly;
 - c. „Využiješ-li slabých míst nepřítele, budeš vždy ve výhodě a protivník se ti neubrání. Jsou-li tvé kroky rychlejší než kroky nepřítele, můžeš odpočívat uchráněn jakéhokoli pronásledování.“ (Sun-c‘ 2008, s. 39, odst. 10);
 - 5) Nekonvenční metody boje;
 - a. Vývin nekonvenčních a inovativních metod za účelem vyrovnání či obejití početní převahy států a jejich reakčních bezpečnostních opatření.

⁶⁰ Výjimkou je samozřejmě situace setrvalé kampaně politického násilí, kdy terorističtí bojovníci oplývají nejen dostatečně vytrvalou motivací, ale také potřebnými zdroji pro realizaci podobné akce (jídlo, zbraně, apod.)

- b. „Neopakuj taktiku, která ti již jednou dopomohla k vítězství, své postupy zakládej na nevypočitatelné rozmanitosti okolností.“ (Sun-c‘ 2008, s. 43, odst. 28).

Adekvátní reakce na výše popsany charakter nového typu konfliktu se musela vypořádat s jeho podstatou. Zde vyvstává trefnost citátu Mistra Suna z první kapitoly, že plánované vítězství lze postavit na taktice nepřítele. Jak je vidno, teroristický protivník sleduje velmi účinné postupy, jak zasáhnout propracovaný bezpečnostní systém států. V předchozí kapitole, kde jsem představil ideáltyp teroristy coby sofistikovaného a vysoce adaptabilního bojovníka, který se dopouští konzervatismu jen v limitovaném kontextu. Jeho relativní nevypočítavost a konspirativní charakter činnosti lze shrnout jako hrozbu teroristického útoku. Jako taková je tato hrozba tezí – tezí teroristy.

Jak tedy hrozbu bezprostředního⁶¹ teroristického útoku eliminovat? Vzhledem k tomu, že terorističtí útočníci vědomě či nevědomě sledují funkční poučky mistra Suna, hodlám s nimi jejich činnost konfrontovat. Jak pravil, válečné umění má pro stát klíčový význam, neboť rozhoduje o životě a smrti, což reprezentuje výše provedená úvaha nad státem, coby mechanismem pro zachování entropie a společenské smlouvy. Při konfrontaci s konfliktem omezeného rozsahu nemusí jít nutně o válečné umění, nýbrž o umění boje. Jako takové přesto vidí konečný cíl ve vítězství nad svým protivníkem. Proto: „Voda⁶² svůj tok přizpůsobuje povrchu, po kterém teče, válečník hnete podobu svého vítězství podle protivníka, s nímž se utkává.“ (Sun-c‘ 2008, s. 43, odst. 31) Je tedy třeba tuto analogickou poučku aplikovat v zájmu státu jako ztělesnění společenské smlouvy na prostředek adekvátní eliminace teroristické, resp. bezpečnostní hrozby. Aplikuji jí na antitezi teroristy, na antiteroristu.

4.3 Antiterorista

„Kdo utváří svou taktiku vždy na míru nepříteli, a tak dosahuje vítězství, může být nazýván geniálním vojevůdcem.“ (Sun-c‘ 2008, s. 43, odst. 33) „Tvořivý génius“ vlád předpokládal, že k porážce protivníka užívajícího nového charakteru boje je potřeba nových prostředků. Ty začaly být uvažovány v kontextu racionálního zhodnocení nového typu hrozby a přesně v duchu výše citovaného prohlášení. Požadavkem bylo nalézt prostředek, který

⁶¹ Touto limitací hodlám následující argumentaci vyzdvihnout nad ostatní složky protiteroristického kontinua. Nicméně principy z argumentace můžeme aplikovat na ostatní složky protiteroristického kontinua.

⁶² Podobenství vody má ve starověkém čínském myšlení velký význam. Lao-c‘ ve své koncepci Tao přiznává vodě nejvyšší význam kosmologické nauky, její chování mu nabízí spoustu vysvětlujících analogií. Zde se můžeme setkat se stejným pokusem analogicky co nejlépe popsat princip přizpůsobivosti až do té míry, do které to dokáže jen voda naprosto kopírující povrch, po kterém stéká.

dokáže urazit cestu k cíli. Tímto cílem byla eliminace hrozby, resp. realizovaného teroristického útoku, tedy dosažení strategických zájmů států. Vzhledem k vysvětlující analogii kopírování protivníka bylo tedy nutné sledovat jeho taktiku, operační schopnost a strategii.

V taktické oblasti tedy antiterorista musí používat podobnou psychologii útoku, který přichází nečekaně, s razancí a s vysokou rychlostí tak, aby teroristovi zamezil v jeho konání. Jako je teroristovým motivem zapůsobit hrozivě, snaží se antiterorista vyděsit či psychicky ovlivnit teroristu. Toho lze dosáhnout momentem překvapení a takovým vstupem do boje, který svou taktikou teroristovy znemožní zareagovat (princiálně např. odpoutáním jeho pozornosti na jednu stranu a útokem ze strany protější). Přesným užitím jakéhosi prvotního trivium taktického přístupu, tedy momentu překvapení, rychlosti a následné razance, agrese, lze dosáhnout dočasné výhody při zachování malé skupiny útočníků – antiteroristů. Tímto se strategickému velení státu nabízí nízkonákladová a poměrně neviditelná (v porovnání s nasazením konvenčních sil) a snadno použitelná, flexibilní síla.

Oproti konvenčnímu přístupu kopíruje teroristu, resp. teroristickou organizaci, i v jiných ohledech. Nezávisí nutně na logistickém zázemí příznačném pro armádu, jakým je komplikovaný systém zásobování, spojení, vzdušné, materiální a velící podpory. Jde spíše o individualizovanou jednotku s vlastními prostředky, které ovládá po svém a relativně bez vnější závislosti. Díky tomu je pak následně možné takticky napodobovat, či zrcadlit jistou vypočítavost a mazanost teroristů. Nekonvenční přístup k řešení situace a bojových možností je příznačný teroristům a proto je nutné ho uplatnit také v případě antiteroristů (princiálně např. v rozhodnutí projít raději zdí, než dveřmi). Jakmile tedy jednou politické vedení svěří řešení krizové situace antiteroristům, ti se zařídí podle svého, na základě svých personálních a materiálních kapacit.⁶³ Operativností malých skupin a jejich následným nasazením při konfliktu velkého rozsahu, ale nadále nízké intenzity, lze dosáhnout velkých strategických cílů (srov. Kiras 2006, s. 114). To je příznačnost specializace tzv. speciální jednotky obecně a jednotky antiteroristů též.

Zejména v zahraničních, resp. preemptivních operacích antiteroristů souhlasím s Kirasem, že: „The cumulative effect of a number of special operations focused against an enemy’s moral and material vulnerabilities, in conjunction with conventional operations, is a more rapid and less costly dissolution of an enemy’s will to fight than by conventional means alone.“ (Kiras 2006, s. 3) Těmito zranitelnými místy je jeho vlastní strategické velení, jeho

⁶³ Ať už to znamená svěřením pravomocí na základě přímého rozhodnutí v krizové situaci, či pomocí nastavení legislativních a organizačních mechanismů, které obdobné situace delegují do pravomocí antiteroristů.

komunikační a logistická infrastruktura, čímž lze dosáhnout cíle zhroucení teroristické organizace, ale i státní struktury shora. Vlastně jde o využití subverzivní strategie boje státním aktérem, kdy strategickým nástrojem je speciální jednotka. Tím speciální jednotky mohou „inflict disproportionate moral damage, in conjunction with strikes against material resources, by virtue of their ability to accomplish what was previously thought impossible.“ (Kiras 2006, ibid.) Tedy dosáhnout stejných destabilizačních výsledků, které může nabídnout úspěšná teroristická kampaň.⁶⁴

Připravenost a odhodlanost teroristy je pak nutné přebít kvalitativním způsobem, tedy kvalitativní převahou jednotlivých antiteroristů, čehož se operativně dalo dosáhnout intenzivním a specializovaným výcvikem. Ten je založen na neustále se opakujících drilech, ale z podstaty nekonvenčního operativního přístupu vylučuje mechanické provádění bez rozmyslu. To však samozřejmě klade také vysoké nároky na osobnostní úroveň jednotlivých antiteroristů.⁶⁵ Ideálně se požadavek po osobní úrovni ukáže na cílových schopnostech vzorového antiteroristy. Ten by měl vzhledem k povaze teroristické hrozby a s ohledem na možnosti nasazení ovládat všestranné bojové techniky. Antiterorista měl tedy být schopný provádět demolice, mistrně ovládat střelbu, informační technologie, komunikační prostředky, elektroniku a různé klamavé techniky či techniky kamufláže.⁶⁶ Osobní kvality lze shrnout ve všestranném nadprůměru jednotlivých osobnostních vlastností, v mrštnosti, obratnosti, pohotovém úsudku, vysoké inteligenci a operativnosti, schopnosti snášet nepohodlí a mnohdy jednotvárnost výcvikových drillů. K tomu, aby mohla být sestavena celá jednotka, tedy formace fungující společně jako jeden mechanismus, musí být splněny i předpoklady jedince přizpůsobovat svou individualitu funkční týmové spolupráci za účelem dosažení společných cílů. Ony společné cíle pak determinují jejich odhodlání, které je jako v případě teroristů velmi vysoké. Motivace položit život nejen za svého kolegu, ale především za účelem splnění úkolu a ochrany veřejnosti, ochrany společenské smlouvy, stejně jako v případě teroristy implikuje nějakou řídicí ideologii.

Nyní, když jsem tímto výčtem provedl charakteristiku zrcadlení teroristů za účelem nalezení toho správného antiteroristy, je nutné zdůraznit, že při vši té podobnosti potřebujeme

⁶⁴ Viz úspěšné příklady teroristických kampaní v předchozí kapitole této práce.

⁶⁵ Zpočátku, kdy začínalo formování speciálních protiteroristických jednotek, neprobíhala specifická psychologická vyšetření. Výběr se soustředil především na fyzické a služební předpoklady a s těmi volnými se tak nějak počítalo, resp. byly považovány za přítomné díky obstání v průběhu velmi náročného a všestranně vyčerpávajícího výběrového řízení. Později v 70. letech se některé státy začaly specializovat i na odborné psychologické vyšetření s hloubkovou analýzou jednotlivých osobností. Tento trend se pak potvrdil celosvětově a nyní patří psychologické vyšetření ke standardní přijímací proceduře.

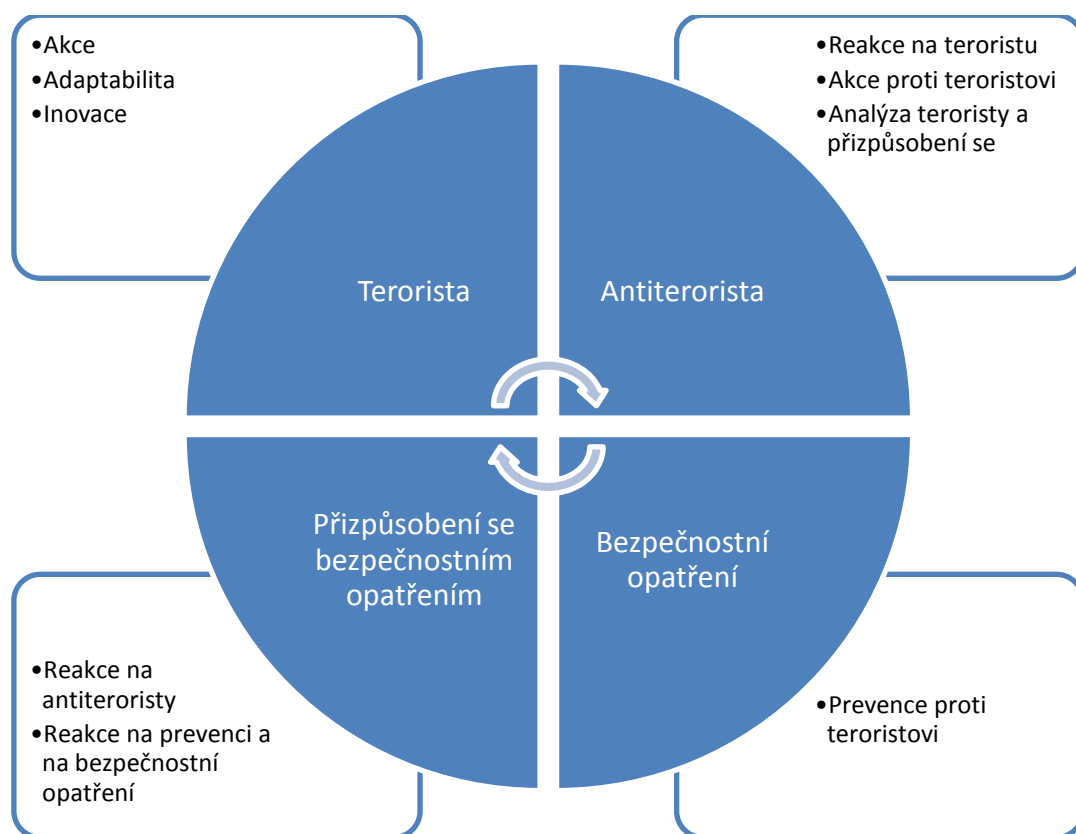
⁶⁶ Pokud by byl teroristou, měl by být schopen provést jakýkoli druh diverze a útoku, čímž nadále sledujeme perspektivu antíteze.

najít onu antitezi. Dle mého je jí především motivace. Stejně jako si terorista racionalizuje vlastní konání jako přínosné k dosažení jeho cílů, i když násilnou formou, má antiterorista motivaci užít násilí za účelem dodržování zákonných a etických norem, vyplývajících ze společenské smlouvy. Oproti teroristovi je tedy v mém státocentrickém pojetí vnímán pozitivně, jako představitel legitimních hodnot společnosti, která ho k jejich ochraně povolává a ochraňuje. Proti teroristovi stojí jako donucovací nástroj nutící ony normy dodržovat, neboť je nejen jejich reprezentantem, ale ty normy ho zároveň ustavují, formují a dávají mu existenční smysl. Antiteroristovým politickým programem je reprezentace hodnot a norem společenské smlouvy.

4.4 Terorista vs. Antiterorista

Nyní, když jsem z protiteroristického kontinua extrahoval i pozici jeho bojového článku a postavil jsem jí do opozice teroristovi, můžu přistoupit k popisu nahlédnuté dynamiky těchto dvou protipólů. Při analýze jejich dynamiky se stále přidržuji státocentrické perspektivy, která má normativní charakter. Jak vyplývá z předchozího pododdílu, antiterorista je v této perspektivě hodnocen pozitivně, jako žádoucí a nutný fenomén, či prostředek pro efektivní výkon hodnot a norem, reprezentovaných společenskou smlouvou. Jak společenská smlouva konstituuje antiteroristu v reakci na teroristu, měla by nadále podporovat zachování této dynamiky a v případě inovace teroristy podpořit inovaci antiteroristy.

Popisem inovačního úsilí teroristů jsem postihl jejich schopnost reagovat na proměnu bezpečnostních, resp. protiteroristických opatření států, čímž posléze dochází k proměně taktiky teroristů a k užití modifikovaných prostředků. Pro zachování účinnosti antiteroristy tedy na tomto základě předpokládám a postuluji nutnost následné reakce na teroristovu novou akci. Vzniká tak kauzální vztah, který nejlépe osvětlí následující schéma:

Obrázek č. 1 – Dynamický model Teroristy a Antiteroristy

Tato dichotomie je politicky daná, stejně tak její kauzalita, neboť stojí na sledování a obhajobě politicky motivovaných cílů. Terorista má své motivace, politický program, ideologii, víru. Antiterorista stojí v jeho opozici⁶⁷, neboť to vyplývá z požadavků na obhajobu společenské smlouvy a jejích hodnot, které jsou opět založeny na nějakém politickém programu, na ideologii, či víře.⁶⁸

Při dodržení státocentrické pozice tedy předpokládám zajištění adekvátní inovace, či procesu přizpůsobení se, na straně antiteroristy. Pokud má totiž podle výše představeného kauzálního modelu správně zajišťovat své postavení obhájce společenské smlouvy, a to na základě výše uvedené charakteristiky jeho ideálního typu, musí mít k dispozici dostatečné prostředky. Ty vyplývají z popisu protiteroristického kontinua, takže (například v případě proměny taktiky teroristů ve smyslu zvýšení jejich mobility) by v adekvátní protiteroristické reakci mělo být dosaženo vyrovnaní, nebo rovnou překonání kvalitativní proměny na straně teroristy (zvýšení mobility například užitím pokročilé technologie u automobilů, či poskytnutí efektivnějšího dopravního prostředku).

⁶⁷ Pomineme-li otázku, kdo byl prvotní, tedy zda stát, či jeho zpochybnění alternativním politickým či ideovým poselstvím, jenž je neseno teroristovou kampaní.

⁶⁸ V případě sekulárního státu může jít i o víru v jeho instituce, demokratické či jiné konstituční hodnoty.

Tento model však není podmíněn pouze teroristovou přímou akcí vůči antiteroristovi. Domnívám se, že je aplikovatelný i na základě využití stávajícího protiteroristického kontinua tak, že se vytěží informační znalost o situaci současného terorismu, následně provedená analýza informací určí riziková místa, kdy adekvátní reakcí bude tato rizika minimalizovat.

Navržený kauzální model bude sloužit v následující kapitole jako referenční při analýze zjištěných informací z kvalitativního výzkumu uvnitř českých antiteroristů. Zároveň bude aplikován ideálně typický model antiteroristy na tuto speciální jednotku s následnou reflexí těchto konceptů samotnými příslušníky, tedy v mém pojetí antiteroristy.

5. Útvar rychlého nasazení

Vlna teroristických útoků v druhé polovině 20. Století měla vliv také na zformování specializované protiteroristické jednotky v bývalém Československu. Československo reagovalo také na vlastní sérii únosů v letecké dopravě, v období mezi lety 1945 – 1992 došlo k 31 případům protiprávních činů v civilní letecké dopravě, kdy se ve 28 případech jednalo o únosy, nebo o pokusy o únos (srov. Keller, Koverdynský 2012, s. 24). „Již v roce 1977 začaly být na základě nařízení č. 70 Ministerstva vnitra (MV) budovány tzv. krajské pořádkové jednotky SNB předurčené k boji jak proti teroristickým, tak i nebezpečným zločineckým skupinám. (...) Tito příslušníci však nebyli k jednotkám převeleni trvale. I nadále se věnovali svým povinnostem v rámci normálního služebního zařazení a pouze jednou měsíčně byli svoláváni na součinnostní nácviky.“ (Stehlík 2011, s. 234) A byla to také negativní zkušenost z akce⁶⁹, jež zapříčinila zformování speciální jednotky. To vyvrcholilo rozkazem číslo 52 tehdejšího ministra vnitra, s platností od 1. ledna 1981, čímž vznikla XIV. Správa Sboru národní bezpečnosti (SNB) a jí přímo podřízený Útvar zvláštního určení. Započala tak dlouhá historie formování specifické, česko-slovenské cesty ke speciální protiteroristické jednotce, k formování antiteroristů. Zároveň se jednalo o položení základů současnému ÚRN, na nichž po změně režimu v roce 1989 mohl ve své nové historii stavět. Se vznikem samostatné České republiky byl v roce 1993 zařazen pod Policii ČR.

Vzhledem k tomu, že se soustředím především na současnou fázi vývoje protiteroristické jednotky ÚRN, nebudu nadále detailněji rozebírat historické konsekvence a události, jež vedly k současnému stavu jednotky. Kniha Eduarda Stehlíka s jeho kolektivem ostatně poskytuje dostatečný úvod do této problematiky. V kontextu představených modelů terorismu a antiterorismu tedy představím výsledky kvalitativního zkoumání vnitřního prostředí útvaru.

Určení útvaru a jeho operační úkoly lze vymezit definicí teroristického skutku, která postižením jednotlivých částí ohrožených teroristickým útokem nabízí pohled, jaké oblasti spadají do zásahových kompetencí ÚRN. „Teroristický skutek“ je zde chápán jako množina vyjmenovaných činů, které mohou, svou podstatou nebo kontextem, vážně ohrozit chod

⁶⁹ Navzdory přípravám na provedení specializovaného zásahu se šéf okresního oddělení Veřejné bezpečnosti rozhodl provést zákrok vlastními prostředky, motivován snahou po popularitě. Provedl ho však natolik primitivními prostředky, že pachatel, bývalý střelní mistr, se se svým synem v zabarikádovaném domě odpálil trhavinou (srov. Stehlík 2011, s. 235).

konkrétního státu nebo mezinárodní organizace. V rámci vnitrostátních právních řádů se jedná o skutky, které byly spáchány s úmyslem:

- 1) vážně zastrašit obyvatelstvo;
- 2) nenáležitě přimět vládu nebo mezinárodní organizaci ke konání či nekonání konkrétních kroků;
- 3) vážně destabilizovat či zničit základní politické, ústavní, hospodářské nebo sociální struktury země nebo mezinárodní organizace, a to:
 - a) útokem na lidské životy, který může zapříčinit smrt;
 - b) útoky na psychickou integritu osob;
 - c) únosy nebo braním rukojmí;
 - d) zapříčiněním rozsáhlých destrukcí vládních nebo veřejných zařízení, dopravních systémů, infrastrukturních zařízení, pevných platforem na kontinentálním šelfu, veřejných míst nebo soukromého vlastnictví, ohrožujícími lidské životy nebo mající za následek vážné ekonomické ztráty;
 - e) obsazením letadel, lodí nebo jiných prostředků veřejné dopravy nebo dopravy zboží;
 - f) výrobou, držením, obstaráváním, přepravou, dodáváním nebo používáním zbraní nebo výbušnin jaderné, chemické nebo biologické povahy, stejně jako práce na výzkumu nebo vývoji těchto zbraní;
 - g) pouštěním těchto nebezpečných látek do volného oběhu, zakládáním požárů, výbuchů nebo zapříčiňování povodní, jejichž průběh ohrožuje lidské životy;
 - h) přerušováním nebo přerušením dodávek vody, elektřiny nebo jiných základních zdrojů, což může rovněž ohrozit lidské životy;
 - i) výhrůzkami spácháním těchto skutků, zmíněných výše;
- 4) vedením teroristické skupiny;
- 5) účastí v teroristické skupině, a to i ve funkci informátora, poskytovatele finanční či materiální podpory, s vědomím, že tato pomoc napomůže páchání zločinných aktivit skupiny.⁷⁰

V těchto oblastech se tedy pohybuje i výcvik ÚRN, resp. patří mezi podstatnou část jeho činnosti a zájmu. S ohledem na tyto operační úkoly se provádí i výcviková příprava, která slouží k řešení nastalé krizové situace, či k zabránění provedení těchto popsaných teroristických skutků. Z toho vyplývá velmi široká škála působnosti, jež klade vysoké nároky na metodickou propracovanost taktické přípravy, resp. na dostatek nutných zdrojů nejen

⁷⁰ MV ČR. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>

k provedení zákroků, ale k modelování cvičných situací. Po dobu svého působení při zúčastněném pozorování modelových situací jsem zdaleka nemohl postihnout všechny oblasti. Je nutné brát na zřetel tuto výzkumnou limitaci, jejíž omezení se snažím dosáhnout doplňujícími informacemi z prováděných rozhovorů, neformálních i nahrávaných.

Námětem pro rozdělení výzkumných výsledků z ÚRN mi byla Dolníková kniha o teroristických inovacích. Jeho metoda totiž sleduje inovační potenciál teroristických skupin podle klíče (srov. Dolník 2007, s. 13), který je do jisté míry aplikovatelný také v analýze speciální protiteroristické jednotky. Po modifikaci jsem zvolil vlastní rozdělení výzkumných výsledků následovně: 1) Role motivací a strategie; 2) Dynamika skupiny; 3) Reakce na teroristické inovace; 4) Zdroje; 5) Vztahy s ostatními organizacemi; 6) Otevřenost novým nápadům. Jednotlivé skupiny pak tematicky rozděluji pro větší přehlednost nikoli tak, jak samovolně vznikaly v průběhu výzkumu, ale jak jsou zásadní pro tematickou návaznost práce.

5.1 Role motivací a strategie

Tato část představuje jakousi esenci skupiny, tedy příslušníků ÚRN, jak vyplývá ze sledovaného vzorku. Na jejím základě se identifikují a ospravedlňují a zároveň jde o komponent, který určuje skupinové ambice. Motivace příslušníků útvaru je obecně velmi vysoká, všichni se vyjadřovali v tom smyslu, že získání příslušnosti k této elitní jednotce pro ně představuje dosažení profesního vrcholu, ve kterém se však mohou nadále osobnostně a profesionálně rozvíjet. Jisté ideologické ukotvení jejich motivací zároveň ospravedlňuje vlastní užití technik násilí, jež k činnosti útvaru náleží. Díky tomu je vlastně formován i obraz nepřítele, tedy teroristy a vlastního vymezení se vůči tomuto fenoménu. Zároveň je v jejich přístupu reflektováno samo strategické určení útvaru, které definují oficiální dokumenty a zákony ČR, vymezující nejen rozsah pravomocí, ale také působnosti, jak to ostatně vyplývá z výše uvedené definice teroristického skutku.

V průběhu výzkumu jsem se tedy setkával se dvěma typy motivací – jedna by se dala shrnout jako pragmaticky racionální a druhá, oduševnělá, na hodnotách stojící pozice bojovníka proti zlu.

První pozice je tedy pragmaticky určitelná, projevující se orientací na splnění cíle a na kvalitativní profesní rozvoj ve prospěch věci celého útvaru. Tito příslušníci nehledali nějaké hlubší opodstatnění vlastní práce, než je to, že jí dělají, jak nejlépe dovedou. Zdůrazňují především profesně využitelné osobnostní kvality, jako je inteligence, odolnost, rozhodnost, rychlost, mrštnost a psychologická stabilita. Jsou motivováni k dosažení co nejvyšší výkonnosti, kdy tato charakteristika může být analogická profesionálnímu atletovi. Zároveň

z ní vyplýval i jistý druh skromnosti, který lze obsáhnout v pravidle „více jednat, než mluvit“. Svou touhou po vítězství se pro ně skutečně jedná o jakýsi zápas, avšak v týmovém sportu, kdy se ve spolupráci s celým týmem spoluhráčů snaží dosáhnout služebních úkolů. Nejen to, schopnost spolehnout se jeden na druhého je pro ně zásadní, každý chce, aby byl znám jako ten, kdo splní svou práci a jako takový neohrozí svůj život, ani život svých kolegů – týmových spoluhráčů. Podle nich není ve společnosti nikdo jiný, kdo by do tak nebezpečné situace přímé konfrontace s odhodlaným protivníkem šel. Oni, vzhledem k vlastnímu odhodlání a vědomí o svých schopnostech, do této situace jít chtějí, takže nejde jen o to, že je to jejich služební povinnost. Nejen pro tuto racionalistickou pozici je jejich práce zároveň druhem koníčku. Otázky zaměřené na duchovní, či ideologické motivace jedinci v této skupině nepřijímali jako jim vlastní, nemají potřebu je rozvíjet. Velitelé výcviku a bojovníci z druhé poziční skupiny potvrdili, že tato pragmatická a materiálně-racionalistická pozice u příslušníků útvaru převažuje. Nejedná se však o žádnou duchovní strohost, prostě své poslání rámuje jako službu společnosti pomocí toho, že dělají dobře svou práci.

Druhá, oduševnělá pozice, staví do popředí jisté hodnoty a službu vyšším cílům, jež lze shrnout jako nějaká obecná dobra. Tyto hodnoty byly velkou měrou ovlivněny kulturně, resp. naším křesťanským kulturně-historickým okruhem. Sami se v tomto případě vnímali jako obdoba rytířů, kteří jsou vždy připraveni pomoci slabšímu v situaci, kdy je mu nejhůře. Je samozřejmé, že kombinují výše uvedené motivace racionalistické pozice, ale sami přiznávají, že jejich práce je zároveň něčím navíc, něčím jako posláním. Staví na pragmatickém jednání popsaném výše, nicméně si ho odůvodňují vyššími, než pouze pragmatickými motivy. Mnohdy tvrdí, že tím chtějí prospět ČR a jejím občanům, jindy že hodlají využít možnosti rozvíjet své dary, skryté v psychické a fyzické odolnosti, které v životě dostali do vínku a jimiž mohou společnosti prospět. Operují s pojmy vnitřní vyrovnanosti, kdy je člověk schopen pochopit i kritické stránky svého povolání. Příslušníci v této pozici věří, že případný duchovní rozvoj oněch výše popsaných pragmatických kolegů by je mohl kvalitativně výrazně posunout, každopádně uznávají, že toho nelze dosáhnout nějakým vnucením zvnějšku – tyto motivace v sobě musí každý bojovník najít sám.

Vzhledem k tomu, že ÚRN má i své vlastní motto, považoval jsem za přínosné bojovníky dotazovat na osobní vnímání poselství tohoto motta a zda se s ním ztotožňují. Jistým způsobem jde totiž o jejich vlastní heslo, či snad dokonce program, který lze označit za řídicí a popisný faktor. Jejich motto tedy zní: „S rozumem a odvahou“. Je zajímavé, že většina z dotazovaných nad tímto mottem nikdy nepřemýšlela. Nicméně přesto si jeho význam automaticky spojili s charakterem vlastní práce. Vnímají ho jako syntézu jejich vlastních

osobností spolu s profesní odborností. Do akce vstupují odvážně a osobně se za odvážné považují, nicméně střeží se nerozvážného hrdinství. Proto tvrdí, že rozum odvahu doplňuje svou rozvahou, což se vyjevuje v jejich vlastním konání – ctí svou bezpečnost, neriskují a nehazardují s životy svými, ani těch, které mají chránit. Zároveň musí při své práci přemýšlet, neboť nejsou pouhé stroje a sami se rozhodují v daných situacích. Rozhodnutí navíc probíhá pod určitým stresem, kdy mohou rozhodovat o životě či smrti toho, proti komu útočí.

5.1.1 Vnímání protivníka

Jak se jednotliví dotazovaní bojovníci dívají na své soupeře, či cíle svých útoků, je samo o sobě zajímavé. Nejedná se totiž o nějaký hlubší rozbor toho, proti čemu jsou nasazováni. Projevuje se zde tedy výše popsany pragmatický a na výsledek orientovaný trend, který mezi bojovníky převažuje. Přisuzují to však i příznačnosti jejich profese, která zpravidla vylučuje jakýkoli emotivní přístup k řešení situace. Pokud by své protivníky nějak emotivně rámovali, může to samozřejmě zastřít jejich úsudek, či omezit vlastní akceschopnost. Jedno přirovnání v tomto případě mluvilo o strohosti provedeného zákroku ve smyslu provedení úředního úkonu, který byl připodobněn k analogii udělení úředního razítka. Podtrhují tím svou výkonnou funkci. Jako servisní jednotka pro mnohé republikové útvary také většinou do poslední chvíle před zákrokem nevědí, komu budou čelit. Potřebné informace dostanou až před samotným nasazením a podle nich plánují, proto by bylo zároveň těžké si vytvořit nějaký emotivní vztah.

Velice zjednodušeně je to tedy soupeř, který má nějaké požadavky⁷¹, jimž se však jako bojovníci snaží zabránit. Neřeší jeho požadavky, řeší, že ho musí zastavit a zabránit mu v jeho nezákonném konání. Proto všichni zdůrazňují, že přístup k protivníkovi je stejný, ať jde o teroristu, nebezpečného zločince, nebo člověka v zoufalé situaci, ve které třeba jen řeší své osobní problémy. Nutně tuto věc nerozlišují. Nicméně uznávají, že jde o citlivý přístup k věci, neboť agresivní postup proti velmi nebezpečnému pachateli závažné trestné není srovnatelný s postupem proti jedinci v zoufalé životní situaci, který psychický nápor situace neustál a sáhl k radikálním prostředkům, jako je třeba vyhrožování svým blízkým, či jiným rukojmím. V tomto případě útvar oplývá dalším, autoritativním, nicméně nenásilným antiteroristou – vyjednávačem.

Jejich jednotka je pro ně tedy protiteroristická spíše ve smyslu, že jsou schopni čelit velmi intenzivní hrozbě, kterou hodlají eliminovat. To znamená, že jsou schopni přijmout fakt přítomnosti rizika větších ztrát v případě velmi nebezpečných situací. Situace rukojmí

⁷¹ Obrazně řečeno jimi může být také požadavek na to nebýt chycen, nebo přežít vlastní útok.

v Beslanu⁷² byla z jejich strany velmi často popisována, neboť šlo o zaminování prostor, ve kterých byli drženi rukojmí. Jedná se o velmi rizikovou situaci s nesnadným řešením, odpovídající výše popsané charakteristice nového terorismu, ale jejich posláním je do těchto situací vstoupit se stejným odhodláním, se stejnou rázností, jako do akcí zdánlivě daleko méně rizikových.

Jsou tam od toho, že musí vyhrát, je jedno, kdo tam bude stát a podle toho se sami chovají. Dodržují jednotné pravidlo – nepodceňujme nikoho. Především v provedené skupinové diskusi se pak někteří z nich kriticky ohrazovali, že je ideologie a motivace soupeře nezajímá, že tyto charakteristiky k náležitému provedení útoku nepotřebují znát. V první řadě je zajímaví takové technické záležitosti, které je třeba znát v zájmu technicky úspěšného provedení zákroku. Může se jednat o aktuální dokumentaci místa, ale i v místě se nacházejících zařízení rozličného charakteru. Dále o zbrojní arzenál daného protivníka, zda použil nástrahy, apod. To je pro ně zásadní. Přemýšlet, zda jde o bojovníka za svobodu vlastní země, nebo o náboženského fanatika je pro úspěšné provedení akce podle nich irelevantní.

5.1.2 Terorista

Případnou charakteristiku teroristy limitovali absencí výskytu podobně definičního aktu politického násilí na území ČR. Rozlišení mezi teroristou, či osvobozeneckým bojovníkem je pro ně takřka nejasné a je vždy otázkou politického rozhodnutí. Jejich definice se shodovaly v tom, že jde o akt násilí, o pokus omezit, nebo zlikvidovat nevinné lidi. Cílení na civilní obyvatelstvo, pro dosažení svých cílů, považovali za zásadní. Považují je za zaslepené touhou po dosažení svého cíle. Nicméně teroristu označují jako někoho, s kým se ve svém druhu boje nikdy nesetkají, což je realistická myšlenka. Zakládají ji na zkušenostech, ale i na případné vlastní studijní odbornosti. Jedná se o to, že útočníci jsou podle nich mnohdy obětí vlastních vůdců, kteří je k boji zverbuji a vedou je k sebeobětování při útocích. Sami pak tito vůdci zůstávají skryti a bojových situací se neúčastní.

Velice zajímavé jsou zkušenosti ze zahraničního nasazení. V Afghánistánu někteří z nich vyzorovali, že ti bojovníci, co jsou běžně označováni za teroristy, ve skutečnosti vyznávají podobný bojový kult života. Že je pro ně lepší vzít do ruky zbraň a zabrat nějaké území, nebo opanovat nějakou obec, než vytvářet a produkovat. Je však velmi těžké rozlišovat mezi nějakými ideologickými politickými bojovníky a mezi obyvatelstvem, které se hněvá na cizí okupanty, vojáky a osoby. Jako příslušníci ochraňující český diplomatický sbor v těchto

⁷² Jedná se o útok čečenské skupiny bojovníků, která první školní den roku 2004 obsadila Beslanskou oblastní školu s takřka tisícem rukojmí a celou oblast zajistila výbušnými nástrahami. (Dolník, Fitzgerald 2008)

oblastech však nad takovými věcmi nemohou přemýšlet, jejich úkolem je zkrátka za každou cenu uhájit život a zdraví svěřené osoby.

V Iráku působí nejdéle a v této oblasti také odpozorovaly různé projevy fenoménu teroristických útoků a útočníků. Zaznamenali, že zpočátku byla situace klidná, lidé očekávali zlepšení stavu, ale s postupem času propadli deziluzi a spousta náhle propuštěných příslušníků dosavadních bezpečnostních složek začala hledat nový druh obživy, nebo jen pouze zanechala etnických a náboženských konfliktů za účelem spojení se proti jednomu nepříteli. Tím začaly série útoků proti okupačním silám. Příslušníci útvaru vnímají celou situaci velmi kriticky. Nicméně konkrétní odpozorované projevy útoků spojují se sociální situací jednotlivých obyvatel, která se v mnohém zhoršila. Pro ně pak teroristická činnost představuje jistý druh příjmu. Začaly se objevovat lokální skupiny, které unášely lidi pouze za účelem jejich dalšího prodeje islámským radikálům, kteří za ně buď požadovali vysoké výkupné, nebo je užívali pro své propagandistické účely.⁷³ Další jmenovanou kategorií pak byla snaha uživit rodinu pomocí prodeje jednoho z jejích příslušníků ve prospěch některé z teroristických organizací, která jej/jí pak užila ve prospěch sebevražedného bombového atentátu. Tyto příklady podporují jejich tvrzení, že terorista je někdo, s kým se tváří v tvář v bojové situaci setkají jen těžko.

Z toho vyplývalo i jejich tvrzení, že teroristou je mnohdy lehce ovlivnitelný člověk, avšak přesto inteligentní. Připisovali jim jistý racionalismus, neboť si jsou vědomi plánování a inovační činnosti teroristů. Ve skupinové diskusi pak tyto různé koncepty velmi kriticky rozporovali, čím poukazovali na jejich politické motivy. Shodují se na tom, že definici nemají určovat oni, ale musí jí provést reprezentant státnosti, resp. ten, kdo je do boje vysílá (když už jde třeba o diplomatickou misi v nebezpečné oblasti). Pro ně je terorista druhem práce, což bylo první slovo, které jim ve skupinové diskusi přišlo na mysl. Zároveň byla položena zajímavá otázka, zda se z teroristy může stát antiterorista? Na jejím základě se rozvířila další debata, ve které padl již zmiňovaný příklad Izraele a jeho prvotní teroristické úsilí proti Velké Británii a následné protiteroristické vůči muslimským a palestinským radikálům. Výsledkem je jejich názor, že takové rozdělení je vhodné spíše pro teoretické studie, ale v reálné situaci je takové dělení nemusí příliš zajímat. Celkově lze tedy sledovat jejich kritický a fundovaný přístup k věci. Zajímají se o své nepřátele, zajímají se o jejich motivy, ale nutně je nepotřebují podrobovat nějakým kategoriím a škatulkám. Charakteristický je tedy jejich realismus, omezující definici teroristů na ty jedince, co násilím vnucují vlastní přesvědčení a cíle vůči rozličným názorovým a politickým skupinám.

⁷³ Například natáčení násilných videí, apod.

5.2 Dynamika skupiny

ÚRN se člení na Odbor rychlého nasazení (ORN), Odbor speciálních služeb (OSS) a Organizační odbor (OO). Všechny tyto odbory pod jednotným velením ředitele útvaru spolupracují na vlastní akceschopnosti a zajištění logistické podpory nejen pro službu samotnou, ale i pro výcvik a organizaci administrativy, resp. kooperace v rámci Policie ČR a ostatních bezpečnostních složek státu. Uvnitř útvaru funguje obdoba vojenské hierarchie, členěná dle velitelských a podřízených funkcí. Sice při příchodu nadřízeného do místnosti vždy vstanou do pozoru, ale sami si velice cení specifické volnosti, která je členům poskytována. Nechali se tím inspirovat od své britské obdoby, která jim po otevření se zahraničí začátkem 90. let, velmi výrazně pomohla s metodikou výcviku, s taktickými postupy a vlastními metodami protiteroristického boje. Základem je prý nechat příslušníkům jistou volnost úsudku a zbytečně je nesvazovat rozkazy. Tento fakt vyniká v kombinaci s výše popsanými motivacemi příslušníků, neboť poskytuje prostor velmi výkonných a motivovaných jedinců provést splnění úkolu podle vlastních nejlepších schopností a znalostí.

Samostatnost a vlastní schopnost improvizace je zásadní. Při provádění zákroků nelze spoléhat pouze na detailní plánování a na rozbor modelové situace. I na základě velmi přesných zpravodajských informací, nebo třeba stavebních plánů jednotlivé budovy, může být na místě zásahu (teroristického útoku) všechno jinak. Proto je zásadní, aby se bojovník útvaru velmi rychle zorientoval a byl schopen fungovat nikoli podle šablony, ale na základě vžitých taktických postupů a pravidel, které mu umožňují postupovat bezpečně a efektivně v prostoru. Z těchto předpokladů vyplývá, že český antiterorista je výrazným individuem, sebevědomým, akceschopným bojovníkem. Nicméně i přes tyto individualistické vlastnosti je výrazně oddán společné věci. Všichni z dotazovaných a zaznamenaných příslušníků, se kterými jsem se v útvaru setkal, se shodují, že týmová spolupráce je naprostou nutností. Úplný individualista, či introvert, se do jednotky buďto nedostane, nebo mu její příslušníci svou činností dají najevo, že mezi ně nepatří. Je to logické, v bojové situaci na jejich vzájemné spolupráci a důvěře nejen v osobnost kolegy, ale především v jeho schopnosti, stojí úspěch akce a jejich lidské životy. Zároveň jde o životy zachraňovaných a případného zbytku občanů, kteří by mohli být dosahem útoku postiženi. Celá dynamika je tedy jednotící, ve směru vytvoření souvisle funkčního mechanismu. Ten je akceschopný a uvnitř sama sebe neobsahuje konfliktní části.

Znalost členů útvaru, resp. jednoho útočného týmu je zásadní pro nalezení řešení a provedení zákroku. Jak se velitelé svých týmů shodují, bojovníci musí obsáhnout určitou základní problematiku, ale následně každý z nich vyniká v něčem jiném, případně se může začít specializovat např. jako řidič, pyrotechnik, odstřelovač, vyjednaváč, apod. Jde i o dispoziční vlastnosti, mezi něž patří vzhled a tělesná konstituce. To může být rozhodující pro zákroky v přestrojení či v civilním oděvu, kdy je úkolem splynout s prostředím. Velitelé pak na tomto základě pracují s možnými variantami zákroku a s možnými kombinacemi týmu. V případě mé účasti na výcvikové základně útvaru jsem tento princip kombinovatelnosti mohl sledovat v praxi. Jednotliví bojovníci se vzájemně proměňovali v útočných sestavách, a přesto postupovali stejně účinně a efektivně. Nejsou tedy závislí na jedné variantě, na jedné, předdefinované sestavě a zároveň sami sebe znají, jsou tedy schopni vyhodnotit i své vlastní limity, nebo přednosti. Tato vzájemná znalost se prý výrazně prohloubila v zahraničních misích, kde spolu musí trávit všichni společný čas, díky čemuž se týmové vazby utužují.

Dalším článkem jsou pak samotní velitelé týmů. Ti jsou ve svých pozicích především díky tomu, že dokážou vést příkladem. Jejich principem je vést zepředu, což je útvaru vlastní už od počátků, kdy jim toto základní pravidlo vnesl první velitel ÚZU, pplk. Milan Kočí. Rekrutují se z aktivních bojovníků, na své funkce sice aspirují, ale pokud by je skupina neuznala, nemohli by požívat autoritu a vykonávat své vůdcovství. Jedná se především o ty nejzkušenější a nejzodpovědnější členy týmu, neboť zodpovídají za správnost provedení, ale i za své svěřené bojovníky. Je pravdou, že autorita velitele týmu je vykonávána jaksi přirozeně, neoficiální a přátelskou formou (srov. Stehlík 2011, s. 26), toho jsem byl svědkem při svých zúčastněných pozorováních a opět především na výcvikové základně útvaru, kde jsem měl možnost strávit s celým týmem celé dopoledne. Vypozoroval jsem, že příkazy ani nevypadají jako příkazy. Prostě se rozdělily pracovní úkoly a každý se je automaticky vydal provádět.

Samotné vedení útvaru jsem poznal pouze přes osobu klíčového informátora, resp. přes vedoucí výcvikového oddělení a přes ředitele útvaru, plk. Libora Lochmana. Jejich vliv však na nízkých úrovních vyjevovalo to, že každý věděl, co má dělat. Vedení útvaru se stará nejen o definování klíčových úkolů útvaru, ale také o komunikaci s nadřízenými složkami na Policejním presidiu a na Ministerstvu vnitra, stejně jako o komunikaci mezi dalšími celorepublikovými útvary, zpravodajskými službami a ostatními složkami Policie.

Funkční celek útvaru tedy spočívá na třech vzájemně propojených složkách, které tvoří onen jeden funkční mechanismus:

Obrázek č. 2 – Kontinuum ÚRN

Celkově tedy dynamiku uvnitř útvaru hodnotím jako kolektiv nadšenců a zapálených jedinců, kteří usilují o tom, být ve své práci nejlepší. Zároveň mezi sebou udržují velmi přátelské vztahy. Ty z vlastní zkušenosti hodnotím jako velmi pevné, plné vtipkování a humorných situací, kdy však v rozhodující chvíli dojde k jakémusi přepnutí, které se vyznačuje plným soustředěním a orientací na dosažení cíle. Zajímavé bylo sledovat cvičící skupinu, která se vzájemně podrobuje kritice a snaží se vychytat slabé stránky v provedené akci. Bojovníci si například sami vyčítali, že byli v provedení příliš pomalí a vzájemně se motivovali k vyššímu výkonu, o který se ihned v následujícím cvičném zásahu pokusili. Následovalo opětovné vyhodnocení, kdy i přes spokojenost s vylepšením opět chtěli dosáhnout zlepšení. Výše popsané motivace k výkonnosti jsem na tomto základě mohl pozorovat, jsem si však vědom toho, že je zde limitace omezené časové jednotky takového pozorování.

5.3 Reakce na teroristické inovace

Jde o přípravu na něco, co se podle nich z principu stalo v minulosti. Považují se za reakční jednotku. Uvažují nad tím, co nejhoršího by se mohlo stát, a to i v případě konkrétního útoku, při kterém hodlají zasahovat. Přemýšlí nad tím, jak by je nepřítel mohl přechytračit, nicméně znají přirozený limit. Možnosti vývoje se projeví vždy až s konkrétním vývojem. Snaží se připravit na všechno, ale nikdy nelze protiteroristickým kontinuem vymezit všechna rizika na 100 %, proto jsou tam oni, jako specifičtí a výkonní bojovníci, kteří jsou určeni pro to, že onu určitou míru rizika ochotně podstoupí.

Podle mnohých komentářů se ÚRN připravuje do jisté míry v teoretické rovině. Na území ČR totiž doposud naštěstí nebyl proveden žádný teroristický útok toho charakteru, který by splňoval výše uvedené kategorie nejběžnějších taktik a spadal do představeného konceptu politického násilí. Shodují se v názoru, že absence reálného teroristického útoku otupuje pozornost tvůrců bezpečnostních politik, není totiž poptávka přijímat tužší

bezpečnostní opatření. Považují to však za normální situaci, neboť odkazují na historickou zkušenost nyní v protiterorismu již vyspělých států, mezi něž řadí USA a Izrael. Tvrdí, že si i tyto státy musely v prvotních případech projít špatnou zkušeností a musely se poučit z chyb. Příklad Izraele v tomto potvrzuje i Dolník s Fitzgeraldem (srov. Dolník, Fitzgerald 2008, s. 26 – 29). Ani v případě přijetí pokročilých protiteroristických opatření však nic není stoprocentní, načež navazují v duchu postulované dynamiky mezi terorismem a antiterorismem, tedy že se nejprve stane případ nějakého útoku a na jeho základě se teprve rozvíjí taktika. Pro případnou inovaci bez přímé tragické zkušenosti se spáchaným útokem potřebují konkrétní poznatky. Otázkou tedy je, kdo a jak jim je má poskytnout.

V případě vzájemné diskuse nad možnostmi ČR jsme mohli pouze teoretizovat, neboť i zmiňované protiteroristické centrum ÚOOZ jim poskytuje jen omezené informace, které jsou velmi filtrované díky utajování ze strany zpravodajců. Co se do jejich rukou dostane, kolikrát nemusí být relevantní. Navíc z principu je těžké získávat informace od operativců, kteří vlastně netuší, jaké informace mají předat bojovníkům. Mohou tam vznikat informační šумы. Navíc řadoví bojovníci se shodovali, že neví o tom, že by se do jejich rukou z NKBT dostaly nějaké relevantní informace k provedení inovací v jejich práci. Naproti tomu velitelé si jsou vědomi toho, že takové informace chodí, avšak neposkytují dostatečně relevantní informace pro práci útvaru. Daleko lépe se jim v tomto případě kooperuje se zahraničím, což rozvedu v samotné podkapitole o něco níže.

Inovační potenciál teroristických skupin je zaznamenáván, bojovníci útvaru jsou jistým způsobem nadšenci v této problematice a tak shodně přiznávají, že vždy někdo z nich s něčím novým přijde.⁷⁴ Zároveň také samostatně vyhodnocují trendy teroristických útoků, ale nejedná se o nějakou oficiálně organizovanou činnost. Příkladem této inovační činnosti je reakce na narůstající užívání taktiky aktivních střelců. Snaží se podle toho přizpůsobovat i metody výcviku a utváření modelových situací v civilním prostředí na takových místech, která jsou podobnou taktikou ohrožena – tedy na náměstích, v nákupních centrech, v metru, apod.⁷⁵

Jiným příkladem reakce na inovace teroristických skupin je jejich působnost v zahraničí. Zde se setkávají s významným vývojovým posunem ze strany útočníků, kteří jsou

⁷⁴ Například si z běžně dostupných informací všimne, jak byl v některé zemi proveden teroristický útok a tuto taktiku pak s kolegy diskutují.

⁷⁵ Zde se shodují i manuály jak této útočné taktice čelit. Jsou si vědomi toho, že rozhodující roli hrají ty ozbrojené složky, které se na místo dostanou jako první, neboť útočníka mohou zahnat do kouta, čímž mu mohou zabránit v pokračování své útočné akce. V případě absence nějaké hrozby má útočník naprostou volnost dynamicky pokračovat v zabíjení náhodných obětí. Tímto je tedy vysoký nárok kladen i na příslušníky běžných policejních útvarů, ale i příslušníky městských policií, kteří mohou být na místě jako první. Podtrhuje se tak komplexní význam celého protiteroristického, resp. bezpečnostního kontinua.

schopní neustále rozvíjet své aktivity. Ve srovnání s počátky jejich působnosti v těchto místech se shodují, že nyní již útočníci používají vysoce sofistikované metody útoků. Jsou například schopni infiltrovat bezpečnostní složky států, v nichž ÚRN působí. Dále připravují takové druhy nástrah, které takřka nelze odhalit.⁷⁶ Zahraniční mise shodně označují jako velmi výrazný přínos pro jejich vlastní zlepšování a inovace. Čelí tam neustále novým situacím, musí se o sebe dokázat postarat s omezeným množstvím zdrojů, navíc v cizím prostředí. Tvrdí, že se tam změnila jejich role, kdy v ČR představují lovce a mají díky této pozici jisté výhody. Naproti tomu v zahraničí, kde se pohybují v nepřátelském prostředí, jsou v roli loveného, tedy v roli potenciální kořisti. To na ně klade vysokou psychickou zátěž a nutí je to neustále postupovat podle bojových podmínek. Ředitel útvaru proto zahraniční mise hodnotí jako výrazný úspěch, který se mu podařilo s Ministerstvem zahraničních věcí (MZV) vyjednat, neboť sleduje, jak bojovníci díky tomu profesně rostou. Na tomto základě mohou tvrdit, že zahraniční mise v prostředí postiženém teroristickými útoky pro bojovníky slouží jako výcviková škola nejvyššího stupně. Sami tvrdí, že si díky rizikovým situacím kdy byly terčem útoku, sami vyzkoušeli, jak v podobných situacích reagují.⁷⁷

Na otázku, zda by sami měli iniciovat některá inovační protiteroristická opatření, odpovídají, že je zde problém v komunikaci mezi hierarchickými úrovněmi protiteroristického kontinua. Nemají jistotu, že se jejich informace někde neztratí, resp. záleží, kam a ke komu se ty informace dostanou a jak s nimi tato osoba či instituce naloží. Zde pomalu vyvstává problematika nedostatečné koordinace českého protiteroristického kontinua, již budu diskutovat níže v závěrech této kapitoly.

5.4 Zdroje

Problematickým tématem ÚRN zůstávají zdroje. Ty je možno rozlišit do následných kategorií, kdy nedostatek každé z nich je perspektivně rizikový: zdroje personální, materiální, informační a v neposlední řadě finanční.

Pokud výše popsanou dynamiku úsilí ÚRN usadíme do kontextu modelu antiteroristy, zjistíme, že nejvyšší nároky jsou kladeny především na jednotlivce, tedy na jejich profil a rozvoj. Jak bylo pojednáno, jsou potřeba velmi zdatní a odolní jedinci po všech stránkách. ÚRN však zaznamenává, že i jich se dotýká negativní trend ve společnosti, mezi nějž lze zařadit úpadek fyzické kondice. Další kritickou částí je nedostatek dostatečného odhodlání

⁷⁶ Zmínili užití výbušniny proti konvoji, která byla maskována jako obrubník.

⁷⁷ Příkladem budiž velmi úspěšná obrana českého velvyslance v Afghánistánu v květnu roku 2007. Proti přesile a s omezenou palebnou silou přesto díky své vycvičenosti a nastudované taktice několik útočníků zneškodnili, velvyslance odvedli do bezpečí a přečkali celou situaci do příjezdu pomoci zahraničních jednotek.

vynikajících příslušníků, či občanů, sloužit v tak náročném typu práce, která si žádá osobní obětování. Tyto kvality přitom dříve velkou měrou ovlivňovala státní politika podpory sportu a tělesných aktivit, která nabízela všestranný rozvoj mladým jedincům. Tento trend také prohlubuje snižování nároků na přijetí nových příslušníků Policie do služebního poměru.⁷⁸ Příslušníci však zůstávají optimističtí, že prestižní práce v ÚRN vždy lákala alespoň určité množství nadšenců, kteří jsou dostatečně motivováni k nastoupení cesty do služby v této elitní jednotce. Osobně však v tomto nedostatku spatřuji potenciální rizikový faktor nedostatku kvalitních příslušníků, kteří by později byli schopni nastupovat do tak nebezpečných situací, které tato práce také postihuje.

Materiální zdroje jsou další nezbytností, bez které speciální jednotka typu ÚRN nemůže fungovat. Příslušníci se shodují, že jejich vybavení je na špičkové úrovni, srovnatelné s vyspělými státy. I zde se však objevují dílčí nedostatky. Ty jsou prý především v oblasti zajištění vozového parku a na příkladu nočního vidění a vysílaček mi byla demonstrována zastaralost této techniky. V tomto se vymezují proti české armádě, která má mnohdy zvýhodněné postavení⁷⁹ v nákupech nejnovější technologie a jsou natolik kritičtí, že zdůrazňují svou přímou službu pro občany ČR na našem území, kdy tuto službu podtrhují svým pracovním nasazením, které není malé. Velmi kriticky hodnotím absenci vlastního dopravního vrtulníku pro potřeby útvaru.⁸⁰ ÚRN mívával vlastní dopravní vrtulník, nyní je odkázán na vrtulníky české armády, které jsou situované v pražských Kbelích.⁸¹ Díky tomu může dojít k výrazným časovým prodlevám a tak k potenciálnímu ohrožení lidských životů. Tyto nedostatky jsou prohlubovány především díky byrokratické struktuře bezpečnostních složek, tudíž určité procesy jsou ovlivněny jistou rozhodovací procedurou, rozpočtovými limity a specifickým výběrovým řízením. To vše vyjímá rozhodovací proces o svých prostředcích z rukou antiteroristů samotných. Je však zajímavé sledovat, jak profesionálně tyto nedostatky přijímají a tvrdí, že místo stížností je prostě třeba kvalitně pracovat s tím, co mají. Shodují se také na tom, že podobné nedostatky řeší i ostatní jednotky evropských států.

Informační zdroje jsem již v některých argumentech pojednával. Jejich zajištění je pro efektivní činnost jednotky nutné. Ať už jde o bezprostředně využitelné informace v rámci provedení efektivní akce, či o informace nutné k dostatečnému inovativnímu procesu.

⁷⁸ Nedostatečná prestiž tohoto povolání ve společnosti podněcuje trend absence kvalitního personálu.

⁷⁹ Tento kvalitativní nedostatek je zdůrazňován i v literatuře. V případě války jsou společenské zdroje soustředěny do válečného úsilí, zatímco bezpečnostně právní složky musí neustále soupeřit o zdroje s dalšími státními systémy, jako je ten vzdělávací, sociální, apod. (srov. Kruglanski 2008, s. 107)

⁸⁰ Tento nedostatek podtrhla situace s norským útočníkem Breivikem, kdy tamní speciální jednotka trpěla stejným nedostatkem jako ÚRN. Díky tomu na místo útoku dorazila se zpožděním.

⁸¹ Například SAS má k dispozici dopravní vrtulníky přímo na své základně.

Nemohou však využívat pouze svoje kapacity, neboť organizačně pro tuto problematiku nemají vyčleněna specifická služební místa, která by jí byla schopna do hloubky postihnout. Zároveň se zde tedy projevuje již zmiňovaný nedostatek relevance zpravodajských informací, které nejsou v každém případě zpracovávány s ohledem na specifické požadavky ÚRN. Velitelé se zde shodují, že tuto práci by nejlépe prováděl někdo se zkušeností bojovníka a řadového člena útvaru.

Problematika finančních zdrojů je implikována v předcházejících odstavcích. Ředitel útvaru tvrdí, že pokud je něco skutečně nutné, prostředky se naleznou. Problémy nastávají spíše v případě, kdy specifika výběrových řízení nejsou v rukou příslušníků útvaru, ale zadává je někdo zvnějšku, kdo je zadá chybně, čímž se nedostatečně odráží potřeby útvaru.

Těžké je také dosáhnout nějaké koordinace v rámci složek integrovaného záchranného systému (IZS). Každá z nich by například chtěla svůj výcvikový polygon, místo aby usilovali o vybudování jednoho velkého, společného a na špičkové úrovni. Vytíženost by byla zajištěna a přesto by se jednotlivé složky IZS mohly na takovém prostředku střídat a zároveň si efektivně vyměňovat zkušenosti. Výcviková základna si žádá některé další investice, domnívám se však, že pro potřeby útvaru je od jeho sídla poměrně vzdálená.

5.4.1 Výcvikové – znalostní kapacity

Vzhledem k některým výrazným tendencím přesouvat státní kapacity na soukromý sektor, hodlám se vyjádřit i ke vztahu této specifické problematiky na ÚRN, resp. na bezpečnostní systém obecně. Příslušníci sice doufají, že fenomén firmy ABL tento způsob zajišťování bezpečnostního servisu pro stát na dlouhou dobu zdiskredituje, ale přesto jsem od nich vyžadoval hlubší zamyšlení nad touto problematikou. Vnímám v ní totiž jistý typ bezpečnostní hrozby pro stát. Ten si totiž nejprve za vlastní velmi vysoké náklady vycvičí rozličné druhy odborníků a specialistů, kteří pak s příchodem do soukromé sféry na tomto výcviku založí podnikatelskou činnost, jejíž výtěžky zpětně prodávají státu.

Příslušníci se shodují v tom, že tento fenomén státu nikdy nenabídne takovou studnici znalostí a zkušeností, jaké se soustředí v komplexní a vzájemně provázané organizaci v podobě speciální jednotky. Celá řada specialistů s neustálým výcvikem a sdílením vlastních schopností, zkušeností a znalostí postihuje široké spektrum problematik. Díky tomu pro stát představuje daleko levnější zdroj nejen této znalostní, ale i personální kapacity. V zájmu efektivního zajišťování bezpečnosti státu tedy doporučuji nepřenechávat tuto vysoce sofistikovanou činnost pouze soukromému sektoru a nevyčerpávat tak rozpočtové zdroje ve

prospěch těch, co stejně svých poznatků dosáhli v sektoru státním. Chápu nicméně přínos některých specializací, které v soukromém sektoru výcviku a tréninku působí. Tyto kapacity jsou útvarem ostatně dostatečně využívány již nyní (srov. Stehlík 2011).

5.5 Vztahy s ostatními organizacemi

Jak vyplývá z kapitoly o antiterorismu, speciální eliminační jednotka pro svou práci vyžaduje efektivní kooperaci všech složek protiteroristického kontinua. Předchozí podkapitoly již některé vztahy v tomto kontinuu implikovaly, proto se je nyní pokusím shrnout.

Zásadní vliv mají vztahy mezi zpravodajskými složkami kontinua. Od nich totiž pochází zásadní informace o potenciálním uskutečnění teroristického útoku. Příslušníci ÚRN zdůrazňují, že tyto vztahy jsou dobré a mnohdy probíhají i v osobní rovině, čímž se vyrovnávají některé nedostatky v té oficiální, která je brzděna popisovaným byrokratickým procesem.

Informačně nejhodnotnější je však pro příslušníky spolupráci v rámci mezinárodní sítě evropských protiteroristických jednotek Atlas. Ta poskytuje i databáze jednotlivých specifických doporučení ohledně zkušeností, se kterými se ve své činnosti setkaly ostatní jednotky. Tuto spolupráci tak příslušníci označují jako nejvíce přínosnou pro svůj inovační proces a tvrdí, že z Atlasu mají největší množství relevantních informací. Sami také aktivně přispívají. V rámci uskupení Atlas, iniciovaném Evropskou unií, probíhají také koordinační cvičení zásahů proti potenciálním teroristickým útokům. Jde o klíčový faktor, vzhledem k popsané transnacionální dynamice teroristických organizací a k možnostem realizovat jejich hrozby bez ohledu na teritoriální vymezení států.

S ostatními speciálními jednotkami se setkávají i mimo toto uskupení. Nyní jsou však tyto spolupráce limitovány vytížením většiny speciálních jednotek v zahraničních misích. To ale ÚRN nezabraňuje pokračovat ve spolupráci. Právě naopak. V těchto misích jsou pokračující vazby na spřátelené speciální jednotky velmi důležité. Po příjezdu na místo, resp. po rotaci jedné zahraniční směny se ihned navážou kontakty se zástupci zahraničních jednotek, které probíhají na velmi neformální a přátelské úrovni. Na tomto základě pak probíhá informační a zpravodajská výměna. Pro ÚRN se tak nabídnou osobní spojnice na další aktéry stejného úsilí a od nich mohou získávat důležité informace o situaci v oblasti, které by se k nim formou běžných kanálů nedostaly.

V neposlední řadě je mezi tuto spolupráci nutné zařadit také tu lokální, tedy s 601. Skupinou speciálních sil z Prostějova, se kterou vzájemně sdílejí své znalosti a vypomáhají si

s výcvikem, ale zároveň jsou v bezpečnostních dokumentech označovány jako klíčové pro plnění strategických úkolů na území ČR. Z podstaty svého zaměření mohou kombinovat svá vlastní specifika za účelem realizování účinného a správně provedeného protiútku.

Další forma spolupráce probíhá se soukromým sektorem. Zde se jedná o rozličné aktivity. Mezi stěžejní lze považovat ty, jež napomáhají rozvoji personálních, znalostních a materiálních zdrojů útvaru. Personální zdroje podporuje například spolupráce s centrem fyziognomie sportu a výkonnosti CASRI, které příslušníkům poskytuje diagnostické a metodologické zázemí především pro tréninkové a testovací kapacity. Znalostní příprava je pak zajišťována formou různých školení od ostatních složek IZS a bezpečnostního systému ČR, jako je např. spolupráce s nemocnicí Motol a záchrannou službou hlavního města Prahy na přípravě zdravotníků zásahových týmů ÚRN. Zároveň může jít o různá odborná školení firem vyrábějících různá technologická řešení, se kterými útvar při své činnosti přichází do styku. Materiální zdroje se v tomto případě s obecně popsányi předchozími zdroji prolínají (srov. Stehlík 2011).

5.6 Otevřenost novým nápadům

Tento specifický faktor jednotky uvádím především díky vlivu na možnosti inovace. Otevřenost novým nápadům, nebo naopak konzervativnost, by měli determinovat schopnost přijímat nová, zlepšující opatření. Proto jsem tuto schopnost reflektoval ve svých pozorováních a dotazech. Vzhledem k tomu, že dynamika uvnitř skupiny je vskutku kooperativní a založená na přátelském duchu, řekl bych, že otevřenost pro nové nápady je skutečně přítomná. Setkal jsem se s tím, že nadšení pro svou práci příslušníci mnohdy realizují i výrobou jistých zlepšovacích zařízení. Šetří tím nejen náklady a obchází onen byrokratizovaný proces a výběrová řízení, zároveň si tak mohou připravit specifická zařízení přesně podle svých potřeb. Velitelé týmů se shodovali, že své svěřené bojovníky motivují k podnětům a komentářům, nicméně přiznávají, že vzhledem k hierarchizaci autorit je tento prvek samozřejmě potřebně limitován.

Tím, že je v útvaru úmyslně podněcována samostatnost a rozhodnost příslušníků, je zároveň podporována jejich inovační snaha. Otevřenost novým nápadům je útvaru jistě příznačná, jsou velmi učenliví, což prokazuje i jejich vývoj na základě výměnných výcviků se zahraničními elitními speciálními jednotkami, které jim předaly své vlastní technické a metodické vymoženosti. Pokud se někde najde něco velmi zajímavého a aplikovatelného, příslušní instruktoři výcviku si onen způsob osvojí a implementují ho do celkových osnov. Zároveň ředitel útvaru potvrdil svou vlastní otevřenost některým iniciativám příslušníků, na

něž se snaží reagovat tak, že jim poskytne prostor pro realizaci.⁸² Některé z těchto inovativních nápadů však přesto nelze realizovat, neboť naráží na nedostatek prostředků. Ty mohou být nejen finančního, ale i personálního charakteru. Když jsem podněcoval některé úvahy o zefektivnění jednotlivých procesů, sdělili mi, že by si je bez existence dodatečných tabulkových míst museli zajišťovat sami, a to je pro ně časově nereálné.

Tento prvek ÚRN je tedy třeba vnášet do kontextu celého protiteroristického kontinua, ve kterém by neustálé zefektivňování kooperace mělo hrát stěžejní roli. Diskutovat specifické potřeby našich antiteroristů by v zájmu udržení vlastní popularity, v případě krizových situací, mělo diskutovat nejen bezpečnostní, ale i politické vedení. Prvotně postulovaná analogie mezi příslušníky ÚRN a profesionálními atlety je zde velmi nosná.

5.7 Diskuse výsledků

Pokud konfrontuji výsledky bádání uvnitř ÚRN s předchozími představenými modely, výsledkem je, že v mnohém se uvnitř útvaru potvrdily. Na základě dynamiky mezi terorismem a antiterorismem jsem poukázal na specifické vazby uvnitř českého protiteroristického kontinua. Objevil jsem některé nedostatky uvnitř českého protiteroristického kontinua, které jsou však mnohokrát potvrzovány ve vyhodnocování plánů boje proti terorismu a dosud nebyly odstraněny. Jedná se především o problematiku kooperace a informačních toků mezi jednotlivými částmi kontinua. Na tomto základě si tedy dovoluji přistoupit k některým návrhům.

Nejprve však zhodnotím samotné pojetí českých antiteroristů. Vzhledem ke zjištěným stanoviskům se potvrdily předpoklady v ideálně typickém modelu antiteroristů, kteří sama sebe definují jako jakousi pojistku českého protiteroristického kontinua, že jakýkoli závažný teroristický útok může být díky jejich protiútoků odražen. Pasují se do role odhodlaných strážců zájmů většiny a hodnot, které jsou obsaženy ve společenské smlouvě, i když je takto definitivně nevyslovují. Vnímají své role rozličně, a tedy buď pragmaticky, nebo ideově. Rádi by na ostatní články protiteroristického kontinua, ale i společnosti, působili tak, že dělají dobře svou práci, čímž mohou sloužit jako následováníhodný příklad. Nejsou tu zároveň jako někdo, kdo by měl sloužit k definici vlastního cíle, spíše chtějí dobře zajistit svou schopnost efektivně eliminovat jakýkoli vysoce nebezpečný cíl. Spoléhají tedy na kapacity politického vedení, které je zodpovědné nejen za definici operačních úkolů a cílových zahraničních

⁸² Zmínil příklad prosazení masážního lůžka, pro využití schopností vystudovaného fyzioterapeuta uvnitř jednotky.

destinací, ale také za realizaci efektivních protiteroristických politik. Mezi tuto efektivní realizaci patří i obstarávání potřebných provozních zdrojů.

Mezi mé návrhy v první řadě patří sjednocení protiteroristického kontinua pod hlavičkou stávajícího NKBT, které je k tomu účelu zřízeno. Návrh se ale týká zavedení takového informačního mechanismu, který by byl schopný vyhodnocovat informace relevantní pro eliminační antiteroristickou jednotku. Konkrétně by se pro začátek dalo přistoupit na vyčlenění vybraného, velmi zkušeného bojovníka ÚRN, který by případně odcházel z aktivní služby, nebo působil na vyšších funkcích již mimo bojovou část ORN. Ten by v případě potřeby mohl podstoupit i vyšší bezpečnostní prověrku pro práci s informacemi vyššího režimu utajení. Účelem by bylo vytvoření přímého styčného článku mezi zpravodajskými složkami kontinua a složkou výkonnou, tím tedy také přímého kanálu pro nalézání relevantních informací pro antiteroristy. Jinou možností je provádění stáží protiteroristických příslušníků zpravodajských služeb uvnitř útvaru, aby se mohli seznámit s potřebami bojovníků a následně to promítnout do své vyhledávací a analytické činnosti. Tyto stáže by mohlo doprovázet odborné školení pro zpravodajce, jež by zajišťoval ÚRN. Naopak ÚRN by se díky své vlastní informační základně mohl pokusit o vytvoření jednotící databáze vlastních poznatků o fenoménech terorismu doma i ve světě (především pak právě ze zahraničních misí). Je však třeba přiznat, že personální kapacity útvaru by tento úkol zdaleka přesahoval. Pro potřeby efektivního protiteroristického kontinua by to však představovalo nemalý přínos.

Další z návrhů směřuje do oblasti materiálních prostředků. Považuji za zásadní, aby měl ÚRN k dispozici vlastní dopravní vrtulník. Speciální výstroj bojovníků dosahuje vysoké hmotnosti a současná letecká služba Policie nedokáže svým přepravním objemem potřeby útvaru pokrýt. Dopravní vrtulník byl zrušen bez přímé náhrady, tu kompenzuje dohoda mezi armádní vrtulníkovou letkou, která v případě potřeby zajišťuje transport bojovníků ÚRN na požadované místo. Akceschopnost vojenských vrtulníků, dislokovaných ve velké vzdálenosti od základny ÚRN, je díky tomu nízká. Z výzkumných zjištění zároveň vyplynulo, že administrativní procedura kolem zajištění transportu vojenskými vrtulníky, resp. rozhodovací proces relevantních vojenských autorit, snižuje už tak limitovanou akceschopnost. Vzhledem k členitosti terénu ČR a nedostatečné silniční infrastruktuře, může absence vrtulníkové přepravy pro útvar způsobit vážné nebezpečí z prodlení, které má potenciál ohrozit životy nejen občanů ČR, ale i cizích státních příslušníků. V zájmu výhodnosti a efektivnosti může být případný vrtulník, mající svou základnu na základně ÚRN, využíván také pro plnění

dalších úkolů pro Policii ČR. Především tedy v okolí pražské základny. Za tohoto předpokladu by byl ze vzduchu ihned odvolatelný pro potřeby útvaru.

Následující návrh se týká legislativních úprav pro zefektivnění mobility příslušníků s jejich výstrojí po Evropě a do zahraničí.⁸³ Je to nutné z hlediska možností provádět různá koordinační cvičení se spřátelenými jednotkami na evropském kontinentě, ale také v globálním rozsahu. V rámci NATO a na základě vyhlášené války proti terorismu je vhodné neustále podněcovat výměny zkušeností mezi profesionály z protiteroristického kontinua. Případnou absenci zkušeností lze řešit jen tímto způsobem, jak ostatně vyplývá z efektivní spolupráce jednotek v tzv. slabých státech (Irák, Afghánistán), kde teroristické hrozbě čelí neustále. Nemalou legislativní výpomocí pro ÚRN by bylo zpružnění nákupů materiálu, u něhož je potřeba zajistit specifické náležitosti. Efektivní kontrola hospodárnosti těchto nákupů je samozřejmě otázkou do případné zákonodárné diskuse.

Další legislativní návrh se týká regulace některých specifických bezpečnostních systémů, které je možné běžně a volně užívat v soukromém sektoru, ale jsou legislativně regulující pro bezpečnostní složky. Jedná se především o rušičky signálu mobilních telefonů, které mohou být využívány organizovaným zločinem. Přehodnocení této legislativy ze strany zákonodárců je žádoucí. Pro potřeby dalších složek protiteroristického kontinua pak doporučuji zvážit regulaci volného prodeje zpravodajské techniky (odposlouchávací a monitorovací systémy). Tato technika je totiž vysoce riziková především z hlediska toho, že transnacionální teroristické sítě oplývají dostatečným zdrojem finančních prostředků potřebných pro nákup sofistikované zpravodajské techniky. Prokázaný inovativní potenciál teroristů tyto prostředky dokáže v případě potřeby efektivně využít, čímž by ztížil naplňování životních, strategických a ostatních bezpečnostních zájmů ČR.

Doporučuji také zintenzivnění koordinačních cvičení jednotlivých složek IZS a protiteroristického kontinua ve spolupráci s politickým vedením. To by mělo být adekvátně připravováno na hrozby nového terorismu, jenž se kvalitativně velmi odlišuje od terorismů starých. Především vyjednatelností některých situací zabarikádování s rukojmími. Neplatí totiž stará poučka o tom, že s teroristy se nejedná.⁸⁴ Je záhodno s teroristy vyjednávat. Vyjednávání je totiž akt komunikace, který má, ve smyslu usměrnění, ovlivnit něčí myšlení, chování a rozhodování. Je to tedy prostředek, který může posilovat mocenskou autoritu, je to mocenský prostředek. Neslučuje se to s pojetím handlování „něco za něco.“ Vyjednávání vyžaduje ústupky, může být také manipulací, nátlakovým prostředkem, který umožní

⁸³ Především cestování se zbraněmi přes hranice států dosud představuje potíže.

⁸⁴ Vždy vedla k negativnímu vývoji situace a zapříčinila jisté ztráty na životech.

dosáhnout požadovaného cíle. Tímto cílem je v případě teroristického aktu proti politické autoritě a proti společnosti dostat teroristy tam, kde je ona autorita potřebuje mít. Vyplývá z toho tedy nutnost mít takové prostředky, které umí autoritativně vyjednávat, vyplývá z toho nutnost anti-teroristy, schopného vyjednavče (srov. Dolník a Fitzgerald 2008, s. 1). Lze předpokládat, že nejsme dostatečně připraveni na takové krizové situace zabarikádovaných teroristů s rukojmími, nemáme totiž praktickou zkušenost. Teroristé usilují o to, aby byly takticky napřed, stojí na tom úspěch jejich akce a při svém plánování mají k dispozici celou škálu zdrojů. Vybírají si místo svého útoku, cvičí se v tom, mají manuály a propracovaný informační systém (srov. Dolník a Fitzgerald 2008, s. 3). Vyplývá z toho potřeba cvičit naše antiteroristy spolu s politickými elitami. Ve veřejném prostoru se často objevovalo prohlášení, že mluvení s teroristy je může legitimizovat, což je však ve skutečnosti pro teroristy atraktivní a samotné vlády to ohrožuje. Vláda je zde určena k řešení nejen běžného chodu státnických záležitostí, ale právě i krizových situací. Nevyjednávat za situace, kdy jde o jejich vlastní občany, jež se zavázala chránit, spíše delegitimizuje vládu samotnou. Takže, jak vláda reaguje na situaci zabarikádování se teroristů s rukojmími, ve skutečnosti může ovlivnit její přežití (srov. Dolník a Fitzgerald 2008, s. 5). V případě negativního vývoje situace toto přežití může ovlivnit i nedostatečné materiální a personální zajištění ÚRN. Politická reprezentace by tuto problematiku měla ve vlastním zájmu dostatečně reflektovat.

Přínos ČR pro NATO a naše spojenecké struktury by perspektivně mohl působit právě do oblasti protiteroristického boje, ve kterém bychom svou angažovaností měli případně co nabídnout. Potenciální vybudování protiteroristického centra v samém srdci střední Evropy by od ČR mohlo představovat významný příspěvek kolektivní bezpečnosti uvnitř NATO. Zároveň jsem toho názoru, že by se jednalo o příspěvek úspornější, v porovnání s vojenskými kontingenty v zahraničních operacích. Centrum na teritoriu ČR by nejen podporovalo lokální ekonomiku, ale zároveň by v ČR soustředilo znalostní a informační kapacity protiteroristických odborníků a jako takové by mohlo být křižovatkou zpravodajských informací o této problematice. ČR pak z těchto záležitostí může těžit pro posílení vlastního protiteroristického kontinua, tedy i pro ÚRN.

Otázkou je revize operačních úkolů ÚRN v souvislosti s vyvstalými novými bezpečnostními hrozbami ve světě. Například hrozba pirátských únosů na moři a další protiprávní činy, jejichž obětí se mohou občané ČR stát. V případě aplikovatelného bezpečnostního výzkumu, jenž by stavěl na postulovaných modelech a zjištěních, by se tedy měly klást tyto otázky:

- Jsou kompetence a možnosti ÚRN dostatečně legislativně pokryty tak, aby splňovaly cíle životních, strategických a ostatních bezpečnostních zájmů ČR?
- Jsou zákonodárci a exekutiva dostatečně informováni o specifikách protiteroristického kontinua, resp. o specifikách antiteroristů a z nich vyplývajících potřebách?
- Je dostatečně metodicky zpracován plán koordinačních cvičení a modelových situací pro spolupráci mezi antiteroristy a politickou reprezentací, resp. mocenskou autoritou ČR?
- Jak by se dala zvýšit efektivita protiteroristického boje v ČR?
- Jak zajistit efektivní součinnost a dostatečné sdílení zdrojů uvnitř IZS ve prospěch protiteroristického boje?
- Apod.

Celkově by legislativa, exekutiva a státní správa měli reflektovat potřeby ÚRN v dostatečné míře. Strategické a životní zájmy ČR jsou na této adekvátní reflexi postaveny.

6. Závěr

V předkládané bakalářské práci jsem se věnoval problematice speciální protiteroristické jednotky, konkrétně se zaměřením na Útvar rychlého nasazení České republiky. Důvodem soustředění se na tuto specifickou součást bezpečnostního systému ČR byl nedostatek relevantního akademického výzkumu, resp. zájem na prozkoumání tohoto článku protiteroristických bezpečnostních jednotek. Vzhledem k chybějícím studiím o tomto typu jednotek jsem přistoupil k provedení přímého, kvalitativního výzkumu uvnitř jednotky.

V práci jsem představil tři hypotézy, z nichž vyplývaly výzkumné otázky. První hypotéza předpokládala odlišnost teroristy od jeho protějšku, který jsem nazval antiteroristou. Tento kvalitativní rozdíl jsem potvrdil pomocí historického promítnutí vývoje terorismu jako druhu politického násilí. Naproti tomu jsem představil státními zájmy motivovanou reakční složku s protiteroristickými motivy. Tímto jsem odpověděl na první otázku po kauzálních vztazích mezi užívanou taktikou teroristů a následným protiteroristickým opatřením. Díky tomu jsem nahlédl dva vymezené protipóly. Jejich rozdíl spočívá především v definici zájmů, které se rozhodly hájit. Podobnost se však nachází v metodách politického boje. Zatímco terorista útočí na zformovanou mocenskou strukturu, antiterorista tuto strukturu hájí. Oba však činí politicky motivovaným násilím. Tímto byl prokázán předpokládaný kauzální mechanismus mezi terorismem a bezpečnostní reakcí státu na politickou hrozbu terorismu pro mocenský a ideový monopol.

Oba protipóly užívají techniku taktického zrcadlení tak, jak odpovídá dávným doporučením čínského vojenského стратега Suna-c' a tedy že k porážce nepřítele (teroristy), je třeba se jeho metodám přizpůsobit a na tomto základě ho porazit. Vzhledem ke své státocentrické perspektivě jsem antiteroristu vymežil vůči teroristovi pozitivně, jakožto obhájce demokratických principů společenské smlouvy⁸⁵ – ústavy státu, resp. Ústavy ČR.

Kategorickým tvrzením, že stát v zájmu zachování životních zájmů musí nad teroristou zvítězit, implikují nutnost vytvoření pozitivního bojovníka, antiteroristy. Mezi postulovanými protipóly byl prokázán dynamický vztah, jehož kvalitativní úroveň má přímý vliv na bezpečnost státu. Tím se potvrdila druhá hypotéza, že do té míry, do níž je stát schopen držet tempo s vývojem terorismů a teroristů, do té míry přijímá efektivní protiteroristická opatření, což navazuje na pojetí taktického zrcadlení protivníka. Poukázal

⁸⁵ Zájmy společnosti.

jsem, že, v kontextu popsané dynamiky, teroristé postupují inovativně a snaží se státní bezpečnostní opatření překonávat. Vyvstal tak neustále se opakující, dynamický model.

Na základě vytvořeného dynamického modelu jsem provedl kvalitativní výzkum uvnitř českého reprezentanta pólu antiteroristy, v ÚRN. Nejprve jsem přistoupil k rámcovému vymezení pozice protiteroristické jednotky v bezpečnostním systému státu, resp. ČR. Představil jsem protiteroristické kontinuum jdoucí od shromažďování informací ve zpravodajské činnosti až k eliminační složce, kterou představuje ÚRN. Kombinoval jsem metody zúčastněného pozorování na výcvikových akcích a neformálních a nahrávaných rozhovorů s otevřenými otázkami. Těchto rozhovorů se zúčastnili jak řadoví bojovníci útvaru, tak velitelé týmů, velitelé výcvikového oddělení a ředitel ÚRN. Díky utajenému charakteru činnosti ÚRN tato data poskytují pouze v podobě fenomenologické interpretace, tedy tak, jak jsem je jako výzkumník zachytil a usadil do kontextu předchozího teoretického modelování.

Dynamický model implikuje, že pokud chce stát úspěšně vzdorovat teroristickým hrozbám, musí na ně neustále inovativně reagovat. S tímto předpokladem jsem testoval úroveň inovací uvnitř ÚRN. Zároveň jsem testoval relevanci samotného modelu konfrontací se zkušeností aktivních antiteroristů - bojovníků. Předmětem mého zájmu byly především podmínky, za nichž je schopnost obstát v inovativním zápase mezi teroristou a bezpečnostními zájmy demokratického státu.

Z provedených kvalitativních metod sběru dat vyplynuly jisté poznatky, na jejichž základě bylo možno hodnotit inovativní potenciál ÚRN a jak zapadá do povahy bezpečnostní hrozby terorismu vůči ČR. Vyhodnotil jsem kategorie, které poznatky z provedeného bádání uvnitř útvaru rozdělily. Zajímala mě samotná motivace a dynamika skupiny bojovníků uvnitř útvaru. Dále jsem se zajímal o jejich pojetí terorismu a teroristů. Na základě jejich praktické zkušenosti jsem pak abstrahoval jednotlivé prvky inovačního potenciálu, které však prokázaly závislost na vnějších zdrojích. I když ÚRN prokázal vnitřní schopnost inovace, jeho ukotvení v protiteroristickém kontinuu ČR tuto schopnost podmiňuje. Jedná se o jistou závislost útvaru na poskytovaných informacích nutných k jeho efektivní práci, zároveň o podporu výjimečně odolných personálních zdrojů, kterých se díky negativním společenským trendům v poslední době nedostává. Další nutné prostředky v materiální rovině podmiňují akceschopnost útvaru stejně jako prostředky finanční, jichž se vzhledem k rozpočtovému omezení výdajů příliš nedostává. V diskusi výsledků je pak nabídnut hlubší rozbor některých problematik, jež přímo a rizikově ovlivňují protiteroristickou efektivitu ČR. Na tomto základě tedy navrhuji přijetí inovačních opatření, která se nahlédnutá rizika snaží minimalizovat.

Jedině za předpokladu uvědomění si nutnosti udržovat kvalitativní úroveň bojové protiteroristické jednotky na špičkové a teroristům konkurenceschopné úrovni, může politická reprezentace počítat s disponibilitou nástrojem autoritativního a mocenského vlivu. Tento vliv je totiž uplatnitelný proti nebezpečným aktérům nového terorismu s vysoce letálními a mocensky destabilizačními prostředky. Ultimativní donucovací prostředek speciální jednotky antiteroristů nelze vyřadit ze škály možností řešení krizové situace, když politické autority čelí terorismu. Naopak, antiteroristé a jejich úroveň v tomto případě zaujímají centrální pozici a svou úrovní mají přímý vliv na možná vyústění těchto krizových situací. Ať už užijí prostředků násilných, nebo vyjednávacích, je to právě kvalitativní úroveň, která ve výsledku rozhoduje o životech občanů ČR. Speciální jednotka antiteroristů v ÚRN je díky tomu mocenským prostředkem politického boje proti terorismu, který dokáže výstupy krizových situací usměrnit požadovaným směrem.

Seznam literatury

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 559 s. ISBN 978-807-3670-948.

BOLZ, Frank, Kenneth J. DUDONIS, David P. SCHULZ a Frank BOLZ. *The counterterrorism handbook: tactics, procedures, and techniques*. 2nd ed. Boca Raton: CRC Press, c2002, xvii, 278 p. ISBN 08-493-0964-6.

Česká republika. Zákon číslo 40, trestní zákon. In: 2009. 2011. Dostupné z: <http://www.policie.cz/soubor/40-2009-sb-trestni-zakonik-pdf.aspx>

Česká republika. Zákon číslo 219 o ozbrojených silách České republiky. In: 1999. 2011. Dostupné z: http://www.mocr.army.cz/images/id_0000_1000/172/219m.pdf

Česká republika. Zákon č. 222 o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: 1999 Sb. 2011. Dostupné z: http://www.mocr.army.cz/images/id_0000_1000/172/222m.pdf

Česká republika. Zákon číslo 273 o Policii ČR. In: 2008. 2008. Dostupné z: <http://www.policie.cz/soubor/zakon-o-policii-cr-273-2008-sb.aspx>

Česká republika. Zákon číslo 283 o policii. In: 1991. 2001.

Česká republika. Zákon číslo 289 o Vojenském zpravodajství. In: 2005. 2008. Dostupné z: http://www.mocr.army.cz/images/id_0000_1000/172/289.pdf

ČMEJRKOVÁ, Světlá. *Jak napsat odborný text*. Leda, 2002. ISBN 80-859-2769-1.

DAVIS, Paul K a Kim CRAGIN. *Social science for counterterrorism: putting the pieces together*. Santa Monica, CA: RAND, c2009, liii, 486 p. ISBN 978-083-3047-069.

DOLNÍK, Adam. Understanding terrorist innovation technology, tactics and global trends. London: Routledge, 2007. ISBN 02-030-8894-8.

DOLNÍK, Adam a Keith M. FITZGERALD. Negotiating hostage crises with the new terrorists. Westport, Conn.: Praeger Security International, 2008, xvii, 207 p. ISBN 02-759-9748-0.

GUNARATNA, Graeme C.S. Steven and Rohan. Counterterrorism a Reference Handbook. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2004. ISBN 18-510-9671-X.

HANEY, Eric L. Inside Delta Force: the story of America's elite counterterrorist unit. New York: Delacorte Press, 2002, vii, 324 p., [16] p.of plates. ISBN 03-853-3603-9.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

HOFFMAN, Bruce. Inside terrorism. Rev. a rozšířená ed. New York: Columbia University Press, c2006, xvii, 432 p., [20] p. of plates. ISBN 978-023-1126-991.

HOLUB, Tomáš. Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce: návrh kriteriologie. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Prezentační a informační centrum MO, 2009, 199 s. ISBN 978-80-7278-508-7.

KELLER, Ladislav a Bohdan KOVERDYNSKÝ. Únosy dopravních letadel v Československu 1945 - 1992. Cheb: Svět křídel, 2012. ISBN 978-80-87567-11-1.

KELLY, Raymond W. Active Shooter: Recommendations and Analysis for Risk Mitigation. New York, 2009.

KRUGLANSKI, Arie W. What Should This Fight Be Called?: Metaphors of Counterterrorism and Their Implications. Psychological Science in the Public Interest. 2008, roč. 8, č. 3, 97 - 133. DOI: 10.1234/12345678.

LIA, Brynjar. Doctrines for Jihadi Terrorist Training. *Terrorism and Political Violence*. 2008-09-18, roč. 20, č. 4, s. 518-542. ISSN 0954-6553. DOI: 10.1080/09546550802257226.

MINISTERSTVO VNITRA ČR. Strategie boje proti terorismu na léta 2010 - 2012: Opatření zaměřená na minimalizaci rizik a dopadů potenciálních teroristických útoků na území České republiky a proti zájmům České republiky v zahraničí. 2010, 27 s. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/nap-2010-pdf.aspx>

MINISTERSTVO ZAHRANIČÍ ČR. Bezpečnostní strategie České republiky 2011. 2011, 20 s. ISBN 978-80-7441-005-5. Dostupné z: http://www.mzv.cz/file/699914/Bezpecnostni_strategie_CR_2011.pdf

NOŽINA, Miroslav. Mezinárodní terorismus jako faktor mezinárodních vztahů a důsledky pro českou zahraniční politiku: Závěry výzkumného projektu MZV RB/19/4/02. Praha, 2002.

PEŠL, Martin. Werwolf: Analýza z hlediska typologie politického násilí. *Rexter / Centrum strategických studií* [online]. 2005, roč. 3, č. 1 [cit. 2012-02-17]. ISSN 1214-7737. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/werwolf-analyza-z-hlediska-typologie-politickeho-nasili/2005/05/01/>

PIEŠŤANSKÝ, Michal. Terorismus. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci.

RASLER, Karen a William R. THOMPSON. Looking for Waves of Terrorism. *Terrorism and Political Violence*. 2009, č. 3. ISSN 1556-1836. DOI: 10.1080/09546550802544425.

SHAPIRO, Ian. Politika zadržování: staronová strategie proti světovému terorismu. Vyd. 1. Překlad Dana Gablasová. V Praze: Karolinum, 2009, 173 s. ISBN 978-802-4616-698.

STEHLÍK, Eduard. URNA: 30 let policejní protiteroristické jednotky. Vyd. 1. Praha: V ráji, 2011, 303 s. ISBN 978-80-86758-76-3-.

SUN-C'. Umění války: The art of war. 1. vyd. Překlad Radim Pekárek. Brno: B4U, 2008, 100 s. ISBN 978-80-903850-6-1.

TAILLON, J. The evolution of special forces in counter-terrorism: the British and American experiences. Westport, Conn.: Praeger, 2001, xv, 190 p. ISBN 02-759-6922-3.

Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod : podle stavu k 26.3.2001. Ostrava: Sagit, 2001, 176 s. ÚZ. ISBN 80-720-8233-7.